საქართველოს სოფლის განვითარების სტრატეგია

2017-2020

შინაარსი

შესავალი....5

1. სიტუაციის ანალიზი....9

1.1. ადმინისტრაციული მოწყობა და მმართველობა, მოსახლეობა და მიგრაცია....9

1.1.1. ზოგადი მიმოხილვა....9

1.1.2. ადმინისტრაციული მოწყობა....9

1.1.3. მმართველობა....10

1.1.4. მოსახლეობა, მიგრაცია....11

1.1.5. მაღალმთიანი რეგიონები....12

1.2. ეკონომიკური მიმოხილვა....14

1.2.1. მთლიანი შიდა პროდუქტი და ვაჭრობა....14

1.2.2. ეკონომიკური აქტივობა სოფლად....17

1.2.3. მოსახლეობის ეკონომიკური მდგომარეობა....20

1.2.4. სოფლის მეურნეობა....22

1.2.5. ტურიზმი....26

1.2.6. სოფლის ინფრასტრუქტურა - გზები, წყალმომარაგება, გაზის მიწოდება, ინტერნეტი და კავშირგაბმულობა....28

1.2.7. სახელმწიფო სერვისებზე ხელმისაწვდომობა....33

1.2.8. სოფლის განვითარებისკენ მიმართული სახელმწიფო პროგრამები....35

1.3. ჩართულობა - თანამშრომლობა ხელისუფლებასა და მოქალაქეებს შორის....42

1.4. სოციალური სერვისები - განათლება, კულტურა, ჯანმრთელობა და სოციალური დაცვა 44

1.4.1. განათლება....44

1.4.2. კულტურა....45

1.4.3. ჯანმრთელობის დაცვა....46

1.4.4. სოციალური დაცვა....47

1.5. დაცული ტერიტორიები, ბიომრავალფეროვნება, გარემოს დაცვა და ბუნებრივი რესურსების მდგრადი მართვა, ნარჩენების მართვა, კლიმატის ცვლილება....49

1.5.1. დაცული ტერიტორიები....49

1.5.2. ნიადაგური რესურსები....50

1.5.3 ტყის რესურსები....50

1.5.4 ბუნებრივი სათიბ-საძოვრები....52

1.5.5. წყლის რესურსები....53

1.5.6. ნარჩენების მართვა....54

1.5.7. კლიმატის ცვლილება და ბუნებრივი კატასტროფები 55
2. ძირითადი გამოწვევები 57
2.1. ეკონომიკური განვითარება და კონკურენტუნარიანობა 58
2.2. სოციალური მდგომარეობა და ცხოვრების დონე 59
2.3. გარემოს დაცვა და ბუნებრივი რესურსების მდგრადი მართვა 60
3. SWOT ანალიზი 60
4. სტრატეგიული ხედვა და ამოცანები 63
4.1. ხედვა 63
4.2. სტრატეგიული ამოცანები 63
4.2.1. პრიორიტეტული სფერო 1: ეკონომიკა და კონკურენტუნარიანობა 63
4.2.2. პრიორიტეტული სფერო 2: სოციალური პირობები და ცხოვრების დონე 64
4.2.3. პრიორიტეტული სფერო 3: გარემოს დაცვა და ბუნებრივი რესურსების მდგრადი მართვა 64
5. რისკების შეფასება 64
6. განხორციელება, მონიტორინგი და შეფასება 65
6.1. ზოგადი მიმოხილვა 65
6.2. განხორციელების ინსტიტუციური ჩარჩო და კოორდინაცია 66
6.3. დაფინანსება 66
6.4. საერთაშორისო თანამშრომლობა 67
6.5. დაინტერესებულ მხარეთა ჩართულობა 67
6.6. მონიტორინგი და შეფასება 67

ტერმინთა განმარტება

ENPARD	ევროპის სამეზობლო პოლიტიკის სოფლის მეურნეობისა და სოფლის განვითარების პროგრამა
DCFTA	ევროკავშირთან ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი სავაჭრო სივრცის შესახებ შეთანხმება
FAO	გაეროს სურსათისა და სოფლის მეურნეობის ორგანიზაცია
HDI	UNDP-ის ადამიანის განვითარების ინდექსი
LAG	ადგილობრივი სამოქმედო ჯგუფი
LEADER	"Liaison Entre Actions de Développement de l'Économie Rurale" (სოფლის ეკონომიკის განვითარების ღონისძიებებს შორის კავშირი)
STEM	ტექნიკური საგნები
SWOT	ძლიერი და სუსტი მხარეები, შესაძლებლობები, საფრთხეები
UNDP	გაეროს განვითარების პროგრამა
საქსტატი	საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური
სსიპ	საჯარო სამართლის იურიდიული პირი
რეგიონი	სახელმწიფო წრმუნებულის - გუბერნატორის სამოქმედო ტერიტორია

შესავალი

ქვეყნის მდგრადი ეკონომიკური განვითარებისა და ინკლუზიური ეკონომიკური ზრდისთვის დიდი მნიშვნელობა ენიჭება სოფლის განვითარებას. სოფლის განვითარება საერთაშორისო და ევროპული საუკეთესო პრაქტიკის შესაბამისად მნიშვნელოვანია სოფლად მცხოვრები მოსახლეობის კეთილდღეობის ზრდის და სოფელსა და ქალაქს შორის ეკონომიკური უთანაბრობის შემცირებისთვის.

აუცილებელია სოფლის მეურნეობის იმ პოტენციალის კარგად გაცნობიერება, რომელსაც შუძლია ინოვაციური, ინკლუზიური და მდგრადი გადაწყვეტილებების შემოთავაზება ისეთი მიმდინარე და სამომავლო საზოგადოებრივი გამოწვევების დასაძლევად, როგორიცაა ეკონომიკური კეთილდღეობა, სასურსათო უსაფრთხოება, კლიმატის ცვლილება, რესურსების მართვა და სოციალური ჩართულობა.

სოფლის განვითარების და სოფლის მეურნეობის პოლიტიკა უნდა ეფუძნებოდეს სოფლის იდენტობას და ტენდენციებს, რაც უნდა განხორციელდეს ინტეგრირებული სტრატეგიების განხორციელებით და მრავალდარგობრივი მიდგომებით. ამ პოლიტიკამ უნდა უზრუნველყოს ეკონომიკის დივერსიფიკაცია და მეწარმეობის განვითარების, ინვესტიციების, ინოვაციებისა და დასაქმების ხელშეწყობა. მათ მეტი მნიშვნელობა უნდა შესძინონ სოფლის იდენტობას და შექმნან მდგრადი განვითარების საფუძველი, უზრუნველყონ სოციალური ჩართულობა და ადგილობრივი განვითარება, ისევე როგორც ხელი შეუწყონ მეურნეობებისა და თემების სიცოცხლისუნარიანობას სოფლად.

სოფლის განვითარება დღეს საქართველოში ძალიან მნიშვნელოვანია, ვინაიდან მოსახლეობის 42.8% (1,591.9 ათასი ადამიანი) სოფლად ცხოვრობს (2016 წლის 1 იანვრის მდგომარეობით), ხოლო 2015 წელს დასაქმებულთა 48.6% სოფლის მეურნეობა, ნადირობა და მეტყევეობა, თევზჭერა, მეთევზეობაშია დასაქმებული. 2015 წლის მონაცემებით, სოფლის მეურნეობის წილი მთლიან შიდა პროდუქტში (მშპ) 9.1%-ს შეადგენს.

საქართველოს სოფლების დინამიური განვითარებისკენ მიმართული მიდგომა უნდა აერთიანებდეს კომპლექსურ და სტრატეგიულ მეთოდებზე დაფუძნებულ სპეციალურ ღონისძიებებს, რომელთა განხორციელების შედეგად გაუმჯობესდება სოფლად მცხოვრებთა ყოფა და ამავდროულად, გაუმჯობესდება და უკეთ იქნება დაცული კულტურული მემკვიდრეობა და ბუნებრივი გარემო.

ამგვარი ღონისძიებები შეიძლება მოიცავდეს ეკონომიკის დივერსიფიკაციის ხელშეწყობას, სოფლის მოსახლეობისათვის ახალი ეკონომიკური შესაძლებლობების განვითარებას, სოფლის მეურნეობაში ინოვაციების და თანამედროვე ტექნოლოგიების დანერგვის მხარდაჭერას, სოფლის მეურნეობის პროდუქტების წარმოების და მარკეტინგის ხელშეწყობას, ფერმერული მეურნეობების კონკურენტუნარიანობის ამაღლებას, ტყის და ბუნებრივი

რესურსების მდგრადი მართვის უზრუნველყოფას.. დიდი მნიშვნელობა ენიჭება ასევე სოციალურ ჩართულობას და ადგილობრივი მოსახლეობის აქტიურობას ადგილობრივი საჭიროებების იდენტიფიცირებისა და მოგვარების გზებთან დაკავშირებით გადაწყვეტილების მიღებაში.

უნდა აღინიშნოს, რომ საქართველოს ამ ეტაპზე არ გააჩნია სოფლის განვითარების ერთიანი პოლიტიკა, რომელიც უკვე წარმატებით ხორციელდება როგორც ევროკავშირის წევრ, ასევე, მსოფლიოს მრავალ ქვეყანაში.

საქართველოსა და ევროკავშირს შორის 2014 წლის 27 ივნისს ხელმოწერილი ასოცირების შესახებ შეთანხმების მე-10 თავის - „სოფლის მეურნეობა და სოფლის განვითარება“ თანახმად, საქართველომ უნდა უზრუნველყოს სოფლის და სოფლის მეურნეობის განვითარება ევროკავშირის პოლიტიკის და საუკეთესო პრაქტიკის შესაბამისად და დაუახლოვოს საქართველოს კანონმდებლობა ევროპულს, ასევე, ხელი შეუწყოს როგორც ცენტრალური, ასევე ადგილობრივი ხელისუფლების შესაძლებლობების გაძლიერებას, რათა პოლიტიკის დაგეგმვა და შეფასება შეესაბამებოდეს ევროპულ ნორმებს. "მხარეები ითანამშრომლებენ, რათა ხელი შეუწყონ სოფლის მეურნეობისა და სოფლის განვითარებას, კერძოდ, პოლიტიკისა და კანონმდებლობის თანმიმდევრული დაახლოების გზით" (ასოცირების შეთანხმება, მუხლი 333).

ევროკავშირის სოფლის განვითარების პოლიტიკას 2020 წლამდე 6 ძირითადი პრიორიტეტი[1] აქვს, რომლებიც მიმართულია ეკონომიკური, სოციალური და გარემოს კუთხით არსებული გამოწვევების დაძლევისკენ. ესენია:

1. სოფლად, სოფლისა და სატყეო მეურნეობაში ცოდნის გადაცემისა და ინოვაციების ხელშეწყობა;
2. ყველა რეგიონში, ყველა ტიპის სოფლის მეურნეობის სიცოცხლისუნარიანობის და კონკურენტუნარიანობის ამაღლება და ინოვაციური სასოფლო-სამეურნეო ტექნოლოგიებისა და ტყის რესურსების მდგრადი მართვის ხელშეწყობა;
3. სურსათის წარმოებაში ღირებულებათა ჯაჭვის ორგანიზების ხელშეწყობა, მათ შორის, სოფლის მეურნეობის პროდუქციის წარმოება და მარკეტინგი, საქონლის სათანადო პირობებით უზრუნველყოფა და სოფლის მეურნეობაში რისკების მართვა;
4. სოფლის მეურნეობასა და ტყის რესურსებთან დაკავშირებული ეკოსისტემების აღდგენა, დაცვა და გაუმჯობესება;
5. რესურსების ეფექტიანი გამოყენების ხელშეწყობა და სოფლის მეურნეობაში, სურსათის წარმოებასა და მეტყევეობაში ეკოლოგიურად სუფთა და კლიმატის ცვლილებებისადმი მდგრადი ეკონომიკის

[1] http://ec.europa.eu/agriculture/rural-development-2014-2020/index_en.htm

მხარდაჭერა;

6. სოფლად სოციალური ჩართულობის, სიღარიბის შემცირებისა და ეკონომიკური განვითარების ხელშეწყობა.

ევროკავშირის მიდგომის მთავარი მახასიათებელი და გაცხადებული მიზანია საზოგადოების ძალისხმევით გამოვლინდეს ადგილობრივი პრიორიტეტები, განისაზღვროს სტრატეგიები, საითკენაც შემდგომში მიმართული იქნება ინვესტიციები. მნიშვნელოვანია ამგვარი მიდგომის საქართველოში გამოყენების მექანიზმების შემუშავება და იმის განსაზღვრა, თუ როგორ იმოქმედებს ეს მექანიზმი ამჟამინდელ რეგიონული და მუნიციპალური დონის დაგეგმარებაზე. ადგილობრივი თანამშრომლობის ერთ-ერთ მექანიზმად შესაძლებელია განხილულ იქნეს ადგილობრივი სამოქმედო ჯგუფების (LAG) ფუნქციონირება.

მიუხედავად საქართველოს მთავრობის მიერ განხორციელებული მნიშვნელოვანი ღონისძიებებისა, სოფლის მოსახლეობა სხვადასხვა სოციალური, ეკონომიკური და ინფრასტრუქტურული პრობლემების წინაშე დგას. ჯერ-ჯერობით ისევ გამოწვევაა ადგილობრივი მოსახლეობისთვის ფინანსურ რესურსებზე ხელმისაწვდომობა, თანამედროვე ტექნოლოგიებისა და ცოდნის არასაკმარისი გამოყენება, რაც თავის მხრივ, მნიშვნელოვან ბარიერს უქმნის მეწარმეობის, მათ შორის, მცირე და საშუალო მეწარმეობის განვითარებას.

მნიშვნელოვანი განსხვავებაა დედაქალაქსა და დანარჩენ რეგიონებს შორის როგორც მოსახლეობის საშუალო ყოველთვიურ შემოსავლებში, ასევე, საშუალო ყოველთვიურ შემოსავლებში ერთ შინამეურნეობაზე და მოსახლეობის ერთ სულზე. თბილისში ეს მაჩვენებლები გაცილებით მაღალია, ვიდრე დანარჩენ რეგიონებში. იგივე მდგომარეობაა ხარჯების კუთხითაც. თბილისში შექმნილი დამატებული ღირებულება ქვეყანაში შექმნილი მთლიანი დამატებული ღირებულების 48.4%-ია (2014). მხოლოდ ამ მაჩვენებლებითაც ცხადია, რაოდენ დიდი განსხვავებაა ქალაქის (ამ შემთხვევაში - თბილისის) და სოფლის მოსახლეობის ცხოვრების დონეს შორის.

სწორედ ამ უთანაბრობის გამოსწორებისთვის მნიშვნელოვანია სოფლის განვითარების ერთიანი ხედვის და სტრატეგიის შემუშავება, რომელიც ასახავს ქვეყანაში არსებულ რეალურ სურათს და დაფუძნებული იქნება საუკეთესო საერთაშორისო და ევროპულ პრაქტიკაზე, რომელიც, თავის მხრივ, მიზნად ისახავს სოფლის მოსახლეობის კეთილდღეობის ამაღლებისა და სოფლის კონკურენტუნარიანობის ზრდის ხელშეწყობას.

წინამდებარე სტრატეგია შემუშავებულია საქართველოში სოფლად არსებული მდგომარეობის ანალიზის საფუძველზე და მასში ასახულია არსებული შეფასებები და ადგილზე განხორციელებული მიმდინარე პროგრამები. სპეციფიური ღონისძიებები გაწერილია თანდართულ სამოქმედო გეგმაში. სტრატეგიაში ასევე გათვალისწინებულია სამოქმედო გეგმის განხორციელების, მონიტორინგისა და შეფასების მექანიზმები.

ტერმინი „სოფლად“ გულისხმობს არა მხოლოდ სოფლებს (როგორც სოფელი განმარტებულია კანონმდებლობით) არამედ სხვა დასახლებულ პუნქტებსაც. მაგალითად, მუნიციპალიტეტების ადმინისტრაციულ ცენტრებს, რომლებიც შეიძლება იყოს დაბა ან ქალაქი. თბილისის შემთხვევაში კი ასევე ადმინისტრაციულ ერთეულებს - რაიონებს, რომლებიც შედის თბილისის საზღვრებში.

სოფლის განვითარების სტრატეგიაში გათვალისწინებულია საქართველოს მთავრობის პრიორიტეტები და ყველა იმ სექტორული თუ მულტისექტორული განვითარების მიმართულებები, რომელიც კავშირშია სოფლის განვითარებასთან.

წინამდებარე სოფლის განვითარების სტრატეგია და შესაბამისი სამოქმედო გეგმა (2017 წლისთვის) შემუშავებულია საქართველოს სოფლის მეურნეობის სამინისტროს კოორდინაციით, ყველა შესაბამისი სახელმწიფო უწყების ჩართულობით, გაეროს სურსათისა და სოფლის მეურნეობის ორგანიზაციასთან (FAO) და გაეროს განვითარების პროგრამასთან (UNDP) აქტიური თანამშრომლობითა და მხარდაჭერით. დოკუმენტის შემუშავების პროცესში ასევე უზრუნველყოფილ იყო დაინტერესებულ პირთა ჩართულობა. შეხვედრები ჩატარდა საქართველოს ყველა რეგიონის წარმომადგენლებთან, მათ შორის, მუნიციპალიტეტების, ბიზნეს სექტორის, არასამთავრობო ორგანიზაციების და სამოქალაქო საზოგადოების წარმომადგენლებთან.

1. სიტუაციის ანალიზი

1.1. ადმინისტრაციული მოწყობა და მმართველობა, მოსახლეობა და მიგრაცია

1.1.1. ზოგადი მიმოხილვა

გრაფა 1: რუკა და ძირითადი მახასიათებლები

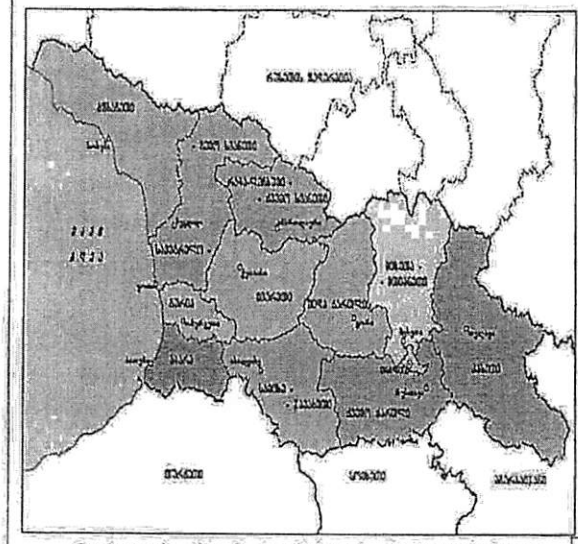

საქართველოს ფართობი 69 700 კვ. კმ-ს შეადგენს, ხოლო მოსახლეობა 3.7 მილიონი ადამიანია. ბოლო წლების განმავლობაში ქვეყნის ეკონომიკა დინამიურად ვითარდებოდა. 2015 წელს, მშპ 31,755.6 მლნ ლარს ხოლო ერთ სულ მოსახლეზე - 8,550.9 ლარს შეადგენდა.

1.1.2. ადმინისტრაციული მოწყობა

საქართველო უნიტარული სახელმწიფოა. საქართველოს კონსტიტუციის მე-2 მუხლის მე-3 პუნქტის შესაბამისად, საქართველოს ტერიტორიული სახელმწიფოებრივი მოწყობა განისაზღვრება კონსტიტუციური კანონით უფლებამოსილებათა გამიჯვნის პრინციპის საფუძველზე ქვეყნის მთელ ტერიტორიაზე საქართველოს იურისდიქციის სრულად აღდგენის შემდეგ". დღეისათვის, საქართველოში 76 მუნიციპალიტეტია, მათ შორის, 64 თვითმმართველი თემი და 12 თვითმმართველი ქალაქი. ქვეყანა დაყოფილია 9 ტერიტორიულ რეგიონად. საქართველოს შემადგენლობაში შედის 2 ავტონომიური რესპუბლიკა - აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკა და აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკა. ყოფილი სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქის ტერიტორიაზე შექმნილია დროებითი ადმინისტრაციულ-ტერიტორიულ ერთეული.

მთლიანი ფართობი: 6.97 მლნ ჰა
სასოფლო-სამეურნეო ფართობი: (2004) 3.03 მლნ ჰა
სახნავ-სათესი მიწა 0.802 მლნ ჰა
მრავალწლოვანი კულტურები 0.26 მლნ ჰა
მინდვრები და საძოვრები 1.79მლნ ჰა
მშპ (2015): *31,755.6 მლნ ლარი*
მშპ ერთ სულ მოსახლეზე (2015): 8,550.9 ლარი
სოფლის მეურნეობის წილი მშპ-ში (2015): 9.1%
GINI (2014): 0.40
გენდერული განვითარების ინდექსი (GDI): 0.962
HDI (2014): 0.754 ადგილი 76
მოსახლეობა (იანვარი 1, 2015): 3,713.7 ათასი
შობადობის კოეფიციენტი (ათასკაცზე, 2015): 15.9

მოსახლეობის დაგხნსახლების პირველადი ტერიტორიული ერთეული არის დასახლება, რომელსაც აქვს სახელწოდება, ადმინისტრაციული საზღვრები,

ტერიტორია და ჰყავს რეგისტრირებული მოსახლეობა. დასახლების კატეგორიებია: სოფელი, დაბა და ქალაქი.

- სოფელი - დასახლება, რომლის საზღვრებშიც ძირითადად მოქცეულია სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწა და სხვა ბუნებრივი რესურსები და რომლის ინფრასტრუქტურა არსებითად ორიენტირებულია სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობაზე;
- დაბა - დასახლება, რომლის ტერიტორიაზეც განლაგებულია სამრეწველო საწარმოები ან/და ტურისტული და საკურორტო დაწესებულებები ან/და სამკურნალო და სოციალურ-კულტურული დაწესებულებები და რომელიც ასრულებს ადგილობრივი ეკონომიკურ-კულტურული ცენტრის ფუნქციებს. დაბის ინფრასტრუქტურა არსებითად ორიენტირებული არ არის სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობაზე. დაბის კატეგორიას შეიძლება მიეკუთვნოს დასახლება, თუ იგი მუნიციპალიტეტის ადმინისტრაციული ცენტრია ან მას აქვს შემდგომი ეკონომიკური განვითარებისა და მოსახლეობის ზრდის პერსპექტივა;
- ქალაქი - დასახლება, რომლის ტერიტორიაზეც განლაგებულია სამრეწველო საწარმოები და ტურისტული, სამკურნალო და სოციალურ-კულტურულ დაწესებულებათა ქსელი, რომელიც ასრულებს ადგილობრივი ეკონომიკურ-კულტურული ცენტრის ფუნქციებს. ქალაქის ინფრასტრუქტურა ორიენტირებული არ არის სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობაზე. ქალაქის კატეგორიას შეიძლება მიეკუთვნოს დასახლება, რომლის რეგისტრირებულ მოსახლეთა რაოდენობა 5000-ზე მეტია. დასახლებას, რომლის რეგისტრირებულ მოსახლეთა რაოდენობა 5000-ზე ნაკლებია, ქალაქის კატეგორია შეიძლება მიენიჭოს, თუ იგი მუნიციპალიტეტის ადმინისტრაციული ცენტრია ან მას აქვს შემდგომი ეკონომიკური განვითარებისა და მოსახლეობის ზრდის პერსპექტივა, ანდა ის განსაზღვრულია, როგორც თვითმმართველი ქალაქი.

1.1.3. მმართველობა

საქართველოში მმართველობის ორდონიანი ადმინისტრაციული სტრუქტურაა - ცენტრალური და ადგილობრივი მმართველობა.

ადგილობრივი თვითმმართველობა მუნიციპალიტეტებში - თვითმმართველ ქალაქებსა და თვითმმართველ თემებში ხორციელდება.

დღეისთვის ადგილობრივი თვითმმართველობა ხორციელდება 76 მუნიციპალიტეტში, მათ შორის, 64 თვითმმართველ თემში და 12 თვითმმართველ ქალაქში.

მუნიციპალიტეტს გააჩნია როგორც საკუთარი, ასევე სახელმწიფო ხელისუფლებისგან დელეგირებული უფლებამოსილებები. მუნიციპალიტეტში ადგილობრივი თვითმმართველობა ხორციელდება არჩევითი წარმომადგენლობითი

(მუნიციპალიტეტის საკრებულო) და აღმასრულებელი (გამგებელი/მერი) ორგანოების მიერ. სოფლის/დაბის/ქალაქის მოსახლეობის ადგილობრივი თვითმმართველობის განხორციელებაში მონაწილეობის ფორმა არის დასახლების საერთო კრება. მუნიციპალიტეტებში, განსაკუთრებით სოფლებში, ქალები ნაკლებად არიან ჩართულნი გადაწყვეტილების მიღების პროცესში. კვლევის შედეგების მიხედვით, რომელიც საქართველოს 6 რეგიონში ჩატარდა, საკრებულოში დასაქმებული ქალების საშუალო მაჩვენებელი 9%-ს შეადგენს. ქალები უმეტესწილად პასიურები არიან სათემო გადაწყვეტილებების მიღებაშიც, რაც მათ მიერ საკუთარი როლის აღქმიდან გამომდინარეობს და რაც უკავშირდება ქალის ძირითად საქმიანობად საოჯახო საქმიანობის მიჩნევას.[2]

სტრატეგიის მიზნებიდან გამომდინარე მნიშვნელოვანია ადგილობრივი ჩართულობის დამატებითი ქმედითი მექანიზმების შექმნა და მათში ქალების და ახალგაზრდების მონაწილეობის წახალისება. ასევე საჭიროა სოფლის მოსახლეობის აღჭურვა ამ მექანიზმების გამოყენებისათვის საჭირო უნარებით. ამ თვალსაზრისით მნიშვნელოვანია, მათ შორის, ადგილობრივი სამოქმედო ჯგუფების საპილოტე პროექტები, რომელიც ევროკავშირის მხარდაჭერით ხორციელდება სამ მუნიციპილიტეტში - ბორჯომის განვითარების ჯგუფი, ლაგოდეხის განვითარების ჯგუფი და ყაზბეგის განვითარების ჯგუფი[3]. პროექტი ეფუძნება ევროპული LEADER პროგრამის პრინციპებს, რომელიც გულისხმობს ადგილობრივი განვითარების საკითხებში და გადაწყვეტილებების მიღებაში ადგილობრივი ინტერესთა ჯგუფების ჩართულობას. სამივე მუნიციპალიტეტში, საზოგადოებრივ საწყისებზე, კერძო, საჯარო და ასევე არასამთავრობო სექტორების წარმომადგენლების მონაწილეობით შექმნილია ადგილობრივი განვითარების ჯგუფები, რომლებიც აქტიურად მონაწილეობენ ადგილობრივი საჭიროებების იდენტიფიცირებასა და პრიორიტეტული პროექტების შერჩევის და განხორციელების პროცესში.

აღსანიშნავია, რომ სტატისტიკა უპირატესად წარმოებს მუნიციპალური დაყოფის მიხედვით. შესაბამისად მონაცემები დიდი სიზუსტით არ ასახავს სოფლებთან დაკავშირებულ მაჩვენებლებს.

1.1.4. მოსახლეობა, მიგრაცია

სოფლის მოსახლეობა საქართველოში მცირდება. საქართველოს მოსახლეობა 3.71 მილიონ ადამიანს შეადგენს (2015 წლის იანვრის მდგომარეობით) ოკუპირებული ტერიტორიების გარდა.[4]. მოსახლეობის 42.8% (2015 წლის იანვარი) ცხოვრობს სოფლად[5] (დიაგრამა 1).

---

[2] სოფლის მეურნეობისა და ადგილობრივი განვითარების სისტემების გენდერული ანალიზი
http://www2.unwomen.org/~/media/field%20office%20georgia/attachments/publications/2016/the%20gender%20assessm.pdf?v=1&d=20160418T143111

[3] საქართველოში ევროკავშირის მხარდაჭერით შექმნილ ადგილობრივ სამოქმედო ჯგუფებს უწოდებენ - „განვითარების ჯგუფებს" შესაბამისი გეოგრაფიული არეალის მითითებით

[4] საქსტატი

[5] საქსტატი

2014 წლის მოსახლეობის საყოველთაო აღწერის მიხედვით სოფლის მოსახლეობის რიცხოვნობა 24%-ით შემცირდა 2002 წელთან შედარებით. საქართველოს ზოგიერთ რეგიონში კლების დონე კიდევ უფრო მაღალი იყო (37.4% რაჭა-ლეჩხუმისა და ქვემო სვანეთის რეგიონებში, 29% სამეგრელო-ზემო სვანეთის რეგიონში). გარდა იმისა, რომ მოსახლეობის ნაწილი საზღვარგარეთ ემიგრაციაში მიდის, მაღალია შიდა მიგრაციის დონეც. სოფლად მცხოვრები მოსახლეობის ნაწილი ურბანულ ცენტრებში, ძირითადად ქალაქებში მიემართება. მიგრანტების განსაკუთრებულად დიდი რაოდენობის შემოდინება დედაქალაქში ხდება. სოფლის ტერიტორიებიდან მიგრაციის ერთ-ერთი მიზეზია სამუშაო ადგილების ნაკლებობა ან არარსებობა. სტატისტიკის მიხედვით, მიგრაციის მაჩვენებელი კაცებში გაცილებით მაღალია, ვიდრე ქალებში[6]. ასევე, ხარისხობრივი კვლევები აჩვენებს, რომ სოფლად შინამეურნეობების დიდი ნაწილი დამოკიდებულია ქალების შრომაზე.

დიაგრამა 1. ქალაქის და სოფლის მოსახლეობა[7]

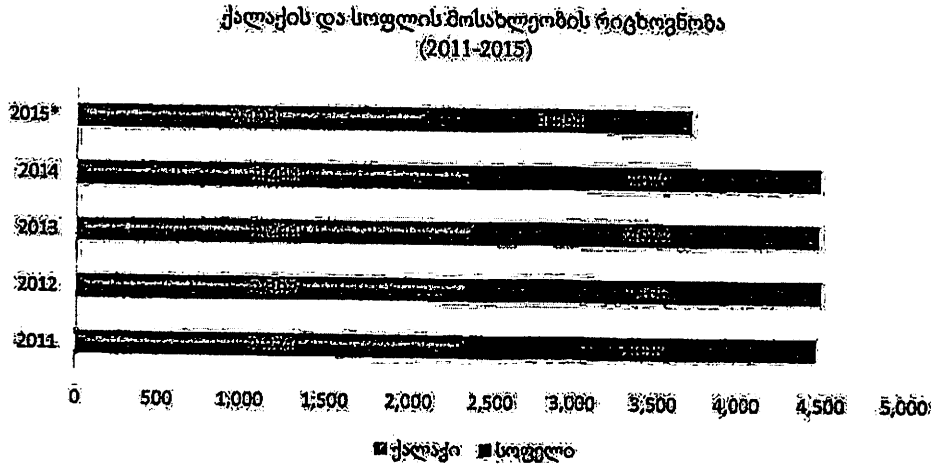

წყარო: საქსტატი

საქართველოს რეგიონები ერთმანეთისგან განსხვავდება მოსახლეობის სიმჭიდროვით, დასახლებების სიდიდით, ურბანული და სასოფლო დასახლებების ტიპებით. დაბლობები და შავი ზღვის სანაპირო ზოლი შედარებით უფრო მჭიდროდ არის დასახლებული, ვიდრე მთიანი ადგილები.

1.1.5. მაღალმთიანი რეგიონები

საქართველოს მაღალმთიანი რეგიონები საქართველოს დაბლობთან და ურბანულ რეგიონებთან შედარებით მნიშვნელოვანი სტრუქტურული სისუსტეებით

[6] *მიგრაციის სახელმწიფო კომისია (2015). http://migration.commission.ge/files/migration_profile_of_georgia_2015.pdf*

[7] *ცვლილება აიხსნება 2014 წლის საყოველთაო აღწერით, რომლის შედეგებიც ჩამოუვარდება ყოველწლიური კვლევების შედეგებს.*

ხასიათდება. ძირითადი პრობლემებია: ეკონომიკის სუსტი დივერსიფიკაცია, მიგრაცია, უკიდურესი სიღარიბე, სუსტი ინფრასტრუქტურა, ჯანდაცვის და სხვა საჯარო სერვისებზე შეზღუდული ხელმისაწვდომობა.

მაღალმთიან რეგიონებში შემოსავლის ძირითადი წყაროა სოფლის მეურნეობაა. მაღალმთიან რეგიონებში, სოფლის მეურნეობაში დასაქმება მთლიანი დასაქმების 47%-ს შეადგენს. თუმცა, სოფლის მეურნეობის დაბალი პროდუქტიულობა და მიწის ფრაგმენტაცია განაპირობებს იმას, რომ ფერმერები წარმოებულ სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტებს მნიშვნელოვანწილად საკუთარი მოხმარებისთვის იყენებენ. ქალები წარმოადგენენ თვითდასაქმებულების დიდ ნაწილს. 2015 წელს, თვითდასაქმებულ ქალთა 58.6% დაკავებულია არაანაზღაურებადი საქმიანობით.

მაღალმთიან რეგიონებში სამუშაო ადგილების შემქმნელი საქმიანობების სიმცირე ახალგაზრდების მიგრაციის ერთ-ერთი მთავარი მიზეზია. 2015 წელს, რაჭა-ლეჩხუმისა და ქვემო სვანეთის რეგიონში მოსახლეობის ბუნებრივი ზრდა უარყოფითი იყო და -473-ს შეადგენდა, მაშინ როცა შიდა ქართლში (ბარი) ეს მაჩვენებელი 569 იყო. (საქსტატი, 2015). ბუნებრივი ზრდის ასევე უარყოფითი მაჩვენებელი დაფიქსირდა სამეგრელო-ზემო სვანეთის (-399) და მცხეთა-მთიანეთის (-184) რეგიონებში.

მაღალმთიან რეგიონებში ჯანდაცვის ხელმისაწვდომობა შეზღუდულია. მიუხედავად იმისა, რომ ყველა სოფელში არის ექიმი, რომელსაც შეუძლია ადგილობრივ მოსახლეობას პირველადი სამედიცინო დახმარება გაუწიოს, ადამიანებს მედიკამენტების შეძენისას აფთიაქების შეზღუდული რაოდენობის გამო სირთულეები ექმნებათ, ამიტომაც მათ უწევთ ქალაქებში წასვლა.

განათლების ხელმისაწვდომობა ნაწილობრივ პრობლემატურია. ზოგადი განათლების დაწყებითი საფეხური ყველა სოფლის სკოლაში ხორციელდება, ხოლო საბაზო ან/და საშუალო საფეხურები - მხოლოდ რამდენიმე სოფლის სკოლაში. ერთიან ეროვნულ გამოცდებში მთიანი რეგიონებიდან აბიტურიენტების საშუალო მაჩვენებელი უფრო დაბალია ვიდრე ქალაქში მცხოვრები აბიტურიენტების. გარდა ამისა, სტუდენტებს მაღალმთიანი რეგიონებიდან უმაღლეს საგანმანათლებლო პროგრამებზე სწავლის გაგრძელებისას აქვთ ფინანსური პრობლემები[8].

მაღალმთიანი რეგიონების განვითარების ხელშეწყობის მიზნით, 2015 წელს მიღებულ იქნა „მაღალმთიანი რეგიონების განვითარების შესახებ“ საქართველოს კანონი. კანონით მაღალმთიანი დასახლება განსაზღვრულია, როგორც დასახლება, რომელიც ზღვის დონიდან 1500 მეტრის ან მეტ სიმაღლეზე მდებარეობს. ამის მიუხედავად, საქართველოს მთავრობა უფლებამოსილია სხვადასხვა კრიტერიუმების გათვალისწინებით (მთის ფერდობის დაქანება, ინფრასტრუქტურის ადგილმდებარეობა, კლიმატი და ბუნებრივი გარემო, სასოფლო-სამეურნეო მიწების

[8] *შრომის მოთხოვნის კვლევა STEM საგანმანათლებლო პროგრამებსა და საქმიანობებში მონაწილეობის ბარიერები საქართველოში (2014), MCA საქართველო*

უკმარისობა, დემოგრაფიული ვითარება, მათ შორის გამწვავებული მიგრაციული პროცესები) მაღალმთიანი დასახლების სტატუსი მიანიჭოს დასახლებას, რომელიც ზღვის დონიდან არანაკლებ 800 მეტრზე მდებარეობს. გამონაკლის შემთხვევებში კი -იმავე კრიტერიუმების მიხედვით 800 მეტრზე დაბლა მდებარე დასახლებასაც. ზღვის დონიდან შესაბამისი სიმაღლის მიუხედავად, მაღალმთიანი დასახლების სტატუსი კანონით შემდეგ ადგილებს მიენიჭა: ხევი, მთიულეთი, პანკისის ხეობა, მთიანი აჭარა, გუდამაყრის ხეობა, ფშავ-ხევსურეთი, თუშეთი, ზემო სვანეთი, ქვემო სვანეთი, ლეჩხუმი და რაჭა. ასევე, მაღალმთიან დასახლებაში მოქმედ მეწარმე-სუბიექტებს ენიჭებათ სპეციალური სტატუსი და გათვალისწინებულია შეღავათები.

კანონი ითვალისწინებს სპეციალურ შეღავათებს მაღალმთიან დასახლებებში მცხოვრები ადამიანებისთვის. გათვალისწინებულია შეღავათები ორი მიმართულებით - სოციალური და საგადასახადო.

კანონის თანახმად ასევე, შეიქმნა მთის განვითარების ეროვნული საბჭო, რომელიც მაღალმთიანი რეგიონების განვითარებაზე მუშაობს.

1.2. ეკონომიკური მიმოხილვა

1.2.1. მთლიანი შიდა პროდუქტი და ვაჭრობა

მთლიანი შიდა პროდუქტი: 2015 წელს, საქართველოს მთლიანი შიდა პროდუქტი (მშპ) ერთ სულ მოსახლეზე შეადგენდა 8,550.9 ლარს, ხოლო ნომინალური მშპ - 31,755.6 მლნ ლარს. ამავე წელს მშპ-ს რეალური ზრდის მაჩვენებელი 2.9%-ს შეადგენდა (ცხრილი 1). წლიური ინფლაციის საშუალო დონემ 2015 წელს 4.0% შეადგინა.

ცხრილი 1. მშპ-ს ზრდა საქართველოში

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
მშპ-ს რეალური ზრდა (%)	9.4	12.6	2.4	-3.7	6.2	7.2	6.4	3.4	4.6	2.9
მშპ ერთ სულ მოსახლეზე (ლარი)	3,133.1	3,866.9	4,352.9	4,101.3	4,675.7	5,447.1	5,818.1	5,987.6	6,491.6	8,550.9
მშპ ერთ სულ მოსახლეზე, PPP ($)	4,944.1	5,788.6	6,124.7	6,025.6	6,568.3	7,286.9	8,002.4	8,527.3	9,198.2	9,629.9

წყარო: საქსტატი, საერთაშორისო სავალუტო ფონდი

2015 წელს, მშპ-ს სტრუქტურაში ყველაზე დიდი წილი მრეწველობას (16,8%), ვაჭრობას (16,7%), და ტრანსპორტს და კავშირგაბმულობას (10,5%) უჭირავს. სოფლის მეურნეობის წილი მშპ-ში 9.1%-ია (დიაგრამები 2 და 3).

დიაგრამა 2. ნომინალური მშპ და რეალური ზრდა

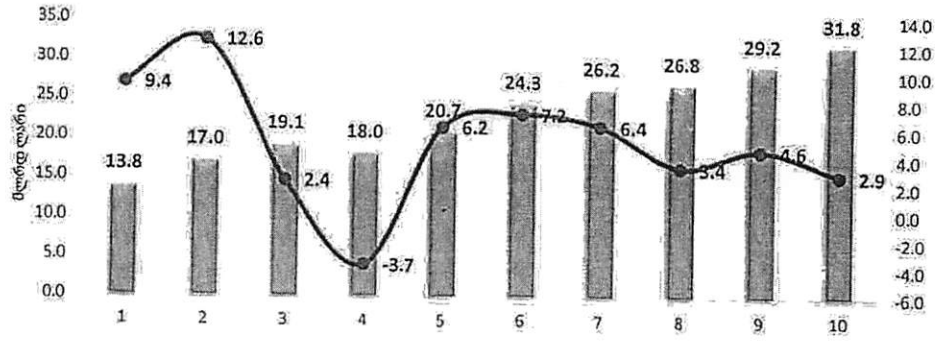

დიაგრამა 3. მშპ-ს სტრუქტურა

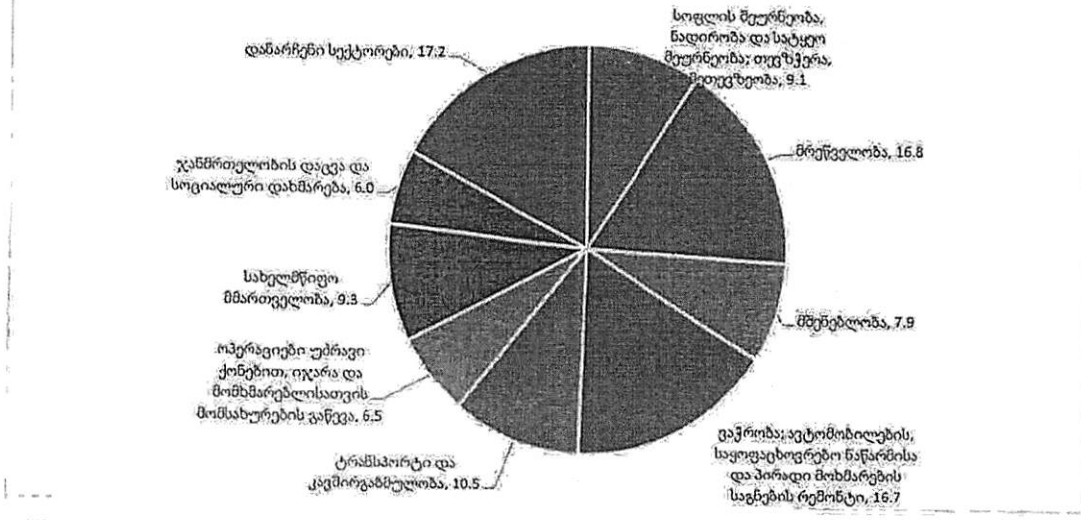

წყარო: საქსტატი

ბიზნეს-სექტორი: 2006-2015 წლებში, ბიზნეს სექტორის მთლიანი ბრუნვა 4-ჯერ გაიზარდა და 2015 წელს 57.0 მლრდ ლარი შეადგინა. ამასთან სამეწარმო საქმიანობაში სოფლის მეურნეობის და მასთან დაკავშირებული სექტორების ბრუნვა ამ პერიოდში 6.5-ჯერ გაიზარდა და 2015 წელს 304.8 მლნ ლარი შეადგინა[9]. ამავე პერიოდში, პროდუქციის გამოშვება 7.6-ჯერ გაიზარდა და 2015 წელს 340.9 მლნ აშშ ლარი შეადგინა. ბიზნეს სექტორში სოფლის მეურნეობის სფეროში დასაქმებულთა რაოდენობა 2006-2015 წლებში 2.7-ჯერ გაიზარდა და 2015 წელს 11 840 ადამიანი შეადგინა. ამავე პერიოდში, სოფლის მეურნეობასა და მასთან დაკავშირებულ საქმიანობაში დასაქმებულთა საშუალო თვიური ანაზღაურება 4.0-ჯერ გაიზარდა და 2015 წელს 577.4 ლარი შეადგინა.

[9] *სოფლის მეურნეობა, ნადირობა და სატყეო მეურნეობა*

საგარეო ვაჭრობა: საქართველოს საგარეო ვაჭრობა მზარდი ტენდენციით ხასიათდება. 2006-2015 წლებში საგარეო სავაჭრო ბრუნვა დაახლოებით 2,2-ჯერ გაიზარდა. 2015 წელს, საგარეო სავაჭრო ბრუნვამ მიაღწია 9,9 მლრდ. აშშ დოლარს, ექსპორტმა - 2,2 მლრდ. დოლარს, ხოლო იმპორტმა - 7,7 მლრდ. დოლარს.

2015 წელს, სოფლის მეურნეობის პროდუქტების ექსპორტის წილი მთლიან ექსპორტში 27.8%-ს შეადგენდა (612.2 მლნ აშშ დოლარი), ხოლო იმპორტში - 14.3%-ს (1,106.4 მლნ აშშ დოლარი). ძირითად საექსპორტო პროდუქტებს თხილი და ღვინო წარმოადგენს.

სოფლის მეურნეობის პირველადი და კვების პროდუქტების იმპორტი წლების მანძილზე მნიშვნელოვნად აღემატებოდა ექსპორტის მოცულობას, რაც ძირითადად განპირობებულია ამ პროდუქტების წარმოების დაბალი მოცულობით და შესაბამისი სექტორების სუსტი კონკურენტუნარიანობით უცხოელ მწარმოებლებთან შედარებით.

სოფლის მეურნეობის პროდუქტების სხვადასხვა კატეგორიის ძირითადი საექსპორტო ბაზრებია:

- ✓ ღვინო, არაალკოჰოლური და სპირტიანი სასმელები: ევროკავშირის ქვეყნებიდან ნიდერლანდები, საფრანგეთი, პოლონეთი, ლატვია და ლიტვა, ხოლო დსთ-ს ქვეყნებიდან - რუსეთი, უკრაინა, სომხეთი, ყაზახეთი;
- ✓ თხილი და კაკალი: ევროკავშირის ქვეყნებიდან იტალია, გერმანია, ესპანეთი და ჩეხეთი, ხოლო დსთ-ს ქვეყნებიდან - რუსეთი და უკრაინა;
- ✓ ხილის და ბოსტნეულის კონსერვები: გერმანია, ავსტრია, სლოვაკეთი;
- ✓ ხილის და ბოსტნეულის წვენები: გერმანია და საბერძნეთი;
- ✓ თხილის ფქვილი: გერმანია, საფრანგეთი;
- ✓ ციტრუსი: დსთ-ს ქვეყნებიდან რუსეთი, უკრაინა, აზერბაიჯანი;
- ✓ მსხვილფეხა და წვრილფეხა ცოცხალი პირუტყვი: აზერბაიჯანი, ლიბანი, საუდის არაბეთი.

2015 წელს, 2014 წელთან შედარებით, ევროკავშირის ქვეყნებში მნიშვნელოვნად გაიზარდა შემდეგი სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის ექსპორტი:

- ✓ თხილი - გაიზარდა 4%-ით (5.4 მლნ. აშშ დოლარით) და 149.1 მლნ. აშშ დოლარი შეადგინა. ექსპორტი მნიშვნელოვნად გაიზარდა იტალიაში (27%-ით და 9.5 მლნ. აშშ დოლარით) და გერმანიაში (40%-ით და 13,6 მლნ. აშშ დოლარით). ძირითადი საექსპორტო ბაზრებია: იტალია (30%), გერმანია (32%), ესპანეთი (8%) და ჩეხეთი (7%);
- ✓ ხილისა და ბოსტნეულის კონსერვები - გაიზარდა 38%-ით (2.1 მლნ. აშშ დოლარით) და 7.7 მლნ. აშშ დოლარი შეადგინა. ექსპორტი მნიშვნელოვნად გაიზარდა გერმანიაში (42%-ით და 1.4 მლნ. აშშ დოლარით) და ავსტრიაში (5-ჯერ და 1.2 მლნ. აშშ დოლარით). ძირითადი საექსპორტო ბაზრებია: გერმანია (62%), ავსტრია (20%), სლოვაკეთი (8%).

- ✓ თხილის ფქვილი - გაიზარდა 50%-ით (1.3 მლნ. აშშ დოლარით) და 4.0 მლნ. აშშ დოლარი შეადგინა. ექსპორტი მნიშვნელოვნად გაიზარდა გერმანიაში (46%-ით და 0.8 მლნ. აშშ დოლარით). ძირითადი საექსპორტო ბაზრებია: გერმანია (61%), საფრანგეთი (21%).

2015 წელს, სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის ექსპორტი დსთ-ს ქვეყნებში, 2014 წელთან შედარებით 43%-ით (228.5 მლნ. აშშ დოლარით) შემცირდა და 306.8 მლნ. აშშ დოლარი შეადგინა. 10%-ით (65.0 მლნ აშშ დოლარით) არის შემცირებული ასევე აგროსურსათის იმპორტი დსთ-დან.

სოფლის მეურნეობის პირველადი და გადამუშავებული პროდუქტების ექსპორტისათვის ხელსაყრელ პირობებს ქმნის ლიბერალური სავაჭრო რეჟიმები. ევროკავშირთან ღრმა და ყოვლისმომცველ თავისუფალ სავაჭრო სივრცის შესახებ (DCFTA) შეთანხმება ძალაში შევიდა 2014 წლის პირველი სექტემბრიდან. საქართველოს აქვს თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმებები დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობასთან (CIS) და თურქეთთან (2008 წლიდან), უპირატესი ხელშეწყობის რეჟიმი (MFN) ვაჭრობის მსოფლიო ორგანიზაციის (WTO) წევრ ქვეყნებთან, პრეფერენციათა განზოგადებული სისტემა (GSP) აშშ-სთან, კანადასთან, იაპონიასთან. 2016 წელს საქართველომ დაასრულა მოლაპარაკებები თავისუფალი სავაჭრო სივრცის შექმნასთან დაკავშირებით ევროპის თავისუფალი ვაჭრობის ასოციაციასთან (EFTA). 2016 წელს დასრულდა მოლაპარაკებები თავისუფალი სავაჭრო სივრცის შესახებ ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკასთან, რაც მნიშვნელოვანია საქართველოს სასოფლო სამეურნეო პროდუქციის, განსაკუთრებით კი ღვინის ექსპორტის ზრდისთვის.

პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები: სამეწარმეო, საინვესტიციო და ინსტიტუციონალური გარემოს გაუმჯობესებამ ხელი შეუწყო საქართველოში მნიშვნელოვანი მოცულობის პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების შემოდინებას. ამასთან, სოფლის მეურნეობაში და დაკავშირებულ სექტორებში პირდაპირი ინვესტიციების წილი დაბალია. 2007-2015 წლებში სოფლის მეურნეობაში მთლიანი ინვესტიციების წილი საშუალოდ 1.1%-ს შეადგენს და ჯამურად 124.1 მლნ აშშ დოლარს უტოლდება. ამავე დროს უნდა აღინიშნოს, რომ 2015 წელს სოფლის მეურნეობაში შემოსულმა ინვესტიციებმა გადააჭარბა წინა წლების მაჩვენებელს და 14.6 მლნ აშშ დოლარი შეადგინა, რაც 19%-ით აღემატება 2014 წლის მონაცემს.

1.2.2. ეკონომიკური აქტივობა სოფლად

სოფლად ეკონომიკის სუსტი დივერსიფიკაცია და სოფლის მეურნეობის დაბალი პროდუქტიულობა იწვევს მთლიანობაში სოფლის ეკონომიკის სისუსტეს აღსანიშნავია, რომ ქვეყანაში შექმნილი მთლიანი დამატებული ღირებულების 48%-ზე მეტი თბილისში იქმნება, რაც საქართველოს ეკონომიკის ურბანიზაციის მაღალ დონეზე მეტყველებს. დამატებული ღირებულების ყველაზე მცირე ნაწილი - 2% გურიის რეგიონზე მოდის (ცხრილი 2).

ცხრილი 2. მთლიანი დამატებული ღირებულების განაწილება რეგიონების მიხედვით (2014)

რეგიონი	დამატებული ღირებულება (მლნ ლარი)
კახეთი	1 459.1
თბილისი	12 147.1
შიდა ქართლი და მცხეთა-მთიანეთი	1 485.2
ქვემო ქართლი	2 162.9
სამცხე-ჯავახეთი	724.6
აჭარა	2 039.7
გურია	584.4
სამეგრელო-ზემო სვანეთი	1 807.4
იმერეთი, რაჭა-ლეჩხუმი და ქვემო სვანეთი	2 685.2
მშპ საბაზისო ფასებში	25 095.7

წყარო: საქსტატი

სამეწარმეო საქმიანობა რეგიონების მიხედვით

რეგიონებში საწარმოთა ბრუნვის და გამოშვების მაჩვენებელი მნიშვნელოვნად ჩამორჩება თბილისის მაჩვენებელს. თბილისის წილი საწარმოთა მთლიან ბრუნვასა და გამოშვებაში წლების მიხედვით მაღალია. 2015 წელს, თბილისზე ბრუნვის დაახლოებით 72% და გამოშვების 66% მოდის. რეგიონულ ჭრილში საწარმოთა ბრუნვის და გამოშვების ყველაზე მაღალი მაჩვენებელი დაფიქსირდა აჭარის რეგიონში. ბრუნვისა და გამოშვების ყველაზე მცირე მაჩვენებლით რაჭა-ლეჩხუმი და ქვემო სვანეთის რეგიონი გამოირჩევა (დიაგრამა 4).

დიაგრამა 4. საწარმოთა ბრუნვა და გამოშვება რეგიონების მიხედვით

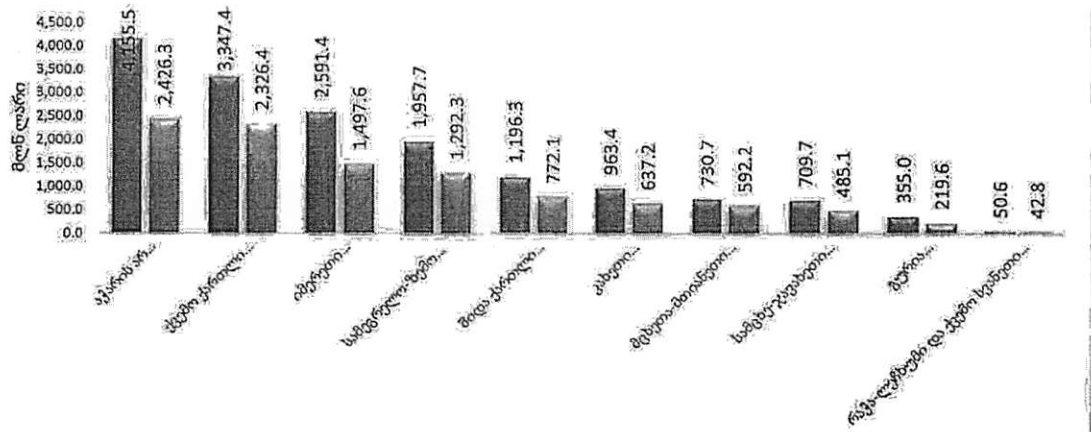

წყარო: საქსტატი

რეგიონების მიხედვით, ბიზნეს-სექტორში დასაქმების ყველაზე მაღალი მაჩვენებელი აჭარაშია, ხოლო ყველაზე მცირე - რაჭა-ლეჩხუმისა და ქვემო სვანეთის რეგიონში. თბილისში დასაქმებულთა დაახლოებით 63% მოდის (დიაგრამა 5).

დიაგრამა 5. ბიზნეს სექტორში დასაქმებულთა საშუალო-წლიური რაოდენობა რეგიონების მიხედვით

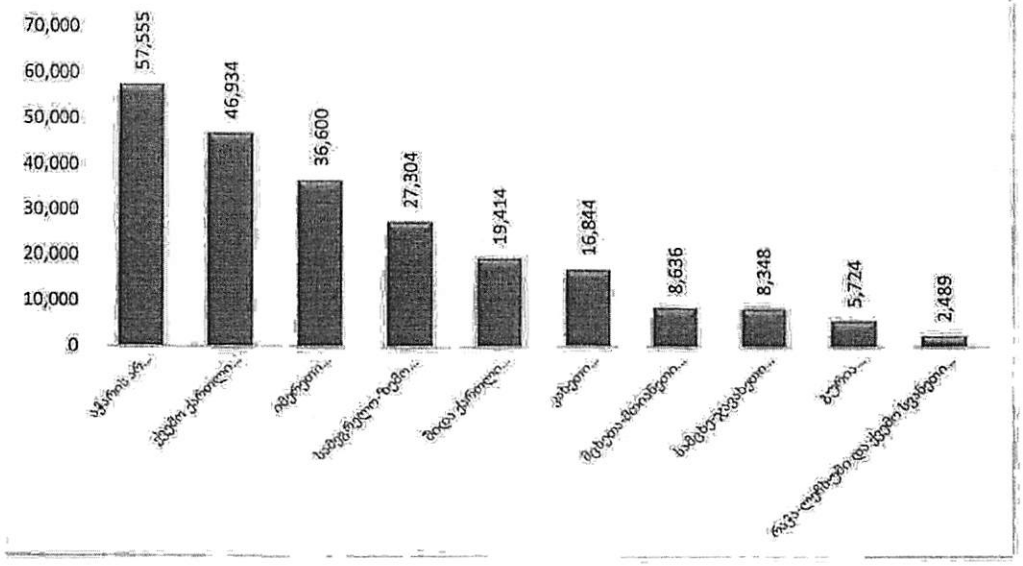

წყარო: საქსტატი

2015 წლის მონაცემებით, ბიზნეს სექტორში დასაქმებულთა საშუალო-თვიური ხელფასი, რეგიონების მიხედვით, ყველაზე მაღალი მცხეთა-მთიანეთის რეგიონშია, ხოლო ყველაზე დაბალი - რაჭა-ლეჩხუმისა და ქვემო სვანეთის რეგიონში (დიაგრამა 6). თბილისში ფიქსირდება ხელფასების ყველაზე მაღალი მოცულობა - 1,006.7 ლარი

დიაგრამა 6. ბიზნეს სექტორში დასაქმებულთა საშუალოთვიური ხელფასი რეგიონების მიხედვით

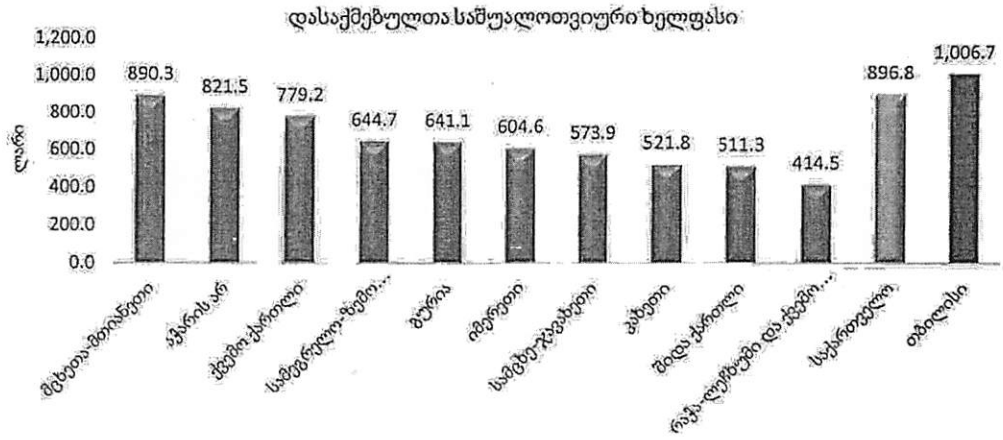

წყარო: საქსტატი

1.2.3. მოსახლეობის ეკონომიკური მდგომარეობა

უმუშევრობის დონე ბოლო წლების განმავლობაში მნიშვნელოვნად შემცირდა, თუმცა ის კვლავ გამოწვევას წარმოადგენს. ზოგადად, 2015 წელს სოფლად უმუშევრობის საშუალო დონე (4.8%) მნიშვნელოვნად დაბალი იყო, ვიდრე ქალაქში (21.5%, დიაგრამა 7).

დიაგრამა 7. უმუშევრობის დონე ქალაქ-სოფლის ჭრილში (2015)

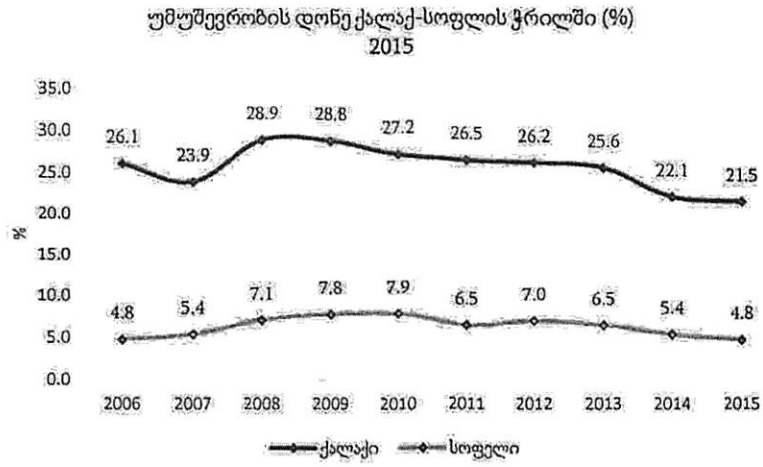

წყარო: საქსტატი,

რეგიონალურ ჭრილშიც, უმუშევრობის დონე ყველაზე მაღალი თბილისშია (21.4%). რეგიონებში კი გაცილებით დაბალი, რაც გამოწვეულია იმით, რომ რეგიონებში მცხოვრები აქტიური მოსახლეობის უმეტესობა თვითდასაქმებულია საოჯახო მეურნეობებში, ძირითადად კი - სოფლის მეურნეობის სფეროში.

ამასთან, შედარებით დაბალი უმუშევრობა არ ისახება უკეთეს შემოსავლებსა და სიღარიბის მაჩვენებლების პოზიტიურ დინამიკაში სოფლად (ცხრილი 3).

ცხრილი 3. 15 წლის და უფროსი ასაკის მოსახლეობის განაწილება ეკონომიკური აქტივობის მიხედვით რეგიონალურ ჭრილში 2015 (ათასი კაცი)

2015 წელი	კახეთი	თბილისი	შიდა ქართლი	ქვემო ქართლი	აჭარის ა.რ	სამეგრელო-ზემო სვანეთი	იმერეთი**	დანარჩენი რეგიონები*	სულ
სულ აქტიური მოსახლეობა	192.0	447.7	148.9	212.2	200.7	216.6	376.5	226.8	2021.5
დასაქმებული	180.7	352.0	135.5	192.2	170.4	189.5	343.5	216.1	1779.9
დაქირავებული	53.2	293.6	42.4	64.0	69,1	69.2	111.4	50.6	753.4
თვითდასაქმებული	127.4	58.4	93.1	128.1	101.1	114.9	229.8	165.2	1018.1
გაურკვეველი	0.1	0.0	0.0	0.1	0.2	5.4	2.3	0.4	8.4
უმუშევარი	11.3	95.7	13.4	20.0	30.3	27.1	33.1	10.7	241.6
მოსახლეობა სამუშაო ძალის გარეთ	77.1	342.7	61.5	79.2	82.7	90.3	155.2	69.7	958.3
უმუშევრობის დონე (%)	5.9	21.4	9.0	9.4	15.1	12.5	8.8	4.7	12.0
აქტიურობის დონე (%)	71.4	56.6	70.8	72.8	70.8	70.6	70.8	76.5	67.8
დასაქმების დონე (%)	67.1	44.5	64.4	66.0	60.1	61.8	64.6	72.9	59.7

სოფლის და ქალაქის ტერიტორიების ეკონომიკური მონაცემების ანალიზი თვალსაჩინოს ხდის სოფლისა და ქალაქის მოსახლეობის საარსებო სტანდარტებს შორის დიდ სხვაობას. თუმცა, ეს განსხვავება ქვეყნების უმეტესობისთვისაა დამახასიათებელი და ამ კუთხით საქართველო გამონაკლისს არ წარმოადგენს. მიუხედავად იმისა, რომ შინამეურნეობების შემოსავლები წლების მიხედვით სტაბილურად მზარდია როგორც ქალაქად, ასევე სოფლად, 2015 წლის მონაცემებით, სოფლად ერთი შინამეურნეობის საშუალო თვიური შემოსავალი 21%-ით ჩამორჩება ანალოგიურ მაჩვენებელს ქალაქის შემთხვევაში (დიაგრამა 8). 2015 წელს სოფლად დაქირავებულ პირთა საერთო რაოდენობა 257.4 ათასი კაცი იყო, ხოლო ქალაქად ეს მაჩვენებელი ორჯერ მეტი - 496,0 ათასი კაცი იყო. აღსანიშნავია, რომ სიღარიბის ფარდობითი მაჩვენებელი[11] წლების მანძილზე სოფლად გაცილებით მაღალია, ვიდრე ქალაქად და 25%-ს აჭარბებს, მაშინ როდესაც ქალაქში ეს მაჩვენებელი 20%-ზე ნაკლებია. 2015 წელს საქართველოში ფარდობითი სიღარიბე შეადგენდა 20.1%-ს, მათ შორის - 25.3%-ს სოფლად და 14.7%-ს ქალაქად.

*10 *რაჭა-ლეჩხუმისა და ქვემო სვანეთის ჩათვლით; ** სამცხე-ჯავახეთი, გურია, მცხეთა-მთიანეთი*
11 მედიანური მოხმარების 60 პროცენტის ქვევით მყოფი მოსახლეობის წილი

დიაგრამა 8. ერთი შინამეურნეობის საშუალო თვიური შემოსავლები ქალაქად და სოფლად

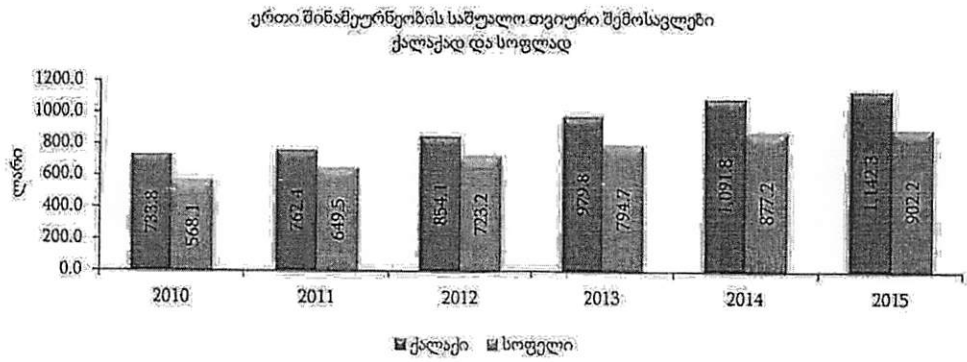

წყარო: საქსტატი

სოფლის მეურნეობის არასახარბიელო სტრუქტურის მიუხედავად სოფლის შემოსავლები იზრდება, რაშიც გარკვეულ როლს ემიგრანტების ფულადი გზავნილები თამაშობს. ამ გარემოებამ გარკვეულწილად შეარბილა სოფლის (სადაც მოსახლეობის თითქმის ნახევარი ცხოვრობს) მაცხოვრებლებზე უარყოფითი სასოფლო-სამეურნეო მაჩვენებლების ზემოქმედება.

1.2.4. სოფლის მეურნეობა

სოფლის მოსახლეობისთვის დასაქმებისა და შემოსავლის ძირითად წყაროს სოფლის მეურნეობა წარმოადგენს. ამჟამად, სოფლის მეურნეობაში დასაქმებულია სამუშაო ძალის 43%, საიდანაც 97%-ზე მეტი თვითდასაქმებულია. სოფლად მცხოვრები მოსახლეობისთვის ალტერნატიული დასაქმების შესაძლებლობები დაბალია.

2015 წელს, სოფლის მეურნეობაში შექმნილმა დამატებულმა ღირებულებამ (ქვეყნის მშპ-ში) 2,507.6 მლნ ლარი შეადგინა, ხოლო რეალურმა ზრდამ 1.5%. 2015 წლის მონაცემებით, სოფლის მეურნეობის წილი ქვეყნის მშპ-ში 9.1%-ია. პირველად წარმოებაში შექმნილი დამატებული ღირებულების 48% მეცხოველეობაზე მოდის, ხოლო 21% - ხილის, კაკლის, სასმელებისა და სუნელ-სანელებლების წარმოებისათვის საჭირო კულტურების მოყვანაზე. კვების მრეწველობაში შექმნილი დამატებული ღირებულება არნიშნული პერიოდისათვის 1,827.8 მილიონ ლარს შეადგენდა, რაც მშპ-ს 6.7%-ია. კვების მრეწველობაში შექმნილი დამატებული ღირებულების 39% შინამეურნეობებში პროდუქციის გადამუშავებაზე მოდის, ასევე მნიშვნელოვანი წილი ალკოჰოლური სასმელების წარმოებას უკავია.

საქართველოს ტერიტორიის 3 მილიონ ჰექტარზე მეტი (ტერიტორიის 43.4%) სასოფლო-სამეურნეო სავარგულებია, რომლებშიც ასევე შედის სათიბ-საძოვრები, ხოლო დანარჩენი ტერიტორიის 43% დაფარულია ტყის საფარით.

2014 წლის სასოფლო-სამეურნეო აღწერის მიხედვით, მეურნეობების სარგებლობაში არსებული სასოფლო-სამეურნეო მიწის თითქმის ნახევარი (47.9%) სახნავს წარმოადგენს, საიდანაც 30% დაუმუშავებელია.

დღემდე სოფლის მეურნეობის განვითარებისა და კონკურენტუნარიანობის ზრდის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ხელისშემშლელ ფაქტორად რჩება ურთულეს პოლიტიკურ ვითარებაში (1992-1998 წ.) განხორციელებული მიწის რეფორმა, რამაც მეურნეობების მცირე ფართობებად დანაწევრება და წარმოების ნატურალიზაცია გამოიწვია.

2014 წლის სასოფლო-სამეურნეო აღწერის მიხედვით, 1 ჰექტრამდე მიწას ფლობს მიწათმოსარგებლეთა 73.1%, 1-დან 5 ჰექტრამდე ფართობს - 25.5%, ხოლო 5 ჰექტარზე მეტს - მხოლოდ 1.5%. პრობლემას ამწვავებს ისიც, რომ მეურნეობების კუთვნილი 1 ჰექტარი მიწა საშუალოდ წარმოდგენილია 2-3 ნაკვეთად. აქედან გამომდინარე, მომგებიანი და ეკონომიკურად ძლიერი სოფლის მეურნეობის განვითარება მიწების კონსოლიდაციის გარეშე შეუძლებელია. სასოფლო-სამეურნეო მიწის ფონდის რაციონალური მართვის, სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის ბაზრის განვითარებისა და სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწების მიზნობრივი გამოყენების ხელშეწყობის მიზნით, განხორციელდება ღონისძიებები ფერმერთა რეესტრისა და მიწათსარგებლობის გეოინფორმაციული სისტემის შექმნის მიმართულებით. უნდა აღინიშნოს, რომ სოფლად მცხოვრები მოსახლეობის მნიშვნელოვან ნაწილს ჯერ კიდევ დაურეგისტრირებელი აქვს საკუთრებაში არსებული მიწა ფართობი. შესაბამისად, მათი ეკონომიკური აქტივობისთვის გამოყენება შეუძლებელია (მაგ: საკრედიტო რესურსის უზრუნველყოფისთვის).

ამ ეტაპზე დაწყებულია და წარმატებით მიმდინარეობს მიწის რეგისტრაციის სახელმწიფო პროექტი, რომლის მიზანია მოქალაქეთათვის მიწის რეგისტრაციის ხელმისაწვდომობის გაზრდა და რეგისტრაციის წახალისება, რაც მნიშვნელოვნად შეუწყობს ხელს მიწის პირველადი რეგისტრაციის დასრულების პროცესს. მიწის სრულყოფილი სარეგისტრაციო და საკადასტრო მონაცემთა ბაზის არსებობა კი მიწის ბაზრის განვითარების წინაპირობას წარმოადგენს.

თანამედროვე ტექნოლოგიების, კაპიტალისა და საბაზისო ცოდნის ნაკლებობამ დროთა განმავლობაში პროდუქტიულობის, მიწის ნაყოფიერებისა და მოსავლიანობის შემცირება გამოიწვია. აქედან გამომდინარე, სოფლის მეურნეობის კონკურენტუნარიანობის გაზრდა მხოლოდ თანამედროვე ტექნოლოგიების/ინოვაციების დანერგვითა და ფერმერების უნარებისა და შესაძლებლობების გაძლიერებით არის შესაძლებელი. საქართველოს მასშტაბით, 59 მუნიციპალიტეტში ფუნქციონირებს სოფლის მეურნეობის საინფორმაციო-საკონსულტაციო სამსახურები, რომელთა ერთ-ერთი ძირითადი ფუნქცია თანამედროვე ტექნოლოგიებისა და ინოვაციების საშუალებით ფერმერთა ცოდნის დონის ამაღლებაა. აღსანიშნავია, რომ საქართველოს იუსტიციის სამინისტროს მმართველობის სფეროში მოქმედი სსიპ - სახელმწიფო სერვისების განვითარების

სააგენტოს 43 საზოგადოებრივ ცენტრში საჯარო და კერძო სექტორის 200-ზე მეტ ხელმისაწვდომ სერვისს შორის, ასევე, ხელმისაწვდომია სოფლის მეურნეობის სამინისტოს შპს „მექანიზატორის“ სერვისები.

სოფლის მეურნეობის პროდუქტიულობა მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული სასოფლო-სამეურნეო წარმოების საშუალებებსა და მომსახურების ხელმისაწვდომობაზე. ამ მიმართულებით ერთ-ერთ ძირითად ხელის შემშლელ ფაქტორს ბაზარზე ფასისა და ხარისხის შესაბამისი წარმოების საშუალებებისა და მომსახურების არარსებობა წარმოადგენს, რაც ხშირ შემთხვევაში ფერმერებისთვის მძიმე ფინანსური შედეგებით მთავრდება.

სოფლის მეურნეობის პროდუქციის პირველადი წარმოების პროდუქტიულობის ზრდა და თვითღირებულების შემცირება მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული ხარისხიანი სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკის გამოყენებაზე. ამჟამად კერძო სექტორში არსებული სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკის უმეტესი ნაწილი გაუმართავი და ამორტიზირებულია, რაც აფერხებს სამუშაოების აგროვადებში შესრულებას, ზრდის წარმოებული პროდუქციის თვითღირებულებას, აუარესებს მოსავლის ხარისხს და ამცირებს წარმოების მოცულობას. აღნიშნული პრობლემის მოგვარების მიზნით, მომავალში განხორციელდება მნიშვნელოვანი პროექტები სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკის ხელმისაწვდომობის ასამაღლებლად.

საქართველოს სოფლის ტერიტორიებზე სასაწყობე მეურნეობების და შესაბამისი მომსახურებების ნაკლებობაც შეიმჩნევა. შესანახი მომსახურებების ნაკლებად გამოყენების ძირითადი მიზეზი, საწყობების და მაცივრების შემთხვევაში, სოფლიდან დიდი მანძილით დაშორება და ფასია. სახელმწიფო ხელს შეუწყობს მოსავლის აღების შემდგომი ტექნოლოგიების დანერგვას - შემნახველი, დამხარისხებელი, შემფუთავი, გადამმუშავებელი და სადისტრიბუციო სექტორების განვითარებას. ამით უზრუნველყოფილი იქნება დამატებული ღირებულების შემქმნელი სრული ციკლის შემადგენელი კომპონენტების ინტეგრაცია.

ქვეყანაში ჯერ კიდევ არ არის კარგად განვითარებული და კონკურენტუნარიანი სოფლის მეურნეობის პროდუქტების გადამამუშავებელი მრეწველობა, თუმცა იგი ზრდის ტენდენციით ხასიათდება. 2015 წელს, საკვები პროდუქტების წარმოების ბრუნვას[12] გადამამუშავებელი მრეწველობის მთლიანი ბრუნვის 45.6% უკავია და 2,9 მილიარდ ლარს აღემატება. გამოშვებას გადამამუშავებელი მრეწველობის მთლიანი გამოშვების 46.6% უკავია და 2,8 მილიარდ ლარს აღემატება.

სოფლის მეურნეობის პროდუქტების გაყიდვიდან მიღებული შემოსავლის წილი ფულად და არაფულად სახსრებში 2015 წლისათვის მხოლოდ 7.8%-ია, რაც იმაზე მიუთითებს, რომ მეურნეობები სუსტადაა განვითარებული.

---

[12] *საკვები პროდუქტების (სასმელების ჩათვლით) და თამბაქოს წარმოება*

უკანასკნელ პერიოდში შეინიშნება სოფლის მეურნეობის სექტორში კერძო ინვესტიციების ზრდის ტენდენცია, თუმცა მცირე და საშუალო მეწარმეებისთვის, ასევე, პირველადი სოფლის მეურნეობის პროდუქციის მწარმოებელი ფერმერებისთვის ერთ-ერთ ძირითად გამოწვევას ფინანსურ რესურსებზე ხელმისაწვდომობა წარმოადგენს.

მიუხედავად იმისა, რომ აგროსასურსათო პროდუქციის ექსპორტი ზრდადი ტენდენციით ხასიათდება, ამ მიმართულებით სავაჭრო სალდო ჯერჯერობით კვლავ უარყოფითია. ძირითადი საექსპორტო პროდუქტებია: თხილი, ყურძნის ნატურალური ღვინოები, სპირტიანი სასმელები, მინერალური მტკნარი წყლები მათი წილი აგროსასურსათო პროდუქციის მთლიან ექსპორტში 70%-მდე აღწევს, დარგის მდგრადი განვითარებისათვის და ქვეყნისთვის მეტი შემოსავლის გენერირებისათვის მნიშვნელოვანია საექსპორტო პროდუქციის და ბაზრების შემდგომი დივერსიფიკაცია. განსხვავებული მდგომარეობაა იმპორტის შემთხვევაში: ხორბალი, ხორცი და ხორცპროდუქტები, ხილი და ბოსტნეული, შაქარი, სპირტიანი სასმელები, მცენარეული ზეთი - ეს იმ პროდუქტთა არასრული ჩამონათვალია რომლებიც მნიშვნელოვან საიმპორტო პროდუქტებს წარმოადგენს. აღნიშნული პროდუქტების წილი აგროსასურსათო პროდუქციის მთლიან იმპორტში 42%-მდე აღწევს. განსაკუთრებით აღსანიშნავია არასეზონური ბოსტნეულის იმპორტი, რომლის განვითარებისთვის ხელსაყრელი გარემო პირობები არსებობს საქართველოში. ადგილობრივი წარმოების ხილისა და ბოსტნეულის ბაზარზე მიწოდება ძირითადად სეზონზე ხორციელდება.

სოფლის მეურნეობის პროდუქტების როგორც ექსპორტის ზრდის, ასევე კონკურენტუნარიანობის ამაღლებისთვის მნიშვნელოვანია ადგილწარმოშობის დასახელებების და გეოგრაფიული აღნიშვნების დაცვა. საქართველოს ინტელექტუალური საკუთრების ეროვნულ ცენტრში - საქპატენტში, უკვე რეგისტრირებულია 18 ადგილწარმოშობის დასახელების ღვინო, 3 მინერალური წყალი, 14 სახეობის გეოგრაფიული აღნიშვნის ყველი, ჭაჭა, ჩურჩხელა და სხვა. ქართული პროდუქციის მხარდაჭერის, გეოგრაფიული აღნიშვნებისა და ადგილწარმოშობის პროდუქტების დაცვის მიზნით ევროკავშირთან, დსთ-სა და მსხვილ საექსპორტო ქვეყნებთან გაფორმებულია შესაბამისი შეთანხმებები.

სოფლის მეურნეობის კონკურენტუნარიანობის ზრდისთვის როგორც პირველადი წარმოების, ასევე გადამუშავების ეტაპზე და როგორც საქართველოს, ასევე ევროკავშირის ბაზარზე განთავსებისთვის მნიშვნელოვანია DCFTA-ით სურსათის უვნებლობის კუთხით აღებული ვალდებულებების ეტაპობრივი და ეფექტიანი იმპლემენტაცია შეთანხმებითვე განსაზღვრული დროითი პერიოდების გათვალისწინებით.

გარდა იმისა, რომ DCFTA იძლევა საქართველოში წარმოებული სოფლის მეურნეობის პროდუქტების ევროკავშირის ბაზარზე ყოველგვარი სატარიფო

ბარიერის გარეშე განთავსების უნიკალურ შესაძლებლობას, იგი მოითხოვს ქვეყანაში შესაბამისი ინსტიტუციების და სისტემების ეფექტიან ფუნქციონირებას, ასევე, მეწარმეთა მხრიდან DCFTA-ით განსაზღვრული ევროკავშირის რეგულაციებთან შესაბამისობის უზრუნველყოფას. აღნიშნული მოთხოვნების ადაპტაცია განსაკუთრებით მტკივნეულია მცირე და საშუალო მეწარმეებისთვის როგორც ფინანსური, ასევე შესაბამისი ცოდნის და კვალიფიკაციის სამუშაო ძალის მოძიების კუთხით. სურსათის/ცხოველის საკვების უვნებლობის, ვეტერინარიისა და მცენარეთა დაცვის კოდექსის მიხედვით, გამარტივებული მოთხოვნები ვრცელდება იმ ბიზნესოპერატორზე, რომელსაც აქვს ა) მცირე ბიზნესის სტატუსი (წლიური ბრუნვა არ აღემატება 200 000 ლარს) და რომელიც ახორციელებს სურსათის/ცხოველის საკვების წარმოებას, გადამუშავებას, პირველად წარმოებას და დისტრიბუციას, ბ) იმავე საქმიანობებს ტრადიციული მეთოდებით და გ) იმავე საქმიანობებს არაქარხნული წესით მაღალმთიან რეგიონში. შესაბამისად, ამ ტიპის ბიზნესს არ მოუწევს დამატებითი ხარჯების გაღება, რაც მნიშვნელოვანია მათი კონკურენტუნარიანობის შემარჩუნებისთვის.

1.2.5. ტურიზმი

მდიდარი ისტორიული და კულტურული მემკვიდრეობის გათვალისწინებით და სოფლის მეურნეობის ტრადიციული დარგების, მაგალითად მევენახეობა-მეღვინეობის, განვითარების ფონზე, სოფლის განვითარებისთვის მნიშვნელოვანი სექტორია ტურიზმი.

ტურიზმის განვითარების ხელშეწყობა საქართველოს მთავრობის ერთ-ერთი მთავარი პრიორიტეტია. ტურიზმის ინდუსტრია დინამიურად მზარდია. ტურიზმის სფეროების მთლიანი გამოშვება 2006-2015 წლებში 2.5-ჯერ გაიზარდა და 3,507.1 მლნ ლარი შეადგინა. 2015 წელს ტურიზმის სფეროების გამოშვებამ ქვეყნის მთლიანი გამოშვების 7.3% შეადგინა, ხოლო ტურიზმის წილმა მშპ-ში - 6.7%.

გამომდინარე იქიდან, რომ ტურიზმის განვითარება ხელს უწყობს მასთან დაკავშირებული მრავალი სექტორის, მათ შორის, სოფლის მეურნეობის პროდუქციის წარმოების, ვაჭრობის, სატრანსპორტო მომსახურების, სხვადასხვა ტურისტული მომსახურებების ზრდას, ტურიზმის განვითარება განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ადგილობრივი (სოფლის, რეგიონის) განვითარებისთვის.

სოფლის განვითარებისთვის დიდი მნიშვნელობა ენიჭება როგორც საერთაშორისო, ასევე, შიდა ტურიზმის განვითარებას. უნდა აღინიშნოს, რომ შიდა ტურიზმის კუთხით, ყველაზე მეტი ვიზიტორები და ყველაზე მეტი ვიზიტი თბილისში ხორციელდება. 2015 წელს, შიდა ვიზიტორების საშუალო ყოველთვიურმა რაოდენობამ 837.1 ათასი ადამიანი შეადგინა, ხოლო ვიზიტების საშუალო ყოველთვიურმა რაოდენობამ - 1,030.1 ათასი. (დიაგრამები 9 და 10).

დიაგრამები 9 და 10. ვიზიტორების და ვიზიტების განაწილება რეგიონულ ჭრილში

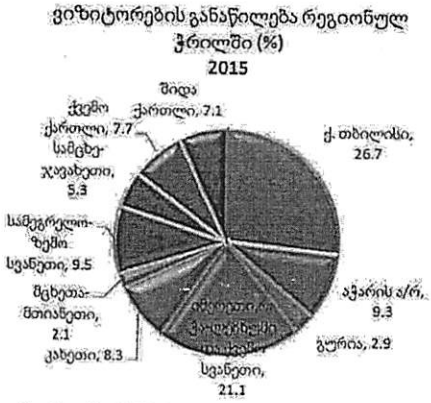

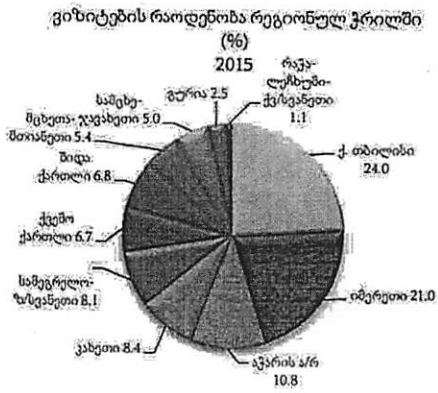

წყარო: საქსტატი

ბოლო წლების განმავლობაში ტურიზმის ხელშეწყობის მიზნით მრავალი ღონისძიება და პროექტი განხორციელდა, რამაც ხელი შეუწყო რეგიონებში ტურიზმის განვითარებას. განხორციელდა ტურისტული ადგილების რეაბლიტაცია/რეკონსტრუქცია, საჭირო ტურისტული ინფრასტრუქტურის მშენებლობა/რეაბილიტაცია ახალი ტურისტული დანიშნულების ადგილების განვითარება. მიმდინარეობს მნიშვნელოვანი პროექტები 4-სეზონიანი კურორტების განვითარების მიმართულებით მაღალმთიან რეგიონებში, რომელიც მოიცავს საბაგიროების მშენებლობას, სათხილამურო ტრასების მოწყობას, ველოპარკების და ველობილიკების მოწყობას, მთის ციგის (ტობოგანის) მოწყობას და ხელოვნურ გათოვლიანებას, რაც მნიშვნელოვნად გაზრდის მთის კურორტების მიმზიდველობას და შეამცირებს სეზონურ დამოკიდებულებას.

საქართველოში განვითარებულია და შემდგომი განვითარების პოტენციალი გააჩნია აგროტურიზმს, რაც განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია სოფლის განვითარებისთვის. საქართველო მდიდარია კულტურული მემკვიდრეობით, არქეოლოგიური და ბუნებრივი ძეგლებით, ნაკრძალებით, მინერალური/სამკურნალო წყლებით, ბალნეოლოგიური, სპა და სამკურნალო ადგილებით, ასევე ზღვისპირა და სამთო-სათხილამურო კურორტებით, რაც თავის მხრივ მნიშვნელოვანია ტურიზმის შემდგომი ზრდისთვის.

სოფლის მდგრადი განვითარებისთვის ასევე მნიშვნელოვანია სოფლებში კულტურული ცხოვრების გაღვივება, ხოლო კულტურული ტურიზმის განვითარებისთვის - კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლების რეაბილიტაცია და შესაბამისი ინფრასტრუქტურის შექმნა.

საქართველოს მთავრობა ახორციელებს სხვადასხვა პროექტს, მათ შორის, ტურიზმის სექტორში მოქმედი მცირე და საშუალო ბიზნესის ხელშეწყობის, ტურისტული სერვისების ხარისხის გაუმჯობესების მიმართულებით. ასევე, ქმნის მცირე ტურისტულ ინფრასტრუქტურას და ავითარებს ტურისტულ პროდუქტებს. მნიშვნელოვანია აგრეთვე მიმდინარე აქტივობები ტურისტული

ინფრასტრუქტურის და ღირსშესანიშნაობების შეზღუდული შესაძლებლობების პირთათვის ადაპტირების მიმართულებით. ხორციელდება პროექტი - „ღვინის გზა“, რომლის მიზანია საქართველოს მევენახეობა-მეღვინეობის ტრადიციულ რეგიონებში ყველა იმ კომპანიის, მცირე საწარმოსი თუ ოჯახური მარნის აღწუსხვა, გადამზადება და პოპულარიზაციცა, რომელთაც აქვთ შესაძლებლობა მიიღონ ტურისტები. გაკეთებულია შესაბამისი მანიშნებლები ტურისტებისთვის. ეს პროექტი მნიშვნელოვანია როგორც რეგიონებში ტურიზმის განვითარების, ასევე ქართული ღვინის პოპულარიზაციისთვის. რეგიონებში ტურისტული მომსახურების ხარისხის გაუმჯობესების მიზნით მუდივად მიმდინარეობს კერძო სექტორის წარმომადგენლების გადამზადება და მათი უნარ-ჩვევების გაუმჯობესება.

ტურიზმის ხელშეწყობის ღონისძიებებმა ასახვა ჰპოვა როგორც ადგილებზე მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარების, ასევე ადგილობრივი მოსახლეობის შემოსავლების ზრდის მიმართულებით, თუმცა ტურიზმის პოტენციალი, განსაკუთრებით რეგიონებში არ არის მაქსიმალურად გამოყენებული და მნიშვნელოვანია მისი შემდგომი განვითარება.

1.2.6. სოფლის ინფრასტრუქტურა - გზები, წყალმომარაგება, გაზის მიწოდება, ინტერნეტი და კავშირგაბმულობა

<u>ირიგაცია/მელიორაცია</u>

საქართველოს კლიმატური პირობებიდან გამომდინარე მიწების მელიორაცია, სარწყავი და დამშრობი სისტემების მშენებლობა და რეაბილიტაცია წარმოადგენს მნიშვნელოვან სფეროს ინტენსიური და მაღალეფექტური სასოფლო-სამეურნეო წარმოებისათვის.

ვინაიდან ქვეყანაში სამელიორაციო სისტემების უდიდესი ნაწილი მწყობრიდან არის გამოსული, ამჟამად სახელმწიფო მელიორირებული სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის ფონდის გაზრდის მიზნით სამელიორაციო ინფრასტრუქტურის აღდგენა-რეაბილიტაციის მასშტაბურ ღონისძიებებს ახორციელებს. ამ მიმართულებით კვლავ საკმაოდ დიდი რესურსებია საჭირო არსებული საირიგაციო და სადრენაჟო სისტემების სრული რეკონსტრუქციისა და ახალი ინფრასტრუქტურის მშენებლობისათვის.

მელიორაციის დარგის განვითარების კულმინაციის დროს, საქართველოში მხოლოდ თვითდინებით 278 000 ჰა ირწყვებოდა, დაშრობა კი 105 000 ჰა ფართობზე იყო შესაძლებელი. ათწლეულების განმავლობაში ქვეყანაში სამელიორაციო ინფრასტრუქტურის უდიდესი ნაწილი განადგურდა და 2012 წლისათვის წყალუზრუნველყოფილი იყო 45 000 ჰა, დამშრობი სისტემები, კი - 14 000 ჰა-ს ემსახურებოდა.

მელიორირებული სასოფლო-სამეურნეო მიწების ფონდის გაზრდის მიზნით, ტარდება ათწლეულების განმავლობაში მწყობრიდან გამოსული სამელიორაციო

ინფრასტრუქტურის მასშტაბური სარეაბილიტაციო სამუშაოები. 2012 წლიდან განხორციელებული სარეაბილიტაციო პროგრამის შედეგად საქართველოში წყალუზრუნველყოფილი სასოფლო-სამეურნეო მიწის ფართობი დღეისათვის 106 600 ჰა-მდე, ხოლო დრენირებული 31 575 ჰა-მდე გაიზარდა.

მომავალში კვლავ გაგრძელდება სამელიორაციო ინფრასტრუქტურის აღდგენა-რეაბილიტაციის სამუშაოების განხორციელება. შეიქმნება ირიგაციის სტრატეგია, რომელიც უზრუნველყოფს გასარწყავებული ფართობების მნიშვნელოვან ზრდას. განვითარდება და გაუმჯობესდება სარწყავი (საირიგაციო) და დამშრობი (სადრენაჟე) სისტემები. დამტკიცდება სატარიფო მეთოდოლოგია. ხელი შეეწყობა მორწყვის თანამედროვე სისტემების დანერგვას და წყალმომხმარებელთა გაერთიანებების ჩამოყალიბებას.

საგზაო ინფრასტრუქტურა

ბოლო ათწლეულის განმავლობაში, ქვეყნის საგზაო და სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურის რეაბილიტაცია/რეკონსტრუქცია/მშენებლობის მიზნით მნიშვნელოვანი ინვესტიციები ხორციელდება. 2015 წლის მონაცემებით, საქართველოში 1 603 კმ სიგრძის საერთაშორისო მნიშვნელობის გზაა, რომლის უმეტესი ნაწილი კარგ მდგომარეობაშია. შიდასახელმწიფოებრივი მნიშვნელობის საავტომობილო გზების სიგრძე 5 298 კმ-ია, რომელთა ნაწილი საჭიროებს საკრეკონსტრუქციო-სარეაბილიტაციო სამუშაოებს. შიდასახელმწიფოებრივი მნიშვნელობის საავტომობილო გზების უდიდესი ნაწილი რეგიონებზე მოდის (ცხრილი 4).

ცხრილი 4. საერთო სარგებლობის საავტომობილო გზების სიგრძე რეგიონების მიხედვით

2015 წელი	სულ	მათ შორის	
		საერთაშორისო	შიდასახელმწიფოებრივი
საქართველო-სულ	20553.0	1603.0	5298.1
ქ. თბილისი	52.0*	52.0*	–
აჭარის არ	1565.9	54.3	152.9
აფხაზეთის არ	605.6	204.0	401.6
გურია	884.4	63.8	220.6
რაჭა-ლეჩხუმი და ქვემო სვანეთი	1645.8	–	388.3
სამეგრელო-ზემო სვანეთი	3685.6	122.7	740.9
იმერეთი	2767.4	143.6	785.0
კახეთი	2630.9	125.0	716.2
მცხეთა-მთიანეთი	1514.7	178.7	426.5
სამცხე-ჯავახეთი	1519.7	234.5	300.1
ქვემო ქართლი	2033.0	221.9	641.8
შიდა ქართლი	1648.0	202.5	524.2

წყარო: საქსტატი

სოფლების დამაკავშირებელი გზები, გზები სოფლებში, სოფლებიდან სასოფლო-სამეურნეო სავარგულებამდე და კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლებამდე მიმავალი გზების ნაწილი არასახარბიელო მდგომარეობაშია და საჭიროებს სარეკონსტრუქციო-სარეაბილიტაციო სამუშაოებს.

წყლით მომარაგება

შინამეურნეობების წყლით მომარაგება და შეზღუდული საკანალიზაციო სისტემა საჭიროებს რეაბილიტაციას ან მშენებლობას, რაც პირდაპირ კავშირშია ცხოვრების ხარისხზე სოფლებში.

მიუხედავად იმისა, რომ შინამეურნეობების წყლით მომარაგება რეგიონებში ბოლო წლების განმავლობაში მნიშვნელოვნად გაუმჯობესდა, 2015 წლის მდგომარეობით საქართველოში შინამეურნეობების მხოლოდ 55,6% არის უზრუნველყოფილი ბინაში

შეყვანილი წყალსადენის სისტემით, ამასთან, ეს მაჩვენებელი რეგიონებში გაცილებით დაბალია (ცხრილი 5).

ცხრილი 5. შინამეურნეობების განაწილება სასმელი წყლის ძირითადი წყაროების მიხედვით (%)

2015 წელი	კახეთი	თბილისი	ქვემო ქართლი	სამეგრელო	იმერეთი	დანარჩენი რეგიონები[11]	საქართველო
ბინაში შეყვანილი წყალსადენის სისტემა	32.8	98.6	41.2	31.9	39.8	45.6	55.6
წყალსადენის ონკანი ეზოში ან უბანში	46.4	1.1	55.5	18.4	24.3	17.9	21.1
ჭა ეზოში ან უბანში	7.3	0.3	3.2	44.1	25.9	21.7	15.8
ბუნებრივი წყარო ეზოში ან უბანში	13.5	0.0	0.1	5.6	10.0	14.8	7.5
სხვა	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0

წყარო: საქსტატი

წყალმომარაგების საკითხი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ქალებისთის, რადგან სწორედ ქალებს უწევთ წყალმომარაგებასთან დაკავშირებულ პრობლემებთან გამკლავება. სოფლად ხშირად სწორედ ქალებს უწევთ შორი მანძილიდან წყლის მოტანა, რაც საკმაოდ დიდ ფიზიკურ რესურსს და დროს მოითხოვს.

ელექტროენერგია და ბუნებრივი აირი

გეოგრაფიული თუ სოციალური ასპექტები ხშირ შემთხვევაში განაპირობებს მოსახლეობის გარკვეული ნაწილის ენერგორესურსებზე ხელმისაწვდომობის შეზღუდვას.

- ელექტროენერგიის მიწოდება: ამჟამად საქართველოს მოსახლეობის 99%-ზე მეტს აქვს წვდომა ელექტროენერგიაზე. შემდგომში, მოსახლეობის იმ კატეგორიისათვის, რომლებიც დღესაც უშუქოდ არიან დარჩენილი (ეს არის მაღალმთიან ადგილებში არსებული ერთეული საცხოვრებლები), ტექნიკურ-ეკონომიკური მიზანშეწონილობის გათვალისწინებით ელექტროენერგიის მიწოდება განხორციელდება ენერგიის ალტერნატიული წყაროების საშუალებით.

[11] * მოიცავს შიდა ქართლის, სამცხე-ჯავახეთის, აჭარის, გურიისა და მცხეთა-მთიანეთის რეგიონებს

საქართველო მდიდარია ჰიდრო რესურსებით, რომელიც განახლებადი ენერგიის წყაროა. აღსანიშნავია, რომ დღეისთვის ჰიდრო რესურსების მხოლოდ 20%-ია გამოყენებული. საქართველოს რამდენიმე რეგიონში წარმატებით მიმდინარეობს ჰიდროელექტროსადგურების მშენებლობა. ჰიდროსადგურები არა მარტო ელექტროენერგიის სუფთა წყარო და ქვეყნის ენერგოდამოუკიდებლობის ხარისხის ამაღლების საშუალებაა, არამედ რეგიონების განვითარების ერთ-ერთ ფაქტორსაც წარმოადგენს. გარდა იმისა, რომ ჰიდროელექტროსადგურების გარშემო შექმნილი ინფრასტრუქტურა, კერძოდ წყალსაცავები, შესაძლოა, გამოყენებულ იქნეს ტურიზმის განვითარებისათვის, კაშხლები წყალმოვარდნების კონტროლისა და მტკნარი წყლის ეფექტური მართვის (მაგ.: საირიგაციო მიზნებისათვის) საშუალებას იძლევა. მშენებლობის პერიოდში ადგილობრივი მოსახლეობისათვის იქმნება სამუშაო ადგილები, ხოლო ქონების გადასახადი, რომელსაც სადგურების მფლობელი კომპანიები იხდიან, მიმართულია მუნიციპალიტეტების ბიუჯეტებში და შესაბამისად, ადგილებზე კონკრეტული სოციალური პროექტების განხორციელების საშუალებას იძლევა. ყოველივე ეს ქმნის ცალკეული მუნიციპალიტეტისა თუ რეგიონის ეკონომიკური განვითარების და სოციალური კეთილდღეობის ზრდის წინაპირობას. ჰიდროელექტროსადგურების მშენებლობა ქვეყნის სხვადასხვა რეგიონში კვლავაც გაგრძელდება. ახალი სამუშაო ადგილები, მცირე ბიზნესის განვითარების პერსპექტივა და სოციალურ-ეკონომიკური პირობების გაუმჯობესება, ხელს შეუწყობს ასეთ რეგიონებში მოსახლეობის შენარჩუნებას.

- **ბუნებრივი გაზის მიწოდება:** ბუნებრივი გაზი დღეისათვის საქართველოს მოსახლეობის დაახლოებით 68%-სთვისაა ხელმისაწვდომი. 2020 წლისათვის საქართველოს მოსახლეობის დაახლოებით 70% შეძლებს ამ ენერგორესურსით სარგებლობას.

კავშირგაბმულობა და საინფორმაციო ტექნოლოგიები

ინტერნეტზე ხელმისაწვდომობა და კავშირგაბმულობის ინფრასტრუქტურის, მათ შორის, სატელევიზიო მაუწყებლობის (ციფრული), სატელეფონო ქსელების არსებობა და უნივერსალურ საფოსტო მომსახურებასთან მოსახლეობის წვდომა სოფლის ტერიტორიებზე მნიშვნელოვანია ადგილობრივი განვითარებისთვის.

საქართველოს მთავრობის ერთ-ერთი მთავარი პრიორიტეტია ქვეყანაში კავშირგაბმულობის და საინფორმაციო ტექნოლოგიების განვითარება, ქალაქად და სოფლად ციფრული უთანასწორობის აღმოფხვრა. ამ მიმართულებით ქვეყანაში განხორციელდა და მიმდინარეობს მნიშვნელოვანი პროექტები. როგორც ქალაქად, ისე სოფლად, ქვეყნის მოსახლეობის ციფრული სატელევიზიო მაუწყებლობით სრულად დასაფარად 2015 წელს დასრულდა ანალოგური ციფრულ მიწისზედა საეთერო სატელევიზიო მაუწყებლობაზე გადასვლის ფართომასშტაბიანი

სახელმწიფო რეფორმა. შედეგად, ციფრულ სატელევიზიო პროგრამებთან უფასო წვდომა აქვს საქართველოს მოსახლეობას როგორც ქალაქად, ისე რეგიონებში.

ციფრულ მაუწყებლობაზე გადასვლით გამონთავისუფლებული რადიოსიხშირული სპექტრი გამოყენებული იქნება LTE ტექნოლოგიების განსავითარებლად, რომელიც ხელს შეუწყობს ქვეყანაში, მათ შორის სოფლად უსადენო ფართოზოლოვანი ინტერნეტ მომსახურებების განვითარებას. დღეს, მობილური 3G ფართოზოლოვანი ინტერნეტით ქვეყნის ტერიტორიის 84%-ია დაფარული, ხოლო LTE მობილური ფართოზოლოვანი ინტერნეტით - 32%.

საქართველოს მთელი ტერიტორია და უმეტესწილად მაღალმთიანი სოფლის ტერიტორიები, ამ ეტაპზე არ არის დაფარული ოპტიკურ-ბოჭკოვანი კაბელით, რაც ზღუდავს სოფლის მოსახლეობის ხელმისაწვდომობას ინტერნეტზე და შესაბამისად, წარმოადგენს ბარიერს განვითარებისთვის.

ზემოაღნიშნული უთანასწორობის აღმოფხვრის მიზნით, 2015 წელს, საქართველოში მაღალსიჩქარიანი ინტერნეტ ინფრასტრუქტურის განვითარების მაშტაბური პროექტი დაიწყო, რომლის მიზანია ქვეყნის 2 000-მდე დასახლებული პუნქტი ოპტიკურ-ბოჭკოვანი მაგისტრალების მშენებლობა და საქართველოს მოსახლეობისათვის ფართოზოლოვან მომსახურებებთან და მაღალსიჩქარიან ინტერნეტთან წვდომის ხელშეწყობა. დაგეგმილია, რომ 2025 წლისათვის, საქართველოს მოსახლეობის 98%-ისათვის ხელმისაწვდომი იქნება მაღალსიჩქარიანი ინტერნეტი.

საქართველოში ფიქსირებული სატელეფონო მომსახურების აბონენტების სიმკვრივე მოსახლეობაზე 25.5%-ს შეადგენს, ფიქსირებული ტელეფონის აბონენტების შემცირება მსოფლიოში ზოგადი ტენდენციაა, რაც ტექნოლოგიების განვითარებით და მობილური კომუნიკაციებით ფიქსირებული ტელეფონის ჩანაცვლებით არის განპირობებული.

ფოსტის სფეროს რეფორმის ფარგლებში, უახლოეს მომავალში (2017 წლიდან) ქვეყნის ყველა მომხმარებლი უზრუნველყოფილი იქნება უნივერსალური საფოსტო მომსახურებით, რაც გულისხმობს ხელმისაწვდომ ფასად მოსახლეობის წვდომას ხარისხისხიან ძირითად საფოსტო მომსახურებებთან.

1.2.7. სახელმწიფო სერვისებზე ხელმისაწვდომობა

სოფლის მოსახლეობისთვის მნიშვნელოვანია სახელმწიფო სერვისებზე ხელმისაწვდომობა. უკანასკნელი ათწლეულის განმავლობაში განხორციელებული რეფორმების შედეგად, სახელმწიფო სერვისების მიწოდება მოსახლეობისთვის მნიშვნელოვნად გამარტივდა. დღეისთვის, ქვეყნის მასშტაბით წამატებით ფუნქციონირებს იუსტიციის სახლები, სადაც თავმოყრილია სახელმწიფო სერვისების უმრავლესობა. იუსტიციის სახლი მომხმარებელს 400-მდე სახის სერვისს სთავაზობს ერთ ადგილზე და დღეში 18 000-მდე მომხმარებელს ემსახურება.

დღეისთვის, საქართველოს მასშტაბით, თბილისის ჩათვლით, 19 იუსტიციის სახლი ფუნქციონირებს. უახლოეს მომავალში იგეგმება იუსტიციის სახლის გახსნა ახალქალაქში.

აღსანიშნავია, რომ სერვისების უმრავლესობა სახლიდან გაუსვლელად, ელექტრონულად არის ხელმისაწვდომი, თუმცა, იმის გათვალისწინებით, რომ საქართველოს მთელი ტერიტორია ამ ეტაპზე ჯერ კიდევ არ არის დაფარული ინტერნეტ-ინფრასტრუქტურით, სოფლის მოსახლეობის ნაწილისთვის ამ სერვისებზე ხელმისაწვდომობა შეზღუდულია.

ადგილებზე სახელმწიფო სერვისების გაუმჯობესების მიზნით, მნიშვნელოვანი ღონისძიებები ხორციელდება, მათ შორის:

- ✓ **საზოგადოებრივი ცენტრების განვითარება** - რომლის მიზანია ადგილობრივი საჯარო მმართველობის გაუმჯობესება, მოსახლეობისათვის ხარისხიანი მომსახურების მიწოდება და ადგილობრივი ინფრასტრუქტურის განვითარება. პროექტის ფარგლებში ხორციელდება საზოგადოებრივი ცენტრების მშენებლობა, სადაც სოფლის მოსახლეობას შესაძლებლობა აქვს ისარგებლოს სსიპ - სახელმწიფო სერვისების განვითარების სააგენტოს, სსიპ - საქართველოს ეროვნული არქივის, სსიპ - საჯარო რეესტრის ეროვნული სააგენტოს, სსიპ - სოციალური მომსახურების სააგენტოს და შპს „მექანიზატორის“ სერვისებით და სანოტარო მომსახურებით. ცენტრებში ასევე წარმოდგენილია საბანკო სექტორი და ფიჭური კავშირგაბმულობის კომპანიები („მაგთიკომი“, „ლიბერთი ბანკი“). მოქალაქეთათვის ასევე ხელმისაწვდომია უფასო ინტერნეტი, კომპიუტერები, ვიდეო კონფერენციის აპარატურა და თანამედროვე ელექტრონული ბიბლიოთეკა.

  2011 წლიდან დღემდე აშენებულ 43 საზოგადოებრივ ცენტრში ადგილობრივ მოსახლეობას საშუალება აქვს, სოფლიდან გაუსვლელად ისარგებლოს საჯარო და კერძო სექტორის 200-ზე მეტი სერვისით. აღსანიშნავია, რომ პროექტი მოიცავს მუნიციპალიტეტის ორგანოებში მუნიციპალური მართვის სისტემის (MMS - Municipal Management System) ეტაპობრივ დანერგვას, რაც მუნიციპალიტეტის სერვისებს უფრო ეფექტიანს გახდის და საქართველოში ელექტრონული მმართველობის განვითარებას შეუწყობს ხელს, გამარტივდება და უფრო გამჭვირვალე და სწრაფი გახდება მუნიციპალური სერვისების გაცემა.

აღსანიშნავია, რომ 2015 წლიდან საჯარო-კერძო პარტნიორობის ფარგლებში, სსიპ - სახელმწიფო სერვისების განვითარების სააგენტოს და კომერციულ ბანკებს შორის თანამშრომლობით დაინერგა ექსპრეს საზოგადოებრივი ცენტრების კონცეფცია, რომელიც 1 000-ზე მეტ სოფელს მოიცავს და რომლის მიზანია ადგილობრივ დონეზე სახელმწიფო სერვისებზე ხელმისაწვდომობის გაზრდა.

პროექტის „საჯარო ბიბლიოთეკები ადგილობრივი განვითარებისთვის“ ფარგლებში, ზოგ სოფელში ბიბლიოთეკების ინფრასტრუქტურას დაემატა საზოგადოებრივი ცენტრების კონცეფცია, რამაც შესაძლებელი გახადა ეფექტიანი სახელმწიფო სერვისების მიწოდება და თანამედროვე ტექნოლოგიების ინტეგრირება ტრადიციულ საჯარო ბიბლიოთეკებში.

მიუხედავად ზემოაღნიშნულისა, სოფლების ნაწილს ამ ეტაპისთვის არ აქვს მსგავს სერვისებზე ხელმისაწვდომობა. მნიშელოვანია, რომ საზოგადოებრივი ცენტრების განვითარება მომავალშიც გაგრძელდეს.

- ✓ **დამისამართების პროექტი:** მთელი რიგი სახელმწიფო სერვისების მიწოდებისთვის, მათ შორის, სარეგისტრაციო, სოციალური დახმარების, საფოსტო, სახანძრო, სასწრაფო დახმარება და სხვა, მნიშვნელოვანია რომ სასოფლო დასახლებები იყოს დამისამართებული, რაც დღეისთვის სრულად არ არის განხორციელებული. პროექტი ითვალისწინებს ყველა დასახლებულ პუნქტში უსახელო გზების და ქუჩების დამისამართებას და შენობების დანომვრას. პარალელურად, მონაცემები ელექტრონულ რუკაზე დაიტანება, რაც ქვეყანაში სანავიგაციო სისტემის ეფექტურ მუშაობას შეუწყობს ხელს.

გარდა ზემოაღნიშნულისა, ადგილობრივი ეკონომიკური განვითარებისთვის მნიშვნელოვანია სოფლის მოსახლეობის საგადასახადო/საბაჟო ადმინისტრირებასთან დაკავშირებულ სერვისებზე ხელმისაწვდომობა. ასეთ სერვისებს მიეკუთვნება, მათ შორის, გადასახადის გადამხდელად რეგისტრაცია, ინდ-მეწარმის რეგისტრაცია, საკონსულტაციო მომსახურება, დეკლარირება და სხვა. უნდა აღინიშნოს, რომ მსგავსად სარეგისტრაციო სერვისებისა, ამ შემთხვევაშიც სერვისების უმეტესობა ონ-ლაინ არის ხელმისაწვდომი, თუმცა სოფლის ტერიტორიების ინტერნეტით არასრულად დაფარვის და ასევე მოსახლეობის კომპიუტერული თუ სპეციფიკური უნარების ცოდნის არასაკმარისი დონის გამო, სოფლის მოსახლეობის ამ სერვისებთან ხელმისაწვდომობაც შეზღუდულია.

რეგიონებში ოპერირებს შემოსავლების სამსახურის სერვის-ცენტრები, თუმცა ეს სერვის-ცენტრები განლაგებულია რეგიონულ ცენტრებში, რაც განსაკუთრებით მოუხერხებელია იმ სოფლების მოსახლეობისთვის, რომლებიც დიდი მანძილით არის დაცილებული რეგიონული ცენტრებიდან.

1.2.8. სოფლის განვითარებისკენ მიმართული სახელმწიფო პროგრამები

საქართველოს მთავრობა ახორციელებს სახელმწიფო პროგრამებს, რომლებიც, მათ შორის, მიმართულია ადგილობრივი ეკონომიკის განვითარებისკენ და რომლებიც ხელს უწყობს ადგილობრივი მოსახლეობის როგორც ფინანსებზე, ასევე ფიზიკურ ინფრასტრუქტურასა და თანამედროვე ტექნოლოგიებზე ხელმისაწვდომობის ზრდას.

სოფლის მეურნეობის განვითარების ხელშეწყობა

სოფლის მეურნეობის განვითარების ხელშეწყობის მიზნით 2012 წელს, საქართველოს სოფლის მეურნეობის სამინისტროს სისტემაში შეიქმნა ა(ა)იპ სოფლის მეურნეობის პროექტების მართვის სააგენტო, რომელიც ახორციელებს სოფლის მეურნეობის სამინისტროს მიერ ინიცირებულ პროექტებს.

სოფლის მეურნეობის განვითარების ხელშეწყობის მიზნით სააგენტოს მიერ ხორციელდება „ერთიანი აგროპროექტი“, რომელიც აერთიანებს სხვადასხვა სახელმწიფო პროგრამას, მათ შორის:

- დანერგე მომავალი, რომლის მიზანია საქართველოში არსებული სასოფლო სამეურნეო მიწების ეფექტური გამოყენება მრავალწლოვანი კულტურების გაშენების გზით;
- აწარმოე საქართველოში (სოფლის მეურნეობის მიმართულება), რომლის მიზანია წარმოებაზე ორიენტირებული ინდუსტრიების განვითრების, ახალი საწარმოების შექმნის და არსებულის გაფართოების ხელშეწყობა სოფლის მეურნეობის პროდუქციის წარმოება/გადამუშავების მიმართულებებით.
- აგროდაზღვევა, რომლის მიზანია აგროსექტორში სადაზღვევო ბაზრის განვითარება, სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობის ხელშეწყობა, აღნიშნული საქმიანობით დაკავებული პირებისთვის შემოსავლის შენარჩუნება და რისკების შემცირება.
- გადამამუშავებელი და შემნახველი საწარმოების თანადაფინანსება, რომლის მიზანია, როგორც სოფლის მეურნეობის პროდუქციის გადამამუშავებელი, ასევე პროდუქტების შემნახველი საწარმოებისა და მომსახურების განვითრაების ხელშეწყობა.
- შეღავათიანი აგრო-კრედიტი, რომლის მიზანია ფერმერების და სოფლის მეურნეობაში ჩართული მეწარმეების გრძელვადიანი და ხელმისაწვდომი ფულადი სახსრებით უზრუნველყოფის გზით, სოფლის მეურნეობის პირველადი წარმოების, გადამამუშავებელი და შენახვა-რეალიზაციის საწარმოო პროცესების გაუმჯობესება.
- პროგრამა - ქართული ჩაი, რომლის მიზანია საქართველოში უკვე არსებული ჩაის პლანტაციების პოტენციალის ეფექტიანად გამოყენება, ადგილობრივი ჩაის (მათ შორის, ბიო ჩაი) წარმოების ზრდის ხელშეწყობა, ქვეყანაში თვითუზრუნველყოფის დონის ამაღლება და საექსპორტო პოტენციალის გაზრდა.

კოოპერაცია: წარმოების ორგანიზების, კაპიტალის მართვის, მზარდი შემოსავლების, გასაღების ბაზრების გაფართოებისა და ფერმერების შემოსავლების ზრდის თვალსაზრისით, კოოპერაციული საწარმოებისა და კოოპერატივების ხელშეწყობა ფართოდ გამოყენებადი მექანიზმია. ეკონომიკის მასშტაბების გაზრდით, რის შესაძლებლობასაც იძლევა კოოპერაცია, უფრო მარტივი ხდება თანამედროვე

სტანდარტების და ტექნოლოგიების დანერგვა, ასევე, ახალისებს მაღალი დამატებული ღირებულების სოფლის მეურნეობის პროდუქტების წარმოებას, რაც ქართული სოფლის მეურნეობის პროდუქციის კონკურენტუნარიანობის ამაღლებას შეუწყობს ხელს.

მნიშვნელოვანია ქალთა და ასევე ახალგაზრდათა კოოპერაციული საქმიანობის წახალისება, რაც ხელს შეუწყობს როგორც მათ ეკონომიკურ აქტივობაში ჩართვას, ასევე მათი შემოსავლების ზრდას და სოფლად ცხოვრების სტიმულის ამაღლებას.

საქართველოს სოფლის მეურნეობის სამინისტროს სისტემაში, 2013 წელს შეიქმნა სსიპ - სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივების განვითარების სააგენტო, რომელიც ახორციელებს სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივების განვითარების მხარდამჭერ პროგრამებს, მათ შორის:

- სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივების მოტობლოკებით და ხელის სათესებით უზრუნველყოფა - რთული რელიეფის მქონე და მცირე მიწის ნაკვეთების დამუშავებისა და ეკონომიკურ აქტივობაში ჩართვის მიზნით.
- თხილის წარმოების განვითარება სასოფლო-სამეურნეო კოოპერაციის ხელშეწყობის გზით, რომლის მიზანია თხილის წარმოების, გადამუშავებისა და რეალიზაციის ერთიანი ციკლის შექმნა, თხილის თვითღირებულების შემცირება და მისი საექსპორტო პოტენციალის ზრდა.
- მეფუტკრეობის სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივების მხარდაჭერა, რომლის მიზანია სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივების საფუტკრე მეურნეობების მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის გაუმჯობესება, წარმოებული თაფლისა და მეფუტკრეობის სხვა პროდუქტების ხარისხისა და რაოდენობის ზრდა, ასევე, სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივებისათვის კაპიტალური ინვესტირების განხორციელება და მეპაიეთა კვალიფიკაციის ამაღლება.
- რძის მწარმოებელი სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივების მხარდაჭერა, რომლის მიზანია სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივების ფარგლებში თანამედროვე ტექნოლოგიებით აღჭურვილი ნედლი რძის მიმღებ/გადამამუშავებელი საწარმოების ჩამოყალიბების სტიმულირება, ადგილობრივი რძისა და რძის ნაწარმის ხარისხის გაუმჯობესება და კონკურენტუნარიანობის ამაღლება, სასოფლო - სამეურნეო კოოპერატივებში არსებული მსხვილფეხა საქონლის ჯიშობრივი გაუმჯობესება.
- სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივების სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკით აღჭურვა, რომლის მიზანია სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივებისათვის სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკაზე ხელმისაწვდომობის გაზრდა, კოოპერატივების მიერ წარმოებული პროდუქციის თვითღირებულების შემცირება, სასოფლო-სამეურნეო კულტურათა წარმოებისათვის დადგენილი აგროვადების დაცვა.

მნიშვნელოვანი ღონისძიებები ხორციელდება ასევე მევენახეობა-მეღვინეობის განვითარების კუთხით, კერძოდ, ვენახების კადასტრის პროგრამა, ბაზრების დივერსიფიკაცია. ასევე ხორციელდება ღონისძიებები სურსათის უვნებლობის, მცენარეთა დაცვისა და ვეტერინარიის, ლაბორატორიული კვლევებისა და დიაგნოსტიკის მიმართულებებით, სამეცნიერო-კვლევითი საქმიანობის, საინფორმაციო-საკონსულტაციო სამსახურების ჩამოყალიბების და ეფექტიანი ფუნქციონირების ხელშეწყობის კუთხით და სხვა.

გარდა სახელმწიფო პროგრამებისა, საპარტნიორო ფონდის მონაწილეობით და მხარდაჭერით, სხვა მიმართულებებს შორის, წარმატებით ხორციელდება აგრობიზნესის პროექტები. 2011 წლიდან (დაარსებიდან) დღეის მდგომარეობით, საპარტნიორო ფონდის მონაწილეობით დაფინანსებულია აგრო-პროექტები, მათ შორის: თანამედროვე სტანდარტების მეღორეობის ფერმა (თბილისის მახლობლად), ბოსტნეულის სასათბურე მეურნეობა (იმერეთი), ლურჯი მოცვის ფერმერული მეურნეობა (გურია), ვაშლის ფერმერული მეურნეობა (შიდა ქართლი).

გარდა ამისა, თანაინვესტირების ფონდის მიერ, რომელიც წარმოადგენს კერძო საინვესტიციო კომპანიას, სახელმწიფოსთან მჭიდრო თანამშრომლობით განხორციელებულია რიგი საინვესტიციო პროექტები, მათ შორის, სოფლის მეურნეობის მიმართულებით აღსანიშნავია, სასათბურე მეურნეობა (ქვემო ქართლი). სოფლის მეურნეობის მიმართულებით თანაინვესტირების ფონდის პრიორიტეტებია: ადგილობრივი ბაზრის მოთხოვნის დაკმაყოფილების მიზნით რძის პროდუქტების და ხორცის წარმოება; ექსპორტის განვითარების მიზნით ღვინის, მინერალური წყლების, ხილისა და ბოსტნეულის წარმოება; სოფლის მეურნეობის ღირებულებათა ჯაჭვის მნიშვნელოვანი კომპონენტების - შემნახველი მეურნეობების, გადამამუშავებელი საწარმოების და სათბურების განვითარება; საქართველოს, როგორც სატრანზიტო ჰაბის განვითარების მიზნით მარცვლეულის შესანახი ელევატორების და ცხოველთა საკვების წარმოება[14].

<u>მეწარმეობის ხელშეწყობა</u>

საქართველოში მეწარმეობის განვითარების მხარდაჭერა საქართველოს მთავრობის ერთ-ერთი მთავარი პრიორიტეტია. გამომდინარე იქედან, რომ ბიზნეს აქტიურობის 2/3-ზე მეტი თბილისზე მოდის, მნიშვნელოვანია რეგიონებში და ადგილებზე ბიზნესის, განსაკუთრებით კი მცირე და საშუალო ბიზნესის მხარდაჭერა.

გარდა სოფლის მეურნეობის მხარდამჭერი პროგრამებისა, ხორციელდება სახელმწიფო პროგრამები, რომლებიც მიმართულია ადგილობრივი ბიზნესის, მათ შორის, მიკრო, მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარებისკენ და ითვალისწინებს როგორც ფინანსებსა და ფიზიკურ ინფრასტრუქტურაზე ხელმისაწვდომობის ზრდას, ასევე ტექნიკურ მხარდაჭერას და საკონსულტაციო მომსახურებას.

---

14 წყარო: თანაინვესტირების ფონდი; http://www.gcfund.ge/

2014 წელს (თებერვალში), საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროს სისტემაში შეიქმნა სსიპ - მეწარმეობის განვითარების სააგენტო, რომლის ძირითადი მიზნებია: კერძო სექტორის კონკურენტუნარიანობის ამაღლება; დამწყები ბიზნესების მხარდაჭერა; თანამედროვე სამეწარმეო კულტურის დამკვიდრების მხარდაჭერა; საქონლისა და მომსახურების ექსპორტის დივერსიფიკაციის ხელშეწყობა და ა.შ., რომელსაც სააგენტო ახორციელებს სხვადასხვა ფინანსური და არაფინანსური მექანიზმების გამოყენებით.

მეწარმეობის განვითარების სააგენტო ახორციელებს მიკრო, მცირე და საშუალო ბიზნესის მხარდამჭერ პროგრამებს, მათ შორის:

- **აწარმოე საქართველოში:** ა)ინდუსტრიული მიმართულება, რომლის მიზანია მეწარმეობის განვითარება, მეწარმე სუბიექტების მხარდაჭერა, ახალი საწარმოების შექმნის/არსებული საწარმოების გაფართოების/გადაიარაღების ხელშეწყობა და კერძო სექტორის კონკურენტუნარიანობისა და საექსპორტო პოტენციალის ზრდა ფინანსებზე, უძრავ ქონებასა და ტექნიკურ დახმარებაზე ხელმისაწვდომობის საშუალებით; ბ) სასტუმრო ინდუსტრიის მიმართულება, რომლის მიზანია საქართველოს რეგიონებში (გარდა თბილისისა და ბათუმისა) მეწარმე სუბიექტების მხარდაჭერა ახალი სასტუმროების მშენებლობის ან/და არსებულის გაფართოების მიმართულებით. ასევე, ქვეყანაში საერთაშორისო ბრენდების შემოყვანის სტიმულირების მიზნით ადგილობრივი მეწარმე სუბიექტებისთვის Franchise (Management Contract) შეთანხმებით გათვალისწინებული გადასახადების თანადაფინანსება.
- **მიკრო და მცირე მეწარმეობის განვითარების ხელშეწყობა** (აწარმოე საქართველოს ფარგლებში), რომლის მიზანია საქართველოს ეკონომიკურად მოწყვლად რეგიონებში მეწარმეობის ხელშეწყობა, მიკრო და მცირე მეწარმე სუბიექტების ფინანსური და ტექნიკური მხარდაჭერა, მიკრო და მცირე ბიზნესის წამოწყების ხელშეწყობა, რეგიონულ ბაზრებზე წარმოდგენილი ადგილობრივი პროდუქციის ხარისხის ზრდის წახალისება და დივერსიფიკაცია.

<u>ინოვაციების ხელშეწყობა</u>

ინოვაციებისა და თანამედროვე ტექნოლოგიების განვითარების ხელშეწყობის მიზნით, 2014 წელს საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროს სისტემაში შეიქმნა სსიპ - საქართველოს ინოვაციებისა და ტექნოლოგიების სააგენტო, რომლის მიზანია ინოვაციების, თანამედროვე ტექნოლოგიების, კვლევისა და განვითარების (R&D) სტიმულირება, მათი კომერციალიზაციის და გამოყენების ხელშეწყობა; ინოვაციური დამწყები კომპანიების (start-up) ფორმირების და მათი კონკურენტუნარიანობის ამაღლების ხელშეწყობა. სააგენტო რეგიონების მასშტაბით ახორციელებს ინფრასტრუქტურულ პროექტებს ინოვაციებისა და ტექნოლოგიების განვითარების ხელშეწყობის მიზნით.

კერძოდ, იქმნება სამრეწველო ინოვაციების ლაბორატორიები, რეგიონალური ჰაბები და ინოვაციების ცენტრები, რომელთა მიზანია ადგილობრივი მოსახლეობის უნარ-ჩვევების ამაღლება ტექნოლოგიების და ინოვაციების მიმართულებით, ინოვაციური იდეების წახალისება, მათი პროტოტიპირების და კომერციალიზაციის ხელშეწყობა.

კულტურის განვითარების ხელშეწყობა

საქართველოს მთავრობა აქტიურ ღონისძიებებს ახორციელებს კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლების რეაბილიტაციისა და კეთილმოწყობის მიმართულებით. ასევე, რეგიონების მასშტაბით ხორციელდება ხელოვნების პოპულარიზაციისა და მისი განვითარების ხელშეწყობისკენ მიმართული პროექტები. რეგიონებში იმართება კულტურული ღონისძიებები, რაც მნიშვნელოვანია სოფლის მოსახლეობის კულტურულ ცხოვრებაში მეტი ინტეგრაციის თვალსაზრისით.

სოფლის ინფრასტრუქტურა

სოფლის განვითარებისთვის მნიშვნელოვანია როგორც ინფრასტრუქტურული (განსაკუთრებით მცირემასშტაბიანი და ადგილობრივი), ასევე სხვა საჭიროებების მოგვარება. ასევე მიშვნელოვანია ამ პროცესში სოფლის მოსახლეობის აქტიურად ჩართვა და კონსულტაციები. საქართველოს მთავრობა ახორციელებს მნიშვნელოვან პროექტებს, მათ შორის:

- **სოფლის მხარდაჭერის პროგრამა.** სოფლის ინფრასტრუქტურული და სხვა საჭიროებების მოგვარების მიზნით, 2009 წლიდან ხორციელდება სოფლის მხარდაჭერის პროგრამა, რომელიც ითვალისწინებს სახელმწიფოს მიერ სოფლისთვის პრიორიტეტული ინფრასტრუქტურული პროექტების დაფინანსებას რაც ასევე ითვალისწინებს მოსახლეობის ინფორმირებას და კონსულტაციებს დასაფინანსებელ პროექტებთან დაკავშირებით და დასახლების საერთო კრების აქტიურ მონაწილეობას პრიორიტეტულ პროექტებთან დაკავშირებით გადაწყვეტილების მიღებაში. პროგრამის ფარგლებში გაწეული დაფინანსება მიმართულია ადგილობრივი მნიშვნელობის ინფრასტრუქტურული ობიექტების მშენებლობის, რეაბილიტაციის, კეთილმოწყობის, ასევე, საერთო სარგებლობის შენობების აღჭურვისკენ. ამასთან, განსახორციელებელ პროექტს უნდა ჰქონდეს დადებითი სოციალურ ეკონომიკური ეფექტი მოსახლეობის უმრავლესობაზე.
- **რეგიონებში განსახორციელებელი პროექტების ფონდი.** რეგიონებში განსახორციელებელი პროექტების ფონდიდან ფინანსდება როგორც ადგილობრივი, ასევე რეგიონული მნიშვნელობის პროექტები, მათ შორის, გზების, მიწისქვეშა კომუნიკაციების, ტროტუარების მოწყობა/რეაბილიტაცია; წყალგაყვანილობა და წყალნარინები, ხიდების რეაბილიტაცია; გარე განათების მოწყობა/რეაბილიტაცია; სასმელი წყლის ჭაბურღილების და სისტემების მოწყობა; საკანალიზაციო სისტემების და

მუნიციპალური ნარჩენების მართვა; საცხოვრებელი და საჯარო შენობების შეკეთება/რეაბილიტაცია და სხვა.

აღსანიშნავია, რომ 2014 წელს საქართველოს მთავრობამ დაამტკიცა რეგიონული განვითარებისთვის უმნიშვნელოვანესი დოკუმენტი - „2015-2017 წლების საქართველოს რეგიონული განვითარების პროგრამა“. აღნიშნული პროგრამა წარმოადგენს საშუალოვადიან სამთავრობო დოკუმენტს, რომელიც განსაზღვრავს საქართველოს რეგიონული პოლიტიკის ძირითად მიზნებსა და ამოცანებს, შესაბამის პრიორიტეტებსა და ღონისძიებებს, მათი დაფინანსების კონკრეტულ წყაროებს და ადგენს საჭირო პირობებს ქვეყნის რეგიონების დაბალანსებული და მდგრადი სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სისტემური ხელშეწყობისთვის. არსებითად, პროგრამა წარმოადგენს ევროკავშირის ანალოგიური დაგეგმვის სტანდარტებთან მაქსიმალურად დაახლოებულ პირველ უწყებათაშორის პროგრამულ დავალებას რეგიონული განვითარებისა და რეგიონული გათანაბრების კუთხით. იგი აერთიანებს რამდენიმე სამინისტროს ძალისხმევას და შესაბამის პროგრამულ ღონისძიებათა ერთობლიობას, რომელთა საერთო ბიუჯეტიც აღემატება 3 მილიარდ ლარს. პროგრამის მიღება და მისი ეფექტიანი, უწყებათაშორისი განხორციელება პირდაპირ პასუხობს ევროკავშირთან ასოცირების დღის წესრიგის შესაბამისი დებულებების და აგრეთვე, „კოჰეზიის“ საერთო ევროპული პოლიტიკის განხორციელების მიზნებსა და ამოცანებს.

პროგრამა შედგება 5 პრიორიტეტისაგან, რომლებიც, თავის მხრივ, მოიცავს დეტალურ ღონისძიებებს:

1. ფიზიკური ინფრასტრუქტურის გაუმჯობესება და გარემოს დაცვა.
2. მცირე და საშუალო მეწარმეების მხარდაჭერა და ახალი სამუშაო ადგილების შექმნა.
3. სოფლის მეურნეობის განვითარება.
4. ტურიზმის განვითარება.
5. ადამიანური კაპიტალის გაუმჯობესების და პროფესიული განათლების ინსტიტუციური შესაძლებლობების განვითარების ხელშეწყობა ეროვნულ და სუბ-ნაციონალურ დონეებზე.

ამ პროგრამულ დავალებას ორი კონკრეტული ამოცანა აქვს: 1) ეკონომიკური განვითარების და ახალი სამუშაო ადგილების შექმნის ხელშეწყობა, განსაკუთრებით იმ რეგიონებში, სადაც დასაქმების დონე დაბალია; 2) მოსახლეობის ცხოვრების დონის გაუმჯობესება, განსაკუთრებით სოფლად და ნაკლებად განვითარებულ ზონებში. ახლო მომავალში იგეგმება მეორე პროგრამული დავალების მომზადება, სადაც გამოიკვეთება კრიტიკულ საჭიროებებზე მორგებული პრიორიტეტების განახლებული ბადე, შესატყვისი პროგრამული ღონისძიებებითა და დაფინანსების წყაროებით.

1.3. ჩართულობა - თანამშრომლობა ხელისუფლებასა და მოქალაქეებს შორის

საქართველოში რამდენიმე ათეული წელია სხვადასხვა ინტენსივობით მიმდინარეობს ხელისუფლებასა და მოქალაქეებს შორის თანამშრომლობის ფორმების - ინფორმირება, კონსულტაცია, აქტიური მონაწილეობა - დანერგვა. ამ მიმართულებებით საქართველოში რამდენიმე ადგილობრივი და საერთაშორისო ორგანიზაცია მუშაობს, რომლებიც ძირითადად კონცენტრირებულნი არიან სოფლის კატეგორიის დასახლებების დონეზეც. ხელისუფლებასა და მოქალაქეებს შორის თანამშრომლობის ცალკეული ელემენტები უკვე სავალდებულოა საკანონმდებლო დონეზე და დანერგილიცაა, როგორც მუნიციპალურ, ისე დასახლებების დონეზე.

საქართველოს რეგიონული განვითარების 2010-2017 წლების სტრატეგიით ცენტრალური და ადგილობრივი ხელისუფლებების, მეწარმეების და მოქალაქეების თანამშრომლობა არის მდგრადი რეგიონული განვითარების და ეფექტიანი რეგიონული მართვის საფუძველი. მოქალაქეთა მონაწილეობა რეგიონული განვითარების პროცესში უზრუნველყოფს რეგიონული მართვის მეტ გამჭვირვალობას, გახსნილობას, სამოქალაქო თანხმობის მიღწევას და რეგიონული მართვის ეფექტიანობის ამაღლებას.

საქართველოს ადგილობრივი თვითმმართველობის კოდექსით მუნიციპალიტეტის ორგანოები ვალდებული არიან განახორციელონ მუნიციპალიტეტის მოსახლეობის ინფორმირება მათი საქმიანობისა და ადგილობრივი თვითმმართველობის განხორციელებაში მოქალაქეთა მონაწილეობის შესაძლებლობების შესახებ.

თვითმმართველობის კოდექსის შესაბამისად, საქართველოში თვითმმართველობის განხორციელებაში მოქალაქეთა მონაწილეობის ფორმებია:

- დასახლების საერთო კრება;
- პეტიცია;
- სამოქალაქო მრჩეველთა საბჭო;
- მუნიციპალიტეტის საკრებულოს და მუნიციპალიტეტის საკრებულოს კომისიის სხდომებში მონაწილეობა;
- მუნიციპალიტეტის გამგებლის/მერის და მუნიციპალიტეტის საკრებულოს წევრის მიერ გაწეული მუშაობის შესახებ ანგარიშების მოსმენა

საქართველოში არსებული მოქალაქეთა ჩართულობის მაგალითებიდან აღსანიშნავია: მუნიციპალიტეტებში შექმნილი სამოქალაქო მრჩეველთა საბჭოები; დემოკრატიული ჩართულობის ცენტრები, რომლებიც სამოქალაქო საზოგადოების წარმომადგენლებს, სახელმწიფო ხელისუფლებისა და ადგილობრივ თვითმმართველობის ორგანოებს, არასამთავრობო ორგანიზაციებს, მედიასა და პოლიტიკურ პარტიებს სთავაზობს სივრცეებს, მათთვის მნიშვნელოვან საკითხებზე დისკუსიისთვის; მუნიციპალიტეტების და დასახლებების დონეზე მოქმედი სათემო ორგანიზაციები, და ა.შ.

სოფლის მეურნეობისა და სოფლის განვითარების ევროპის სამეზობლო პროგრამის (ENPARD) ფარგლებში საპილოტე მუნიციპალიტეტებში შეიქმნა ადგილობრივი განვითარების ჯგუფები. ასეთი ჯგუფების საპილოტე პროგრამა საერთაშორისო ორგანიზაციების ჩართულობით ხორციელდება 3 საპილოტე უბანში - ბორჯომის, ლაგოდეხის და ყაზბეგის მუნიციპალიტეტებში, ხოლო ხულოს მუნიციპალიტეტის რიყეთის თემში - ადგილობრივი არასამთავრობო ორგანიზაციის მხარდაჭერით. ადგილობრივი განვითარების ჯგუფები აქტიურად მონაწილეობენ ადგილობრივი საჭიროებების იდენტიფიცირებასა და პრიორიტეტული პროექტების შერჩევის და განხორციელების პროცესში. ეს აქტივობები ეფუძნება ევროპული ლიდერ (LEADER) პროგრამის პრინციპებს, რომელიც გულისხმობს ადგილობრივი განვითარების საკითხებში და გადაწყვეტილებების მიღებაში ადგილობრივი ინტერესთა ჯგუფების ჩართულობას.

თავის მხრივ, მოსახლეობა არ არის მზად, სწორად მოახდინოს პრობლემის იდენტიფიცირება, არ იცის როგორ გაერთიანდეს პრობლემის გარშემო, არ იცნობს მუნიციპალიტეტის ორგანოების კომპეტენციებს და არ იცის როგორ დააყენოს საკითხი მუნიციპალიტეტის ორგანოების წინაშე.

აღსანიშნავია, რომ მოსახლეობის საზოგადოებრივი აქტიურობის გაძლიერების მიზნით მნიშვნელოვანი ღონისძიებები ხორციელდება, მათ შორის:

- **სამოქალაქო საზოგადოების გაძლიერება:** საქართველოს იუსტიციის სასწავლო ცენტრი სამოქალაქო საზოგადოების გაძლიერების მიზნით, საქართველოს მასშტაბით 33 სოფელში, სადაც მდებარეობს საზოგადოებრივი ცენტრი, ადგილობრივი მოსახლეობისათვის 2016 წლის 1 ივლისიდან უფასოდ ატარებს სამართლებრივი და პიროვნული განვითარების ტრენინგებს. სწავლების თემატიკა სოფლად მცხოვრებთა ინტერესების და საჭიროების გათვალისწინებით შეირჩა და პრაქტიკული უნარების გამომუშავებაზეა ორიენტირებული.
- **ქართული ენის კურსები არაქართულენოვანი მოსახლეობისათვის:** სახელმწიფო სერვისების ხელმისაწვდომობის მხარდაჭერის მიზნით, საქართველოს იუსტიციის სასწავლო ცენტრი 2015 წლის სექტემბრიდან პერიოდულად ატარებს ქართული ენის შემსწავლელ კურსებს, რათა არაქართულენოვანმა მოქალაქეებმა სახელმწიფო ენის დაუფლებით შეძლონ საკუთარი უფლებების უკეთ რეალიზება, სახელმწიფო სერვისების მარტივად მიღება და ინტეგრაცია თანამოქალაქეებთან.

1.4. სოციალური სერვისები - განათლება, კულტურა, ჯანმრთელობა და სოციალური დაცვა

1.4.1. განათლება

სოფლად ზოგადი განათლების დაწყებითი, საბაზო და საშუალო საფეხურების შეფასება შესაძლებელია სხვადასხვა ინდიკატორების მიხედვით: სკოლის ხელმისაწვდომობა, ინფრასტრუქტურა, მოსწავლეთა წარმატების დონე (სკოლის დატოვების %) და ა.შ.

სოფლად სკოლის ხელმისაწვდომობა მაღალია. სოფლებში მცხოვრებ მოსწავლეთა 85.7%-თვის სკოლები ხელმისაწვდომია. მოსწავლეთა 14.3%-ს სკოლაზე არ მიუწვდება ხელი, 77.3% შემთხვევაში სკოლა შორს მდებარეობს (10 კილომეტრზე მეტი მანძილი), ხოლო 17.4% შემთხვევაში - გზები ცუდ მდგომარეობაშია[15]. სკოლის ხელმისაწვდომობისათვის ერთ-ერთი დაბრკოლება იყო დაშორებული სოფლებიდან სკოლამდე ტრანსპორტირების არარსებობა, თუმცა საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტრომ 2013 წელს დაიწყო პროგრამა, რომლის მიზანია აღნიშნული პრობლემის მოგვარება. ამჟამად არსებობს სპეციალური სასკოლო ავტობუსები, რომლებიც მოსწავლეთა ყოველდღიურ ტრანსპორტირებას უზრუნველყოფენ.

გარდა ამისა, საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროს აქვს სოციალური დახმარების პროგრამები, რაც მიმართულია უმაღლესი განათლების ხელმისაწვდომობის გაუმჯობესებისკენ, მათ შორის, სტუდენტებისთვის მაღალმთიანი და მაღალი ეკომიგრაციის რისკის მქონე ადგილებიდან, სტუდენტებისთვის ოკუპირებული ტერიტორიებიდან და საოკუპაციო ხაზის მიმდებარე სოფლებიდან, ობლებისთვის, სტუდენტებისთვის მრავალშვილიანი ოჯახებიდან (ოჯახები 18 წლამდე ასაკის 4 და მეტი შვილით), შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირთათვის, სტუდენტებისთვის სოციალურად დაუცველი ოჯახებიდან და სახელმწიფო ზრუნვის ქვეშ მყოფი სტუდენტებისთვის.

სოფლად სკოლამდელი განათლების ხელმისაწვდომობა უფრო დაბალია, ვიდრე ზოგადი განათლების დაწყებითი, საბაზო ან/და საშუალო საფეხურების. აღნიშნული მომსახურებით სარგებლობს სოფლის მოსახლეობის მხოლოდ 41.1%[16]. 2013 წლიდან მთავრობა სკოლამდელი განათლების სუბსიდირებას ახორციელებს და საბავშვო ბაღების ინფრასტრუქტურის გაუმჯობესებას გეგმავს. უნდა აღინიშნოს, რომ ბოლო პერიოდში, მუნიციპალური საბავშვო ბაღებით სოფლის მოსახლეობის კმაყოფილების მაჩვენებელი გაზრდილია[17].

---

[15] სოფლის ინფრასტრუქტურის აღწერა (2010), სტატისტიკის ეროვნული სამსახური
[16] სოფლის ინფრასტრუქტურის აღწერა (2010), სტატისტიკის ეროვნული სამსახური
[17] http://www.ge.undp.org/content/georgia/ka/home/library/democratic_governance/citizen-satisfaction-with-public-services-in-georgia--2015/

აღსანიშნავია, რომ ზოგადი განათლების კუთხით, სოფლის მოსახლეობაში, განსაკუთრებით ეთნიკურ უმცირესებებში შედარებით მაღალია სკოლის მიტოვების შემთხვევები, რისი მიზეზიც, ბიჭების შემთხვევაში საოჯახო და სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობაში ოჯახისათვის დახმარების გაწევაა, ხოლო გოგონების შემთხვევაში ადრეული ქორწინება. ადრეული ქორწინების პრაქტიკა სხვადასხვა ეთნიკურ, რელიგიურ და კულტურულ ფაქტორებს უკავშირდება, განსაკუთრებით სოფლად მცხოვრებ მოსახლეობაში. ყველაზე ხშირი ადრეული ქორწინებები ქვემო ქართლის რეგიონში მცხოვრებ აზერბაიჯანულ ოჯახებში ფიქსირდება.

მნიშვნელოვანია, რომ 2015 წლიდან ადრეული ქორწინების პრევენციის ხელშეწყობის მიზნით რიგი ღონისძიებები გატარდა საქართველოს მთავრობის მიერ, როგორც საკანონმდებლო რეგულირების, ისე ცნობიერების ამაღლების გზით.

საკანონმდებლო რეგულირების გარდა აღსანიშნავია, რომ სამთავრობო უწყებების მიერ ინტენსიურად მიმდინარეობს საზოგადოების ცნობიერების ამაღლების ხელშემწყობი ღონისძიებები, რომელიც მიზნად ისახავს ადრეული და იძულებითი ქორწინების პრევენციას, განსაკუთრებით რეგიონებში, სოფლად მცხოვრებ მოსახლეობასა და ეთნიკური/ეროვნული უმცირესობების წარმომადგენლებს შორის.

პროფესიული განათლებისა და მომზადების (VET) ხელმისაწვდომობა სოფლად დაბალია, განსაკუთრებით ფერმერებისთვის. თანამედროვე მოთხოვნებზე ორიენტირებულ პროფესიულ განათლებაზე ხელმისაწვდომობა მნიშვნელოვანია როგორც ეკონომიკური განვითარებისთვის, ასევე მოსახლეობის დასაქმების/თვითდასაქმების თვალსაზრისით. პროფესიული განათლების რეფორმის სტრატეგია 2013-2020 წლებისთვის მიზნად ისახავს პროფესიულ განათლებაზე ხელმისაწვდომობის ზრდას მოსახლეობის ყველა ფენისთვის. ასევე, ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის კონკურენტუნარიანობის ზრდას, რათა მათ შეძლონ როგორც დასაქმება, ასევე თვითდასაქმება.

როგორც აღინიშნა განათლების ხელმისაწვდომობის გაუმჯობესების მიზნით, 2015 წელს მიღებული „მაღალმთიანი რეგიონების განვითარების შესახებ“ საქართველოს კანონი ითვალისწინებს ხელფასის არანაკლებ 35%-ის ოდენობით დანამატს პედაგოგებისათვის, რომლებიც დასაქმებულნი არიან სახელმწიფოს მიერ დაარსებულ ზოგადსაგანმანათლებლო და პროფესიულ დაწესებულებებში. ამასთან, მაღალმთიან დასახლებაში მდებარე საჯარო სკოლის, მრავალსექტორიანი საჯარო სკოლის მოსწავლეებისა და პროფესიული საგანმანათლებლო დაწესებულებების სტუდენტებისათვის გათვალისწინებულია ვაუჩერის გაზრდილი ოდენობა.

1.4.2. კულტურა

საქართველოს სოფლებში არსებობს კულტურის ობიექტი, როგორიცაა სოფლის კულტურის კლუბი, სახელოვნებო, სამუსიკო ან სამხატვრო სკოლა, ბიბლიოთეკა, მუზეუმი, ნაკრძალი, ისტორიული ან არქეოლოგიური ძეგლი, კულტურის პარკი და

სხვ. ბოლო წლებში, კულტურული ცხოვრება სოფლად ბევრად გააქტიურდა, სოფლის შემოქმედებითი კოლექტივები, კულტურის სფეროს სხვადასხვა წარმომადგენელი (მხატვრები, მუსიკოსები, მომღერალ-შემსრულებლები, მოცეკვავეები, რეწვის ოსტატები და სხვ.) აქტიურად ერთვებიან ადგილობრივი თვითმმართველობის ან კერძო ორგანიზაციების მიერ ორგანიზებულ ღონისძიებებში (ფესტივალები, სახალხო დღესასწაულები და სხვა), საქართველოს კულტურისა და ძეგლთა დაცვის სამინისტროს მხარდაჭერით ხორციელდება პროექტები სოფლის კულტურული ცხოვრების მრავალფეროვნებისათვის.

კულტურის განვითარების თვალსაზრისით, თითოეულ სოფელს გააჩნია სახასიათო პოტენციალი, როგორც გეოგრაფიული მდებარეობით, ასევე კულინარიით, ფოლკლორით, ხალხური რეწვით, ბუნებრივი რესურსებით, რომლებიც აქტიურად გამოიყენება სხვადასხვა პროდუქციის შექმნაში, მაგალითად: თიხა, ბუნებრივი საღებავები, მატყლი, ლერწამი და ა.შ. ამ თავისებურებების განვითარებით სოფლის კულტურული ცხოვრება შეიძლება უფრო მიმზიდველი გახდეს და დადებითი გავლენა იქონიოს სოფლის ეკონომიკასა და ადგილობრივი მოსახლეობის კეთილდღეობაზე. ზემოაღნიშნულის საფუძველზე შესაძლებელია თემატური სოფლების მოწყობა, მაგალითად: ქვევრის, მატყლის, პურის და ა.შ. ამასთან, კვლავ პრობლემად რჩება კულტურის ობიექტების ინფრასტრუქტურის გაუმართაობა და კვალიფიციური კადრების სიმცირე.

1.4.3. ჯანმრთელობის დაცვა

ხელმისაწვდომი და ხარისხიანი ჯანდაცვის უზრუნველყოფა როგორც ქალაქად, ასევე სოფლად, საქართველოს მთავრობის ერთ-ერთი მთავარი პრიორიტეტია. სამედიცინო მომსახურების ხელმისაწვდომობის და ხარისხის კუთხით უთანასწორობის აღმოფხვრა უმნიშვნელოვანესია ქვეყნის ინკლუზიური განვითარებისთვის. 2013 წლის 28 თებერვლიდან მოქმედებს საყოველთაო ჯანდაცვის პროგრამა, რომელმაც სათავე დაუდო საქართველოს ყველა მოქალაქისთვის სახელმწიფოს მიერ დაფინანსებული სამედიცინო მომსახურებით უნივერსალურ მოცვას, ჯანდაცვის სერვისებზე ხელმისაწვდომობის გაუმჯობესებას და შექმნა სამედიცინო მომსახურების კატასტროფული დანახარჯებისაგან დაცვის მექანიზმი. საშუალოდ, თითოეულ შინამეურნეობაზე, ყოველწლიური მთლიანი ჯიბიდან გადახდები 1,257 ლარიდან 2010 წ. შემცირდა 943 ლარამდე 2014 წ.[18]. ფინანსური ბარიერების შემცირება ამბულატორულ და სტაციონარულ ვიზიტებზე მნიშვნელოვანი იყო სოფლად მცხოვრები მოსახლეობისათვის.

საყოველთაო ჯანდაცვის პროგრამის გარდა, ხორციელდება საზოგადოებრივი ჯანმრთელობის დაცვის და პრიორიტეტულ სფეროებში მოსახლეობისათვის სამედიცინო მომსახურების მიწოდება 22 ე.წ. „ვერტიკალური“ სახელმწიფო

[18] *მსოფლიო ბანკი, ჯანმრთელობის მსოფლიო ორგანიზაცია, ამერიკის საერთაშორისო განვითარების სააგენტო (2014) სამედიცინო სერვისების უტილიზაციისა და შინამეურნეობების დანახარჯების კვლევა*

პროგრამის ფარგლებში, მათ შორის იმუნიზაციის, შიდსის, ტუბერკულოზის, C ჰეპატიტის და სხვა უმნიშნელოვანესი მიმართულებებით, რომელიც თანაბრად ეკუთვნის, როგორც ქალაქში ასევე სოფლად მცხოვრებ მოსახლეობას.

მოსახლეობისათვის ამბულატორიული მომსახურების ხარისხის გაუმჯობესებისა და გეოგრაფიული ხელმისაწვდომობის უზრუნველყოფის მიზნით, 2014 წლის განმავლობაში ყველა მუნიციპალიტეტში აშენდა და აღიჭურვა 82 სოფლის ამბულატორია.

2014 წლიდან მოქმედებს „დიპლომისშემდგომი სამედიცინო განათლების პროგრამა“, რომელიც ითვალისწინებს საექიმო სპეციალობის მაძიებელთა დიპლომისშემდგომი/სარეზიდენტო მზადების დაფინანსებას მაღალმთიანი და საზღვრისპირა მუნიციპალიტეტებისათვის დეფიციტურ და პრიორიტეტულ საექიმო სპეციალობებში. მიუხედავად განხორციელებული ღონისძიებებისა, ჯანმრთელობის დაცვის სისტემა შემდგომ გაუმჯობესებას და სრულყოფას საჭიროებს (მათ შორის სერვისების ადმინისტრირებისა და მონიტორინგის კუთხით), რაც განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია სოფლის მოსახლეობისთვის მათი შემოსავლების სიმცირის გათვალისწინებით.

2013 წლის სასწრაფო სამედიცინო დახმარების სამსახურების რეფორმირების შედეგად გაიზარდა სასწრაფო დახმარების სისტემის ეფექტიანობა. უზრუნველყოფილია გამოძახებების და ბრიგადების მართვა და კოორდინაცია ერთიანი ცენტრალური სადისპეტჩეროს საშუალებით, განახლდა ავტოპარკი. რეფორმის შედეგად საგრძნობლად შემცირდა გამოძახების რეაგირების დროის მაჩვენებლებ და გაუმჯობესდა მომსახურების ხარისხი.

1.4.4. სოციალური დაცვა

საქართველოს მოსახლეობის სოციალური მდგომარეობის გაუმჯობესება საქართველოს მთავრობის ერთ-ერთი მთავარი პრიორიტეტია. სოციალური დაცვა განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია სოფლის მოსახლეობისთვის. სოციალური უზრუნველყოფის პოლიტიკა მიმართულია სოციალური დაცვის სისტემის შექმნით მოსახლეობის სიღარიბის, ხანდაზმულობის და სხვა სოციალური რისკების შემცირებისკენ და შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირების და სხვა მოწყვლადი ჯგუფების საზოგადოებაში ინტეგრაციისკენ.

სოციალური დაცვის სისტემის ორი უმნიშვნელოვანესი ელემენტია - მიზნობრივი სოციალური დახმარება (TSA) სიღარიბის ზღვარს მიღმა მყოფი ოჯახებისთვის (საარსებო შემწეობა) და საპენსიო უზრუნველყოფა/სოციალური პაკეტი.

მიზნობრივი სოციალური დახმარება მიმართულია საქართველოში ფინანსურად ყველაზე დაუცველ ოჯახებზე. მიზნობრივი სოციალური დახმარება ქულების სისტემას იყენებს იმის დასადგენად, აკმაყოფილებს თუ არა კონკრეტული შინამეურნეობა დახმარების მიღების კრიტერიუმებს. 2011 და 2013 წლებში

საქართველოს ყველა შინამეურნეობის ორი მესამედი იღებდა მინიმუმ ერთი ტიპის სოციალურ დახმარებას[19]. ფულადი სოციალური დახმარება - საარსებო შემწეობა - 2013 წლის ივლისიდან გაორმაგდა. სიღარიბის ზღვარს ქვემოთ მყოფი ოჯახებისათვის კანონმდებლობით გათვალისწინებული საარსებო შემწეობების ოდენობა, რომელიც ერთსულიანი ოჯახისთვის განისაზღვრა 60 ლარით, ხოლო ორ და მეტ სულიანი ოჯახების შემთვევაში ოჯახის ყოველ მომდევნო წევრზე დაემატა 48 ლარი. ამასთან 2015 წლიდან მთლიანად შეიცვალა შეფასების მეთოდოლოგია, სადაც ოჯახებისთვის დახმარების ოდენობა რანჟირებულია და დამოკიდებულია მათი სიღატაკის დონეზე.

2016 წლის პირველი იანვრის მონაცემებით, საქართველოში მიზნობრივი სოციალური პროგრამების მონაცემთა ბაზაში რეგისტრირებული იყო 490 958 ოჯახი, საიდანაც შემწეობას იღებდა 129 579 ოჯახი. ქ. თბილისის შემდგომ საარსებო შემწეობის მიმღები ოჯახების რაოდენობა, დანარჩენ რეგიონებთან შედარებით, ყველაზე მეტი იმერეთის რეგიონშია. ამავე დროს, ოჯახების წილი, რომელიც იღებს საარსებო შემწეობას, ქვეყნის მთელ მოსახლეობასთან (ოჯახებთან) ყველაზე მაღალი არის რაჭა-ლეჩხუმსა და ქვემო სვანეთის რეგიონში (დიაგრამები 11 და 12).

დიაგრამები 11 და 12. მიზნობრივი სოციალური პროგრამების მონაცემთა ბაზაში რეგისტრირებული და საარსებო შემწეობის მიმღები ოჯახების რაოდენობა (2016 წლის 1 იანვარი)

წყარო: სსიპ - *სოციალური მომსახურების სააგენტო*

სოციალური რეაბილიტაცია და ბავშვზე ზრუნვა - საყურადღებოა, რომ 2012 წლის შემდეგ დღის ცენტრების (მათ შორის შშმ პირებისა და შშმ ბავშვების) სახელმწიფო პროგრამების ფარგლებში ქვეყნის თითქმის ყველა ქალაქსა და მუნიციპალურ ცენტრში გაიზარდა სერვისის მიმწოდებელი ორგანიზაციების რაოდენობა, თუმცა სოფლად აღნიშნული მომსახურება კვლევა შეზღუდული რჩება. ამასთან, მიუხედავად იმისა, რომ აღნიშნული ორგანიზაციების საქმიანობა ძირითადად

[19] *ბავშვებისა და მათი ოჯახების კეთილდღეობა საქართველოში, საქართველოში კეთილდღეობის მონიტორინგის გამოკითხვის მესამე ეტაპი, 2013, UNICEF*

მიმართულია შშმ პირთა, შშმ ბავშვთა და მათი ოჯახების საზოგადოებაში ინტეგრაციისაკენ, უმჯობესია აღნიშნული სერვისები სოფლის დონეზე განხორციელდეს სკოლამდელი აღზრდის დაწესებულებებსა და ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლებში - როგორც ინკლუზიური განათლების, ასევე, ბაგებსა და საბავშვო ბაღებში ადრეული ინტერვენციის ხელმისაწვდომობის გაუმჯობესების მიზნით.

1.5. დაცული ტერიტორიები, ბიომრავალფეროვნება, გარემოს დაცვა და ბუნებრივი რესურსების მდგრადი მართვა, ნარჩენების მართვა, კლიმატის ცვლილება

1.5.1. დაცული ტერიტორიები

საქართველოში ნაკრძალების შექმნა წინა საუკუნის დასწყისიდან იწყება. დაცული ტერიტორიების სისტემის ჩამოყალიბება თანამედროვე სახით და მათი გაფართოვება კი 1996 წლიდან დაიწყო, როდესაც მიღებული იქნა კანონი „დაცული ტერიტორიების სისტემის შესახებ". აღნიშნულმა კანონმა საფუძველი ჩაუყარა ახალი ტიპის დაცული ტერიტორიების შექმნას (ეროვნული პარკები, ბიოსფერული რეზერვატები, საერთაშორისო მნიშვნელობის ტერიტორიები), რომლებიც მნიშვნელოვან ზეგავლენას ახდენენ საქართველოს სოფლის განვითარებაზე.

ამჟამად საქართველოში სულ 88 დაცული ტერიტორიაა, მათგან 14 სახელმწიფო ნაკრძალი, 11 ეროვნული პარკი, 19 აღკვეთილი, 42 ბუნების ძეგლი, 2 დაცული ლანდშაფტია. დაცული ტერიტორიების საერთო ფართობი 585 883 ჰა-ს შეადგენს, რაც ქვეყნის ტერიტორიის 8,41%-ია და იგეგმება ამ მაჩვენებლის 12%-მდე გაზრდა.

საქართველო მდიდარია სხვადასხვა ტიპის ეკოსისტემებით, ჰაბიტატებითა და მათთან დაკავშირებული სახეობებით, მათ შორის ისეთი სახეობებით, რომლებიც გამოიყენება ან პოტენციურად მნიშვნელოვანია, როგორც საკვები ან სხვა აუცილებელი პროდუქტების წყარო. შედეგად ქვეყნის ბიომრავალფეროვნება უზრუნველოყოფს ადამიანისთვის სასიცოცხლო მნიშვნელობის ეკოსისტემური სერვისების მოწოდებას, ისეთების როგორიცაა: მერქნული და არამერქნული რესურსებით უზრუნველყოფა, სუფთა წყლით მომარაგება, ეროზიისა და მეწყერის პრევენცია და მათი ზეგავლენის შერბილება, რეკრეაცია და ტურიზმი, მეცხოველეობისთვის საკვებით მომარაგება, სამკურნალო და საკვები მცენარეები ტრადიციული მეცხოველეობისა და ცხოვრების ნირის შენარჩუნება და სხვა.

უაღრესად მდიდარია საქართველოს ფლორა და ფაუნა. ქვეყანაში წარმოდგენილია თითქმის 4100 მცენარეული სახეობა, რომელთა შორის 800-ზე მეტი ენდემია. ასევე ძალიან მდიდარია ფაუნაც. სამწუხაროდ, მათი ნაწილი გადაშენების პირას იმყოფება და შეტანილია ქვეყნის წითელ წუსხაში. საქართველოში გავრცელებული მრავალი სახეობის ცხოველი იშვიათია გლობალური მასშტაბით და შეტანილია ბუნების დაცვის მსოფლიო კავშირის (IUCN) წითელ წუსხაში.

საქართველო კულტურულ მცენარეთა წარმოშობისა და მრავალფეროვნების ერთ-ერთი ცენტრია. კონსერვაციული თვალსაზრისით განსაკუთრებით აღსანიშნავია საქართველოში უძველესი დროიდან გაკულტურებული მცენარეები (ენდემური სახეობები და ადგილობრივი ჯიშები/ლენდრასები) და მათი ველური მონათესავე სახეობები (როგორც ადგილობრივი ჯიშების გაკულტურების შესაძლო წყარო). ჩვენს ქვეყანაში ჩამოყალიბდა ვაზის, მარცვლოვნების, ხეხილისა და სხვ. მრავალი შესანიშნავი ჯიში.

სამწუხაროდ კულტურულ მცენარეთა ველური მონათესავე სახეობების ბუნებრივი პოპულაციები საფრთხის ქვეშაა, ძირითადად ჰაბიტატების განადგურებისა და ფრაგმენტაციის, ასევე ჭარბი ძოვებისა და გაუდაბნოების გამო. ასევე არსებობს ამ სახეობების გენეტიკური ეროზიისა და დაბინძურების საფრთხე გენეტიკურად მოდიფიცირებული ორგანიზმებისგან. შინაურ ცხოველთა აბორიგენული ჯიშებისა და ადგილობრივი პოპულაციების უმეტესობას საფრთხე ემუქრება არაადგილობრივ ჯიშებთან ჰიბრიდიზაციის გამო.

ამრიგად, საქართველოს უნიკალური ფლორისა და ფაუნის, მათი გენოფონდის დაცვას და აღდგენას უდიდესი მნიშვნელობა აქვს. ამ თვალსაზრისით განსაკუთრებული როლი ენიჭება საქართველოს დაცულ ტერიტორიებს, რომლებიც მათი შენარჩუნების და დაცვის მნიშვნელოვან ინსტრუმენტს წარმოადგენენ. ასევე მნიშვნელოვანია დაცული ტერიტორიებს როლი მოსახლეობისთვის ეკოსისტემური სერვისების მიწოდების კუთხითაც.

1.5.2. ნიადაგური რესურსები

ნიადაგი მცენარისთვის აუცილებელი სასიცოცხლო პირობების და სოფლის მეურნეობის წარმოების უმნიშვნელოვანესი ბუნებრივი რესურსია. ნიადაგი წარმოადგენს ქვეყნის უმთავრეს ეროვნულ სიმდიდრეს და სოფლის მეურნეობის განვითარების უალტერნატივო საშუალებას. ქვეყნის სავარგულების 6,7 % (მთელი ფართობის) უკავია დამლაშებულ ნიადაგებს, 11% -(300 000 ჰა) მჟავე, 7,3 %- (210 000 ჰა) დაჭაობებულ, ხოლო 33% (1 მილიონი ჰა) ეროზირებულ ნიადაგებს.
საქართველოს ნიადაგური რესურსები საჭიროებენ ნაყოფიერების აღდგენა–გაუმჯობესებას, სოფლის მეურნეობის გაფართოების მიზნით მელიორაციული ღონისძიებების გატარებას.

1.5.3 ტყის რესურსები

საქართველოს ტყეები საფრთხის ქვეშაა არამდგრადი ჭრის, ძოვებისა და არასრულფასოვანი მართვის სისტემის გამო. ქვეყნის ტყის ფონდის დიდი ნაწილი მნიშვნელოვნად დეგრადირებულია. შედეგად, შემცირებულია ტყეზე დამოკიდებული ფლორისა და ფაუნის სახეობების რიცხოვნობაც. ამას გარდა, არ ხორციელდება სხვადასხვა სახის ტყითსარგებლობა (არამერქნული რესურსით სარგებლობა, რეკრეაცია და სხვა).

დღეისათვის სატყეო სექტორში შემდეგი ძირითადი პრობლემები იკვეთება: ტყის რესურსების არამდგრადი მართვა და ხშირად უკანონო მოპოვება, ჭარბი ძოვება, ხანძრები, მავნებლები და დაავადებები, მოუწესრიგებელი ნადირობა და კლიმატის ცვლილება, ხარვეზები კანონმდებლობაში და სატყეო ინფრასტრუქტურა. ყველა ეს ფაქტორი უარყოფით ზეგავლენას ახდენს ტყის ბიომრავალფეროვნებაზე.

სიტუაციას ასევე მნიშვნელოვნად ართულებს საქართველოში არსებული ტყის კატეგორიზაციის საკითხები. სსიპ - ეროვნული სატყეო სააგენტოს მონაცემებით, ტყეების 97.5% ბუნებრივი წარმოშობისაა. იმის გამო, რომ საქართველოს ტყის უმეტეს ნაწილზე ინვენტარიზაცია არ განხორციელებულა, არსებული ინფორმაცია არ იძლევა მაღალი კონსერვაციული უბნების სრულყოფილად გამოყოფის, მდგრადი სატყეო სამეურნეო ღონისძიებების განხორციელებისა და მდგრადი სატყეო პოლიტიკის წარმოების საშუალებას.

2013 წელს დაინტერესებული მხარეების აქტიური მონაწილეობით მომზადდა საქართველოს ეროვნული სატყეო კონცეფცია, რომელიც საქართველოს პარლამენტმა 2013 წლის 11 დეკემბერს დაამტკიცა. მისი მიზანია ტყის მდგრადი მართვის სისტემის ჩამოყალიბება, რომელიც უზრუნველყოფს საქართველოში ტყეების რაოდენობრივი და ხარისხობრივი მაჩვენებლების გაუმჯობესებას, ბიომრავალფეროვნების დაცვას, ტყეების ეკოლოგიური ფასეულობების გათვალისწინებით, მათი ეკონომიკური პოტენციალის ეფექტიან გამოყენებას, ტყის მართვაში საზოგადოების მონაწილეობას, რაც დადებით ზეგავლენას მოახდენს სოფლის განვითარებაზე.

საქართველოს ბიომრავალფეროვნების სტრატეგიით და სამოქმედო გეგმით (NBSAP) განსაზღვრულია ორი ძირითადი წინაპირობა ტყის მდგრადი ინტეგრირებული მართვის სისტემის ჩამოყალიბებისათვის:

- სატყეო სექტორის ოპტიმალური ინსტიტუციური მოწყობა, რაც პირველ რიგში დაკავშირებულია ტყის მართვის გაუმჯობესებასთან;
- ეფექტური სატყეო კანონმდებლობა, რომელიც სრულად გაითვალისწინებს ბიომრავალფეროვნების კონსერვაციის საკითხებს.

მდგრადი და მრავალმიზნობრივი მართვა, ბიომრავალფეროვნების კონსერვაციის ჩათვლით, მოითხოვს ტყის ოპტიმალური კატეგორიზაციის სისტემის შემუშავებას და დანერგვას, რაც ასევე გულისხმობს დაცული ლანდშაფტების და მრავალმხრივი გამოყენების ტერიტორიების, ეკოლოგიური დერეფნებისა და მაღალი კონსერვაციული ღირებულების მქონე ტყეების გამოყოფას და მათ რუკაზე დატანას. ეს შესაძლებელს გახდის ერთი მხრივ, ყველაზე მოწყვლადი ტყის კორომების (მაგ. ხელუხლებელი ტყეების) ეფექტიან დაცვას და მეორე მხრივ, იმ ტყეებით ეფექტიან სარგებლობას, რომლებშიც შედარებით უფრო დიდი მოცულობითაა მერქნის რესურსი.

1.5.4 ბუნებრივი სათიბ-საძოვრები

ბუნებრივი სათიბ-საძოვრები, რომლებსაც ქვეყნის მთლიანი ტერიტორიის დაახლოებით 23% უკავია, საქართველოს ბიომრავალფეროვნების უმნიშვნელოვანესი და განუყოფელი ნაწილია. მათი რაციონალური გამოყენება მნიშვნელოვანია სოფლის განვითარებისთვის. 90-იან წლებში, საძოვრების გამოყენების პრაქტიკამ უსისტემო და მოუწესრიგებელი სახე მიიღო, შედეგად, დეგრადაციის პროცესი კიდევ უფრო ინტენსიური გახდა. დღეისთვის, საძოვრების მდგომარეობა ბევრ რეგიონში კრიტიკულ ზღვრამდეა მისული და შეუქცევადი პროცესების თავიდან ასაცილებლად სასწრაფო ღონისძიებების გატარებას მოითხოვს.

საქართველოს სემიარიდული ეკოსისტემები, რომელთა დიდი ნაწილი საქონლის ზამთრის საძოვრად გამოიყენება (ვაშლოვანის ეროვნული პარკი და მიმდებარე ტერიტორიები), საფრთხის ქვეშაა ჭარბი და უსისტემო ძოვების გამო. ანალოგიური მდგომარეობაა დიდი კავკასიონის ალპურ საძოვრებზე. გარდა ამისა, ალპური და სემიარიდული სათიბ-საძოვრები კლიმატის ცვლილების მიმართ ძლიერ მგრძნობიარეა.

კანონმდებლობა და სახელმწიფო პროგრამები არ განსაზღვრავს საერთო საძოვრების მდგრადი გამოყენების ინსტიტუციურ ჩარჩო-პირობებს. არ ხდება სოფლების საერთო სარგებლობაში არსებული საძოვრების გამოყენების კონტროლი და არ მიმდინარეობს საძოვრების მდგრადი მართვის პრინციპების დაცვა. საქართველოს კანონით „ნიადაგის დაცვის შესახებ“ განსაზღვრულია ძოვების ნორმების დადგენა მხოლოდ მაღალმთიანი საძოვრებისთვის. კანონი არ არეგულირებს ძოვების საკითხებს ზამთრის საძოვრებზე.

გამონაკლისს წარმოადგენენ დაცული ტერიტორიების ტრადიციული გამოყენების ზონები. კანონის თანახმად, ეროვნული პარკის ტრადიციული გამოყენების ზონა ეწყობა ბუნების დაცვისა და განახლებადი ბუნებრივი რესურსების ტრადიციულ გამოყენებასთან დაკავშირებული სამეურნეო საქმიანობისათვის. ამ ზონაში დაიშვება ადგილობრივი მოსახლეობის საჭიროებითა და ბუნებრივი პროდუქტიულობით ლიმიტირებული თიბვა, ძოვება, საშეშე მერქნის მოპოვება და სხვა, ხოლო ხვნა-თესვა და არატრადიციული მუდმივი სასოფლო-სამეურნეო ნაგებობების განთავსება დაუშვებელია. ამ ტერიტორიების მართვა ხორციელდება მენეჯმენტის გეგმების საფუძველზე, რომლის ფარგლებში აუცილებელია საძოვრების მართვის ელემენტების შემუშავება, რაც მოიცავს ეროზირებული მონაკვეთების გამოვლენის მეთოდიკების შემუშავებას, მათი მდგომარეობის გაუმჯობესებისა და მდგრადი გამოყენების ღონისძიებების დასახვას, მონიტორინგს და სხვა. აღნიშნული გეგმები შესაძლებელია გამოყენებული იქნეს, როგორც სანიმუშო საპილოტე პროგრამა, რომელიც ხელს შეუწყობს საძოვრების მდგრადი მართვის ელემენტების დანერგვას მთელი ქვეყნის მასშტაბით.

1.5.5. წყლის რესურსები

წყალი ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი რესურსია საქართველოში. ქვეყანაში 26 ათასზე მეტი მდინარე, 860-მდე ტბა, 12 წყალსაცავი და მრავალი თევზსაშენი ტბორია. საქართველოს შიდა წყლებში გვხვდება 80-ზე მეტი სახეობის თევზი, 100-ზე მეტი სახეობის კიბოსნაირი, 58 სახეობის მოლუსკი (წყლის უხერხემლოთა სხვა ჯგუფებზე ინფორმაცია დაუზუსტებელია), 2 600-ზე მეტი წყალმცენარე.

აღსანიშნავია ის გარემოებაც, რომ მართალია საქართველო მდიდარია წყლის რესურსებით, თუმცა ეს რესურსი ბუნებრივად არათანაბრად არის გადანაწილებული და უპირატესად თავმოყრილია საქართველოს დასავლეთ ნაწილში, მაშინ, როდესაც აღმოსავლეთის რეგიონები ხშირად წყლის ნაკლებობას განიცდის. ამასთან, ხშირ შემთხვევაში წყლის რესურსი ინტენსიურად გამოიყენება.

მნიშვნელოვნად შემცირებულია ან სახეშეცვლილია შიდა წყლების ეკოსისტემები, ჭაობების დაშრობისა და წყალსატევებში წყლის დონის ხელოვნურად რეგულირების გამო. შხამ-ქიმიკატების ჭარბი გამოყენების, სამრეწველო და საყოფაცხოვრებო ჩამდინარე წყლების ჩაშვების გამო, დაბინძურებულია როგორც შიდა წყლები ისე შავი ზღვა.

წყლის დაბინძურება საფრთხეს უქმნის წყლის ეკოსისტემებთან დაკავშირებულ მრავალ სახეობას. მონიტორინგის არსებული მონაცემებიც აჩვენებს, რომ საქართველოში წყლის დაბინძურების ძირითადი წყარო მუნიციპალური ჩამდინარე სასოფლო სამეურნეო სავარგულებიდან ჩამონადენი წყლებია. გამოკვლეული მდინარეების უმრავლესობაში ამონიუმის, ხოლო ცალკეული მდინარეების ზოგიერთ კვეთებზე მძიმე ლითონების კონცენტრაცია აჭარბებს ზღვრულად დასაშვებ ნორმებს.

საქართველოს ზედაპირული წყლების ობიექტებში ჩაშვებული დაბინძურებული წყლების 70%-ზე მეტი მუნიციპალურ ჩამდინარე წყლებზე მოდის. სამრეწველო სექტორებიდან ზედაპირული წყლების ხარისხზე განსაკუთრებით ზეგავლენას ახდენს სასარგებლო წიაღისეულის გადამუშავება, ნავთობის გადამუშავება და კვების მრეწველობა. დაბინძურების სხვა წყაროებია: არასანიტარიული ნაგავსაყრელები, ნარჩენების არალეგალური განთავსება და სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობები.

ჰიდროლოგიური და წყლის დაბინძურების მონიტორინგის არასაკმარისი მონაცემების გამო რთულია საქართველოში ზედაპირული წყლების მდგომარეობის სრული სურათის შექმნა. წყლის ხარისხის ეფექტიანი მართვის უზრუნველსაყოფად საჭიროა მონიტორინგის ქსელის გაფართოება, მონაცემების რეგულარული შეგროვება და წყლის ობიექტების სტატუსის შეფასება. ეს ინფორმაცია აუცილებელია წყლის სტატუსის გასაუმჯობესებლად საჭირო ღონისძიებების დაგეგმვისათვის.

„წყლის შესახებ" საქართველოს კანონის ნორმების უმეტესობას გააჩნია უკიდურესად სუსტი სამართლებრივი კავშირი მომიჯნავე სფეროებში მოქმედ დარგობრივ კანონმდებლობასთან. წყლის სფეროში მოქმედი კანონმდებლობით ფაქტობრივად არ რეგულირდება წყლის ბუნებრივი რესურსების მართვასთან, წყლის ობიექტების ფლობასთან, სარგებლობასთან და განკარგვასთან დაკავშირებული საკითხები. არ არის დარეგულირებული წყალსარგებლობის მთელი რიგი ფორმები (მათ შორის ზედაპირული წყლის ობიექტებიდან წყალაღება), ჩამდინარე წყლებით წყლის ობიექტების დაბინძურება (წყალჩაშვება) და სხვა.

წყლის სფეროში ძირეული გაუმჯობესების მიღწევა მხოლოდ ამ სფეროს მიზანმიმართული და თანმიმდევრული რეფორმირებით და მსოფლიო საუკეთესო პრაქტიკის და საერთაშორისოდ აღიარებული ნორმების ეტაპობრივი დანერგვით არის შესაძლებელი.

წყლის რესურსების ინტეგრირებული მართვის პრინციპების დანერგვა მნიშვნელოვანია წყლის რესურსების მდგრადი მართვის და რაციონალური გამოყენებისთვის. ამ კუთხით მნიშვნელოვანია საქართველო-ევროკავშირის ასოცირების შესახებ შეთანხმებით განსაზღვრული რეფორმების განხორციელება.

შიდა წყალსატევების ბიოლოგიური რესურსების დაცვისა და მდგრადი სარგებლობის უზრუნველყოფის მიზნით, საჭიროა არსებული კანონმდებლობის დახვეწა და ეფექტიანი მარეგულირებელი მექანიზმების შემოღება, მათ შორის, კონტროლის ეფექტიანად განხორციელების კუთხით. ეფექტიანი დაგეგმარების მიზნით, სრულყოფილად უნდა ამოქმედდეს შიდა წყალსატევებისა და მათი ბიომრავალფეროვნების, ასევე წყლის ხარისხის მონიტორინგის სისტემა. ყოველივე ამან უნდა უზრუნველყოს წყლის რესურსების დაცვა და მათი მდგრადი გამოყენება წყლის რესურსების ინტეგრირებული მართვის პრინციპების შესაბამისად, ასევე ადამიანის ჯანმრთელობისათვის უსაფრთხო გარემოს შექმნა.

1.5.6. ნარჩენების მართვა

ნარჩენები და მათი მართვა საქართველოში ერთ-ერთ უმთავრეს გარემოსდაცვით პრობლემას წარმოადგენს. პრობლემა კომპლექსურია და მოიცავს გარემოს დაბინძურებას საყოფაცხოვრებო ნარჩენებით, მოუწესრიგებელი ნაგავსაყრელების არსებობას, ასევე, სახიფათო ნარჩენების მართვასთან დაკავშირებულ საკითხებს.

ნარჩენების მართვის კოდექსი, რომელიც 2014 წლის 26 დეკემბერს იქნა მიღებული, ეფუძნება საქართველო-ევროკავშირის ასოცირების შესახებ შეთანხმებით გათვალისწინებული რეგულაციების მოთხოვნებს, ასევე, საუკეთესო საერთაშორისო პრაქტიკას და ითვალისწინებს რთული ინფრასტრუქტურული სისტემის არსებობას შეგროვების (მათ შორის, სეპარირებული შეგროვების), ტრანსპორტირების, გადამტვირთავი სადგურების, ნარჩენების გადამუშავების, აღდგენის და განთავსების ობიექტების ჩათვლით. კოდექსის იმპლემენტაციისათვის მიღებულ იქნა მთელი რიგი კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტები. ევროკავშირის

ნარჩენების მართვის კანონმდებლობასთან შემდგომ დაახლოებას და მის ეფექტიან განხორციელებას გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს ნარჩენების მართვის გამართული სისტემის ჩამოყალიბებისათვის.

ნარჩენების მართვის თანამედროვე სისტემის შექმნის და დანერგვის მიზნით, 2016 წლის 1 აპრილს საქართველოს მთავრობის მიერ N160 დადგენილებით დამტკიცებულ იქნა „საქართველოს ნარჩენების მართვის 2016-2030 წლების ეროვნული სტრატეგია“ და „2016-2020 წლების ეროვნული სამოქმედო გეგმა“. ორივე დოკუმენტი ემსახურება ასოცირების შესახებ შეთანხმებით ნაკისრი ვალდებულებების უფრო ეფექტიან იმპლემენტაციას. სტრატეგიის მიზნები და ამოცანები ფორმულირებულია ერთის მხრივ, ნარჩენების მართვის სფეროში არსებული გადაუდებელი პრობლემების გადაჭრისთვის და მეორეს მხრივ, გრძელვადიანი ხედვისათვის აუცილებელი საბაზისო პირობების მიღწევისთვის. სტრატეგიის და სამოქმედო გეგმის მნიშვნელოვან მიმართულებას წარმოადგენს მუნიციპალური ნარჩენების მართვის სისტემის დანერგვა და გამართული ფუნქციონირება, რაც მოიცავს საყოფაცხოვრებო ნარჩენის შეგროვებას და ტრანსპორტირებას ნაგავსაყრელებზე, ასევე, მუნიციპალური ნარჩენების მართვის გეგმების შემუშავებას.

საქართველოში, ასევე არ ტარდება ღონისძიებები ნაგავსაყრელზე მუნიციპალური ბიოდეგრადირებადი ნარჩენების განთავსების შემცირების მიმართულებით, რაც ასევე სერიოზული პრობლემაა. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ კოდექსი ითვალისწინებს მუნიციპალური ბიოდეგრადირებადი ნარჩენების მართვის სტრატეგიის შემუშავებას.

საქართველოში მუნიციპალური ნარჩენების შეგროვებისა და დამუშავებისთვის დაწესებულია მუნიციპალიტეტის ტერიტორიის დასუფთავების მოსაკრებელი, რომლის ოდენობას მუნიციპალიტეტი ადგენს. მუნიციპალიტეტების მიერ განსაზღვრული მუნიციპალური ნარჩენების მოსაკრებლის ოდენობა დაბალია და ის სრულად ვერ ფარავს ნარჩენების შეგროვების, ტრანსპორტირების და დამუშავების ხარჯებს. ნარჩენების შეგროვების და ტრანსპორტირების ღირებულების უდიდესი ნაწილი სუბსიდირებულია მუნიციპალიტეტების მიერ. შესაბამისად, ხარჯების ამოღების სისტემა ნარჩენების მართვის სფეროში გაუმჯობესებას საჭიროებს. შედეგად, გამოყენებული ტექნიკური აღჭურვილობის და ნარჩენების შეგროვების ხარისხი, უმეტეს რეგიონებში, არ შეესაბამება თანამედროვე სტანდარტებს.

1.5.7. კლიმატის ცვლილება და ბუნებრივი კატასტროფები

კლიმატის ცვლილება თანამედროვეობის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს გამოწვევას წარმოადგენს. თუმცა ბოლო ორასი წლის განმავლობაში კლიმატის ცვლილებაზე უდიდეს ზეგავლენას სამეწარმეო და სამეურნეო საქმიანობა ახდენს, რომელთა შორის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესია წიაღისეული საწვავის (ნავთობის

პროდუქტები, გაზი, ნახშირი და სხვ.) მოპოვება, ტრანსპორტირება და მოხმარებისას ატმოსფეროში გამოფრქვეული "სათბურის გაზები".

კლიმატის ცვლილება და მისი უარყოფითი გავლენა ეკოსისტემებსა და ეკონომიკაზე სერიოზული საფრთხეა, რომელსაც საქართველო განიხილავს მდგრადი განვითარების კონტექსტში. საქართველოში კლიმატის ცვლილების ნიშნები მე-20 საუკუნის 60-იანი წლებიდან შეიმჩნევა და სულ უფრო სწრაფი და მკვეთრი ხასიათს იღებს. უკანასკნელი საუკუნის განმავლობაში ჰაერის საშუალო წლიური ტემპერატურის მატებამ დასავლეთ საქართველოს ცალკეულ რაიონებში 0.7 °C-ს, აღმოსავლეთ საქართველოს ცალკეულ რაიონებში კი 0.6°C-ს მიაღწია[20]. გაიზარდა ექსტრემალური მოვლენების (წყალდიდობების, წყალმოვარდნებისა და მეწყერების მაჩვენებელი გაზრდილია. ასევე გახშირდა გვალვები, განსაკუთრებით აღმოსავლეთ საქართველოში) ინტენსივობა და სიხშირე, რაც ნეგატიურ გავლენას ახდენს სოფლის მეურნეობის განვითარებაზე, რომელიც დღეისთვის სოფლის მოსახლეობის ძირითად შემოსავალის წყაროს წარმოადგენს.

საქართველოს აგროეკოსისტემები საქართველოს სოფლის მეურნეობის ეკონომიკური საფუძველია და კლიმატის ცვლილებით გამოწვეული მოვლენები სავარაუდოდ სერიოზულ ზეგავლენას მოახდენს სოფლის მეურნეობის განვითარებასა და მის პროდუქტიულობაზე. ეს რისკები ძირითადად დაკავშირებულია საშუალო წლიური ტემპერატურის მატებასთან, ნალექების მოცულობის და ხასიათის ცვლილებასთან, ექსტრემალურ კლიმატურ მოვლენებთან (გვალვები, წყალმოვარდნები, ქარიშხლები, ძლიერი ქარები). უმთავრესი რისკების კატეგორიას მიეკუთვნება ვეგეტაციის პერიოდში ნალექების მოცულობის ცვლილება, რასაც ნეგატიური შედეგები მოჰყვება სასოფლო-სამეურნეო კულტურების მოსავლიანობაზე. ასევე, სერიოზულ პრობლემათა რიცხვს მიეკუთვნება გვალვების და მათი ხანგრძლივობის მატებაც.

კლიმატის ცვლილებასთან დაკავშირებული საკითხები გათვალისწინებული უნდა იქნას რეგიონულ და მუნიციპალიტეტის პოლიტიკის დოკუმენტებში, კონკრეტული რეგიონის თუ მუნიციპალიტეტის სპეციფიკიდან გამომდინარე, კლიმატის ცვლილებით გამოწვეული შესაძლო ნეგატიური ზეგავლენის თვალსაზრისით.

ასევე მნიშვნელოვანია მუნიციპალიტეტის ორგანოებში დასაქმებულ პირთა და მოსახლეობის ცნობიერების ამაღლება კლიმატის ცვლილებასთან და მის ნეგატიურ ზეგავლენასთან დაკავშირებით, ასევე, კლიმატის ცვლილებით გამოწვეული ნეგატიური შედეგების შემარბილებელი ღონისძიებების შესახებ.

---

[20] *საქართველოს მეორე ეროვნული შეტყობინება. 2009 წელი.*

2. ძირითადი გამოწვევები

სიტუაციური ანალიზის შედეგად გამოიკვეთა მთელი რიგი მწვავე პრობლემები, რომლებიც საქართველოს სოფლებში შეინიშნება:

- სოფლად მცხოვრები მოსახლეობის შემცირება და ასაკის მატებით გამოწვეული პრობლემები
- მწვავე სოციალური და ეკონომიკური მდგომარეობა მთიან რეგიონებში
- შედარებით მცირე მოცულობის პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები სოფლის მეურნეობასა და მასთან დაკავშირებულ სექტორებში
- ნაკლებად დივერსიფიცირებული სოფლის მეურნეობის ეკონომიკა, დაბალი პროდუქტიულობა, სოფლის მეურნეობის სექტორში გაწეულ საქმიანობებში დაბალი დამატებული ღირებულება
- სოფლად მცხოვრები ოჯახების შედარებით დაბალი შემოსავალი და სიღარიბის მაღალი დონე
- სოფლად დასაქმების შესაძლებლობათა სიმწირე
- მიწების დანაწევრება და არაეფექტური ეკონომიკური პირობები მიწათმოქმედების და მესაქონლეობის სექტორებში; არასათანადოდ განვითარებული (მათ შორის, სარწყავი) ინფრასტრუქტურა, საბოვრების სიმცირე, სასაწყობე და მარცვლეულის შესანახი ობიექტების სიმცირე ან/და მათი სარგებლობისთვის დაწესებული მაღალი ფასები
- მნიშვნელოვანი ფართობის აუთვისებელი ტერიტორიები/მიწები
- გასაღების ბაზრებზე შეზღუდული ხელმისაწვდომობა
- ფინანსურ რესურსებზე შეზღუდული ხელმისაწვდომობა
- ფერმერული მეურნეობების განვითარების დაბალი დონე (ფერმერების უმრავლესობა იღწვის საარსებო ან ნახევრად კომერციული ბიზნესის შესანარჩუნებლად)
- ბიზნესისა და მარკეტინგისთვის საჭირო უნარ-ჩვევების ნაკლებობა წარმოების შესაძლებლობების განვითარების დაბალი დონე
- სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის უარყოფითი სავაჭრო ბალანსი. საქონლის ექსპორტისთვის კონკურენტუნარიანი პროდუქციის სიმცირე. ადგილობრივი კულტურების არასაკმარისი განვითარება იმპორტული პროდუქციის მიმართ კონკურენტუნარიანობის თვალსაზრისით
- საკონსულტაციო მომსახურებაზე შეზღუდული ხელმისაწვდომობა; ახალი ტექნოლოგიების სიმწირე

- არასათანადოდ განვითარებული ადგილობრივი საგზაო ინფრასტრუქტურა; სასმელი წყლის ოჯახებისთვის მიწოდების პრობლემა
- მაღალი სიჩქარის ოპტიკურ-ბოჭკოვანი ინტერნეტის არარსებობა რიგ რეგიონებში
- გასაუმჯობესებელია და უფრო მეტად გასავითარებელი საზოგადოებრივი ცენტრების და მისი მეშვეობით შეთავაზებული საჯარო და კერძო სექტორის სერვისების ხელმისაწვდომობის მასშტაბები
- ადგილობრივი მოსახლეობის პასიურობა ადგილობრივი თვითმმართველობის საქმიანობაში ჩართულობის თვალსაზრისით და ადგილობრივი თვითმმართველობის გამოუცდელობა განვითარების თანამედროვე მიდგომების გამოყენებაში
- საზოგადოებრივი ტრანსპორტის ნაკლებობა შორეული სოფლებიდან მოსწავლეების სკოლებში ტრანსპორტირებისთვის; სოფლად მცხოვრები მოსახლეობის დაბალი ხელმისაწვდომობა პროფესიულ განათლებასა და ტრენინგებზე
- დაცული ტერიტორიების არასათანადო ეფექტურობა, გადაშენების პირას მყოფი სახეობების არასახარბიელო მდგომარეობა და ბუნებრივი რესურსების მარაგის არამდგრადი გამოყენება
- დეგრადირებული ტყის ფონდის დიდი ნაწილი; საძოვრების მდგრადი მართვის პრინციპების დაცვის ნაკლებობა/არარსებობა
- წყლის დაბინძურება და ნარჩენების მართვის მოუწესრიგებელი სისტემა
- კლიმატის ცვლილებით გამოწვეული სირთულეები

2.1. ეკონომიკური განვითარება და კონკურენტუნარიანობა

სოფლის ეკონომიკა შედარებით სუსტად არის განვითარებული და მას მნიშვნელოვანი სტრუქტურული ხარვეზები გააჩნია. აქედან გამომდინარე, იგი ნაკლებად კონკურენტუნარიანია და ადგილობრივი მოსახლეობისთვის ვერ ქმნის დასაქმებისა და მეწარმეობის განვითარებისათვის ხელსაყრელ შესაძლებლობებს. სოფლის ეკონომიკაში არსებული საწარმოო კაპიტალი მხოლოდ არსებობის აუცილებლობისთვისაა საკმარისი და იგი ძირითადად მიმართულია შიდა მოხმარებაზე, ვიდრე კომერციული მიზნებისთვის. ფერმერულ მეურნეობაში შეინიშნება წარმოების შესაძლებლობათა დეფიციტი და მაღალი დამატებული ღირებულების მქონე პროდუქტის წარმოების არასაკმარისი სურვილი. სოფელს გააჩნია აუთვისებელი და გამოუყენებელი ბუნებრივი რესურსების მარაგი, რომელთა ჯეროვანი გამოყენებაც ხელს შეუწყობდა როგორც სოფლის განვითარებას, ასევე ქვეყნის ეკონომიკურ აღმავლობას.

სოფლის განვითარებისთვის მნიშვნელოვანია სოფლად ახალი სამუშაო ადგილების შექმნისთვის შესაბამისი პირობების შექმნა, მეწარმეობის განვითარების ხელშეწყობა, სოფლის მეურნეობის განვითარებისკენ მიმართული მიზნობრივი ღონისძიებები და სექტორში ინვესტიციების მოზიდვა. ეს საკითხები სოფლის განვითარების სტრატეგიის ძირითადი მიმართულებებია. მოკლევადიან პერიოდში სოფლის განვითარებას სტრატეგიამ დამატებული სარგებელი შეიძლება შესძინოს როგორც სოფლის მეურნეობის და სხვა მიმართულებებით არსებული ინიციატივების ერთობლივად თავმოყრის, ასევე, ახალი ინიციატივების პილოტირებით და წარმატებული მაგალითების პოპულარიზაციით.

2.2. სოციალური მდგომარეობა და ცხოვრების დონე

სოფლის მოსახლეობის სოციალური მდგომარეობა, განსაკუთრებით მაღალმთიან რეგიონებში, რთულია და ცხოვრების დონე დაბალი. სოფლის მოსახლეობა თანდათან მცირდება, ხოლო მოსახლეობის ასაკი იზრდება. ახალგაზრდა მოსახლეობისათვის, ტრადიციული და მცირე ზომის მეურნეობიდან გამომდინარე, თითქმის არ არსებობს სიღარიბისაგან თავის დასაღწევად აუცილებელი შესაძლებლობები. ოჯახების უმრავლესობა დამოკიდებულია ქალის შრომაზე, რაც ჯეროვნად არ ფასდება. დაბალი მწარმოებლურობა და ადგილობრივი ეკონომიკის განვითარების დაბალი დონე უარყოფითად აისახება სოფლად მცხოვრებთა შემოსავალზე. გარდა ამისა, წინა წლებში სოფლად მიწაზე საკუთრების უფლების რეგისტრაციის პროცესის გაჭიანურებამ, თავის მხრივ, შეაფერხა ფინანსებზე წვდომა, რაც გამოწვეული იყო ფერმერებისა და შინამეურნეობების მიერ საკრედიტო რესურსის მისაღებად საჭირო უზრუნველყოფის საშუალებებზე (ძირითადად, უძრავი ქონების) საკუთრების უფლების დამადასტურებელი დოკუმენტაციის არქონით. სწორედ მიწაზე საკუთრების უფლების რეგისტრაციის არქონა არის მიწის ბაზრის განვთარების ძირითადი შემაფერხებელი ფაქტორი. მნიშვნელოვანია, რომ ამ მიზნით, საქართველოს მთავრობის ინიციატივით, 2016 წელს ამოქმედდა კანონი, რომელიც მიწის რეგისტრაციას ამარტივებს და მას მოქალაქეთათვის მაქსიმალურად ხელმისაწვდომს ხდის. საკანონმდებლო ცვლილებების მიზანი იმ სირთულეების აღმოფხვრაა, რომელთაც მიწის ნაკვეთების მფლობელები ქონების რეგისტრაციის პროცესში აწყდებოდნენ. კანონის თანახმად, მიწის ნაკვეთების რეგისტრაციის პროცედურა გამარტივდა; მოიხსნა ბარიერები, რომლებიც მესაკუთრეს ექმნებოდა, ხოლო რეგისტრაციის პროცედურა წახალისდა. ახალი კანონი უძრავი ქონების რეგისტრაციის პროცედურების გამარტივებასა და მესაკუთრის უფლებების დაცვაზეა ორიენტირებული. უპრეცედენტო პროექტი, რომელმაც მოქალაქეებისთვის მიწის რეგისტრაციის პროცესში არსებული ბარიერები მოხსნა, ხოლო პროცედურები მაქსიმალურად გაამარტივა, 2016 წლის 1 აგვისტოდან დაიწყო. რეგისტრაციის პროცესი, თავის მხრივ, ხელს შეუწყობდა ფერმერული მეურნეობების და სოფლის მეურნეობის სხვა მნიშვნელოვანი დარგების განვითარებას.

2.3. გარემოს დაცვა და ბუნებრივი რესურსების მდგრადი მართვა

საქართველო მდიდარია უნიკალური ბუნებრივი რესურსებით, რომელთა შენარჩუნება, მოფრთხილება და დაცვა აუცილებელია მომავალი თაობებისათვის. საქართველოს ეკოსისტემის მრავალფეროვნება საერთაშორისო დონეზეა აღიარებული, თუმცა ეკოსისტემაში შემავალი ადგილობრივი ჯიშების 60% გადაშენების პირასაა. არსებული მარეგულირებელი სისტემა საჭიროებს განახლებას, ხოლო გარემოს დაცვის და ბუნებრივი რესურსების მდგრადი მართვის სისტემები - განვითარებასა და გამლიერებას. პრობლემას წარმოადგენს ნარჩენების არაეფექტიანი მართვა და მისგან გამოწვეულ საფრთხეები, რაც უკავშირდება როგორც მუნიციპალურიი, ასევე სამრეწველო ნარჩენებით საზოგადოებრივი ადგილებისა და წყლის მომპოვებელი ჭების დაბინძურებას. წყლის რესურსების დაბინძურება აზიანებს როგორც გარემოს სოფლად, ასევე ხელს უშლის ამ რესურსების ეკონომიკური პოტენციალის სრულყოფილად გამოყენებას.

3. SWOT ანალიზი

ძლიერი მხარეები	
ეკონომიკური ზრდა და პოლიტიკური სტაბილურობა	
საყოველთაოდ აღიარებული უნიკალური და მდიდარი ბუნებრივი გარემო	
ინვესტირებისათვის (მათ შორის სოფლის მეურნეობაში) მიმზიდველი გარემო	
სოფლის-მეურნეობის მზარდი ქვესექტორები	
სახელმწიფო ინვესტიციები სატრანსპორტო და ენერგეტიკული ინფრასტრუქტურის განვითარებაში	
მუნიციპალურ და რეგიონალურ დონეზე არსებული საინფორმაციო-საკონსულტაციო სამსახურება	
მეწარმეობის და ფერმერული მეურნეობის განვითარების ხელშეწყობის სახელმწიფო პროგრამები	
საჯარო მომსახურებებზე ხელმისაწვდომობის გაუმჯობესების სახელმწიფო პროგრამები	
მიწის საკუთრების უფლების გამოყენების (მიწის რეგისტრაციის) გამარტივებული მექანიზმები სოფლის მცხოვრებლებისათვის	
არსებული საპილოტე პროექტების (ადგილობრივი განვითარების ჯგუფები) საშუალებით დაგროვილი ცოდნა და გამოცდილება;	

მდიდარი კულტურული და ისტორიული მემკვიდრეობა	
მაღალი ხელმისაწვდომობა სასკოლო განათლებაზე	
ჯანდაცვაზე ჯიბიდან დანახარჯების მნიშვნელოვანი კლება	

სუსტი მხარეები	
სოფლის მეურნეობაში ღირებულებათა ჯაჭვის სუსტი განვითარება ყველა რგოლში (მაგ: პირველადი წარმოება, გადამამუშავებელი და შემნახველი ინფრასტრუქტურა, მარკეტინგი და რეალიზაცია)	
სასოფლო-სამეურნეო მიწების ფრაგმენტაციის მაღალი დონე	
სარწყავ და სადრენაჟო სისტემებზე ნაკლები ხელმისაწვდომობა	
თანამედროვე ტექნელოგიებისა და ცოდნის არასაკმარისი გამოყენება	
დასაქმების და ეკონომიკური საქმიანობის შეზღუდული შესაძლებლობები სოფლის მეურნეობის გარდა სხვა სექტორებში	
არათანაბრად და უმეტესად სუსტად განვითარებული სოფლის ინფრასტრუქტურა (შიდა გზები, სასმელი წყლით და ბუნებრივი აირით მომარაგება)	
სუსტად განვითარებული კულტურული ინფრასტრუქტურა	
ხარვეზები მიწაზე საკუთრების უფლების ეფექტიანად გამოყენების შესაძლებლობაში (მაგ: წინა წლებში საკადასტრო საქმიანობის მარეგულირებელი სტანდარტების არარსებობით გამოწვეული ხარვეზები საკადასტრო ნახაზებში)	
საჯარო მომსახურებებით სარგებლობაზე უმეტესად დაბალი ხელმისაწვდომობა ამ მომსახურებების გაწევის ადგილებიდან მნიშვნელოვანი გეოგრაფიული დაშორების გამო	
ხარვეზები წყლის, მიწის და ტყის რესურსებით მდგრადი სარგებლობის სისტემებში	
წარჩენების მართვის სუსტი ინფრასტრუქტურა	
ადგილობრივი საჭიროებების განსაზღვრის და მათი დაკმაყოფილების პროცესში სოფლის მოსახლეთა ჩართულობის სუსტი მექანიზმები; არსებულ მექანიზმებში წარმატებით მონაწილეობისათვის საჭირო უნარების სისუსტე	
სოფლად მცხოვრებთათვის პროფესიულ განათლებაზე დაბალი ხელმისაწვდომობა	
სოფლად მცხოვრებთათვის თანამედროვე ცოდნასა და ტექნოლოგიებზე დაბალი ხელმისაწვდომობა და ამ ცოდნისა და ტექნოლოგიების გამოყენების სუსტი უნარები	
შეზღუდული ხელმისაწვდომობა სკოლამდელ განათლებაზე	

შესაძლებლობები	
სტაბილურად მზარდი ტურიზმი სექტორი, მათ შორის, მზარდი ტურიზმი სოფლად	
ადგილობრივი წარმოების პროდუქტების კონკურენტუნარიანობის ზრდა როგორც ადგილობრივ, ასევე საერთაშორისო ბაზრებზე	
სოფლის მეურნეობის პროდუქციის ექსპორტის ზრდა მნიშვნელოვან, მათ შორის ევროკავშირის, ბაზრებზე	
კულტურული ტურიზმის განვითარების შედეგად, ადგილობრივი მოსახლეობის და სოციალური დონის ამაღლება	
დაცული გეოგრაფიული აღნიშვნების და ადგილწარმოშობის დასახელებების პროდუქტების მრავალფეროვნება	
მრავალფეროვანი ლანდშაფტი და დაცული ტერიტორიების ეფექტიანი გამოყენება ადგილობრივი ეკონომიკის განვითარებისთვის	
საქართველოში წარმოებული სოფლის მეურნეობის პროდუქტების საეთაშორისო ცნობადობის და ექსპორტის არეალის ზრდა	
წყლის და ტყის რესურსების მდგრადი გამოყენების ეკონომიკური პოტენციალის მაქსიმალური გამოყენება	
სოფლის მეურნეობის მომგებიანი დარგების განვითარების პოტენციალი	

საფრთხეები	
სოფლად მცხოვრები მოსახლეობის რიცხოვნობის შემცირება	
სოფლად სიღარიბის მაღალი დონე და დაბალი შემოსავლები; სოციალურ დახმარებაზე დამოკიდებული ოჯახების დიდი წილი სოციალური დახმარების მიმღებთა საერთო რიცხვში	
სოფლად მოსახლეობის გადაბერება, განსაკუთრებით მთიან რეგიონებში	
სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობაზე სტიქიური მოვლენების (სეტყვა, გვალვა, წყალდიდობა-წყალმოვარდნა, ძლიერი ქარები და სხვა) უარყოფითი ზეგავლენა, გამწვავრებული კლიმატის ცვლილების ფონზე	
სამოვრების უსისტემო გამოყენების გაგრძელების შემთხვევაში მათი დეგრადაციის შეუქცევად ფაზაში გადასვლა	
ბიომრავალფეროვნების უწყვეტი და შეუქცევადი დაკარგვა	
საყოფაცხოვრებო ნარჩენების სტიქიური ნაგავსაყრელები	
ტყის ფონდის მიმდინარე დეგრადაცია	
ზედაპირული წყლების დაბინძურება, მათ შორის, სოფლის მეურნეობაში გამოყენებული სასუქებითა და ქიმიკატებით	
სოფლად სკოლის მიტოვების შედარებით მაღალი სიხშირე (განსაკუთრებით გოგონების მიერ)	

4. სტრატეგიული ხედვა და ამოცანები

4.1. ხედვა

საქართველოს სოფლის მოსახლეობის ცხოვრების ხარისხის და სოციალური მდგომარეობის მუდმივი ზრდის უზრუნველყოფა, რომელიც დაეფუძნება მრავალფეროვან ეკონომიკურ შესაძლებლობებს, ხელმისაწვდომ სოციალურ სიკეთეებს, მდიდარ კულტურულ ცხოვრებას, გარემოს დაცვასა და ბუნებრივი რესურსების მდგრად მართვას.

ეს ხედვა გრძელვადიანია. სასურველი მდგომარეობის მიღწევას დასჭირდება მნიშვნელოვანი ძალისხმევა, პარტნიორებისა და დაინტერესებული მხარეების ინტენსიური მუშაობა და საზოგადოებრივი ინვესტიციები, რაც სტრატეგიით გათვალისწინებულ 2017-2020 წლების პერიოდს გასცდება.

შესაბამისად, ქვემოთ მოყვანილი სტრატეგიული ამოცანები ასახავს სოფლის განვითარების უახლოესი ოთხი წლის უმნიშვნელოვანეს პრიორიტეტებს და მთავრობის ხელთ არსებულ შესაძლებლობებს ამ პერიოდისათვის. ის მნიშვნელოვანი ამოცანები რაც ვერ გადაიჭრება ამ სტრატეგიით გათვალისწინებულ პერიოდში, ასახული იქნება სოფლის განვითარების სტრატეგიებში შემდგომი პერიოდისათვის.

4.2. სტრატეგიული ამოცანები

საქართველოში ამ ხედვის შეუფერხებელი განვითარებისათვის, სოფლის განვითარების სტრატეგიაში განსაზღვრულია 9 ამოცანა, რომელიც შემდეგ 3 პრიორიტეტშია გაერთიანებული:

1. ეკონომიკა და კონკურენტუნარიანობა;
2. სოციალური პირობები და ცხოვრების დონე;
3. გარემოს დაცვა და ბუნებრივი რესურსების მდგრადი მართვა.

4.2.1. პრიორიტეტული სფერო 1: ეკონომიკა და კონკურენტუნარიანობა

ამოცანა 1: ფერმერული საქმიანობის ეკონომიკური გაჯანსაღება, რესტრუქტურირება და მოდერნიზაცია. დივერსიფიკაციისა და ეფექტიანი მიწოდების ჯაჭვის განვითარების მეშვეობით.

ამოცანა 2: სოფლის ეკონომიკის დივერსიფიკაცია სოფლის მეურნეობასთან დაკავშირებული ღირებულებათა ჯაჭვის გაძლიერებით და მდგრადი არასასოფლო-სამეურნეო მიმართულებების განვითარების საშუალებით.

ამოცანა 3: სოფლად ტურიზმისა და შესაბამისი ტურისტული პროდუქტების განვითარება სოფლის სპეციფიკისა და უნიკალური კულტურული იდენტობის საფუძველზე.

4.2.2. პრიორიტეტული სფერო 2: სოციალური პირობები და ცხოვრების დონე

ამოცანა 1: ცნობიერების ამაღლება ინოვაციების და მეწარმეობის მიმართულებით. ასევე, თანამშრომლობის წახალისება უნარ-ჩვევების განვითარებისა და დასაქმების ხელშეწყობით (განსაკუთრებით ახალგაზრდებისა და ქალებისათვის).

ამოცანა 2: ინფრასტრუქტურა და სერვისები. სოფლის ძირითადი ინფრასტრუქტურის (მათ შორის კულტურულ მემკვიდრეობების ძეგლებამდე მიმავალი გზებისა და შესაბამისი ინფრასტრუქტურის) გაუმჯობესება და ხარისხიანი სახელმწიფო სერვისებით სარგებლობის ხელმისაწვდომობა, საინფორმაციო და საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების ჩათვლით.

ამოცანა 3: ადგილობრივი მოსახლეობის ჩართულობა. სოფლის მოსახლეობის (განსაკუთრებით ქალებისა და ახალგაზრდების) ჩართულობის გაზრდა ადგილობრივი საჭიროებების იდენტიფიცირებასა და მათი გადაწყვეტის გზების განსაზღვრაში.

4.2.3. პრიორიტეტული სფერო 3: გარემოს დაცვა და ბუნებრივი რესურსების მდგრადი მართვა

ამოცანა 1: წყლის, ტყისა და სხვა რესურსები. მიზნობრივ სოფლის ტერიტორიებზე წყლის, ტყისა და სხვა რესურსების მართვის გაუმჯობესება.

ამოცანა 2: ნარჩენების მართვა. სოფლად ნარჩენების მართვის მდგრადი სისტემების განვითარების ხელშეწყობა.

ამოცანა 3: კლიმატის ცვლილება. კლიმატის ცვლილებით გამოწვეული შესაძლო ნეგატიური გავლენის შერბილების ღონისძიებების განხორციელება. რისკების შეფასება

5. რისკების შეფასება

ინსტიტუციური დონე

სტრატეგიის განხორციელებაში ჩართულია როგორც სახელმწიფო ხელისუფლების, ისე ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოები. გარდა ამისა, სოფლის განვითარებისთვის მნიშვნელოვანი ჩართულობის მექანიზმის ეფექტიანი ფუნქციონირება, რაც გულისხმობს ადგილობრივი მოსახლეობის მონაწილეობას როგორც ადგილობრივი პრობლემების იდენტიფიცირებისა და საჭიროებების განსაზღვრაში, ასევე, მათ მოგვარებაში. შესაბამისად, კრიტიკულად მნიშვნელოვანია

კომპეტენციების მკაფიო გამიჯვნა და მათ შორის აქტიური, კოორდინირებული თანამშრომლობა.

პოლიტიკური რისკები

რეგიონში არსებულმა გეოპოლიტიკურმა არასტაბილურობამ შესაძლოა უარყოფითი გავლენა იქონიოს სტრატეგიის განხორციელებაზე და დასახული მიზნების მიღწევაზე.

ეკონომიკური რისკები

ეკონომიკური ზრდის დაბალი დონე, ეკონომიკური არასტაბილურობა, სოფლად სუსტი სამეწარმეო უნარ-ჩვევები, ფინანსურ რესურსებსა და თანამედროვე ტექნოლოგიებზე შეზღუდული ხელმისაწვდომობა, ინფრასტრუქტურის სუსტად განვითარების პირობებში, პოტენციურ რისკებს წარმოადგენენ სოფლის განვითარებისთვის.

სოციალური რისკები

სოფლად არსებული არასახარბიელო დემოგრაფიული სტრუქტურა და მიგრაციის მაღალი დონე დაბრკოლებას წარმოადგენს სოფლის განვითარებისთვის. გარდა ამისა, ჯანდაცვასა და განათლებაზე შეზღუდულმა ხელმისაწვდომობამ შესაძლოა ნეგატიური გავლენა იქონიოს სოფლის განვითარებაზე. სხვადასხვა ადგილობრივ სამოქმედო ჯგუფებს შორის და მათ ფარგლებში თანამშრომლობის დაბალი დონე სოფლის განვითარებისთვის ასევე შესაძლო რისკებია.

ფინანსური რისკები

სოფლის განვითარებისთვის საჭირო ღონისძიებებისთვის აუცილებელი ფინანსური რესურსების ნაკლებობა ან/და მათი არასათანადო მართვა შესაძლო ბარიერია სოფლის განვითარებისათვის.

ეკოლოგიური რისკები

კლიმატის ცვლილება, წყალდიდობები და სხვადასხვა შესაძლო ბუნებრივი კატასტროფები საფრთხის შემცველია სოფლის განვითარებისათვის. უფრო მეტიც, გარემოსდაცვით საკითხებზე სოფლის მოსახლეობის ცოდნის დაბალმა დონემ სოფლის ტერიტორიების გარემოზე შესაძლოა ნეგატიურად იმოქმედოს.

6. განხორციელება, მონიტორინგი და შეფასება

6.1. ზოგადი მიმოხილვა

წინამდებარე სტრატეგია მოიცავს სოფლის განვითარებასთან დაკავშირებულ სხვადასხვა მიმართულებას, მათ შორის, გარემოს დაცვას, ტურიზმს, სოფლის მეურნეობას, სოფლის ინფრასტრუქტურას, სოფლის ეკონომიკურ განვითარებას და ა.შ. აქედან გამომდინარე, მნიშვნელოვანია სამთავრობო უწყებებს შორის მჭიდრო

თანამშრომლობა და ამასთანავე ფუნქციების მკაფიო გამიჯვნა. თითოეული უწყების პასუხისმგებლობას წარმოადგენს, ადგილობრივი საჭიროებების გათვალისწინებით, ისეთი ღონისძიებებისა და პროგრამების განხორციელება, რომელიც ხელს შეუწყობს სტრატეგიით განსაზღვრული ამოცანების შესრულებას და სოფლის განვითარების მიმართულებით ეფექტიანი პოლიტიკის განხორციელებას.

6.2. განხორციელების ინსტიტუციური ჩარჩო და კოორდინაცია

სოფლის განვითარების სტრატეგიის განხორციელებას კოორდინაციას გაუწევს სოფლის განვითარების უწყებათაშორისი საკოორდინაციო საბჭო (შემდგომში - საკოორდინაციო საბჭო), რომელიც შეიქმნება და უზრუნველყოფს ამ პროცესში ყველა შესაბამისი პასუხისმგებელი სახელმწიფო უწყების ჩართულობას.

საქართველოს სოფლის მეურნეობის სამინისტრო არის სოფლის განვითარების სტრატეგიისა და შესაბამისი სამოქმედო გეგმის განხორციელების პროცესში წამყვანი უწყება, რომელიც ხელმძღვანელობს საკოორდინაციო საბჭოს.

სტრატეგიის და სამოქმედო გეგმის ეფექტიანი განხორციელებისთვის საკოორდინაციო საბჭო აქტიურად ითანამშრომლებს ადგილობრივ ხელისუფლებასთან, კერძო სექტორთან და სამოქალაქო საზოგადოებასთან, რაც წარმოადგენს ეფექტიანობის, გამჭვირვალობისა და ანგარიშვალდებულების გარანტს.

მუნიციპალიტეტების ჩართულობა ეფექტიანია ასევე, სოციალური ხასიათის ღონისძიებების ორგანიზების მიმართულებით, რაც ხელს შეუწყობს ევროკავშირში არსებული LEADER-ის მიდგომის შესაბამისი, ადგილობრივი სამოქმედო ჯგუფების ფუნქციონირებას და მათ მიერ ადგილობრივ საჭიროებებზე ორიენტირებული განვითარების გეგმის შემუშავებას.

საქართველოს სოფლის მეურნეობის სამინისტროში შეიქმნება სოფლის განვითარების დეპარტამენტი, რომელიც განახორციელებს სტრატეგიით და სამოქმედო გეგმით განსაზღვრული ღონისძიებების ადმინისტრირებას, ხოლო სტრატეგიის და სამოქმედო გეგმის განხორციელებასთან დაკავშირებული მონაცემების შეგროვებასა და რეგულარული მონიტორინგის ანგარიშების მომზადების კოორდინაციას უზრუნველყოფს შესაბამისი სტრუქტურული ერთეული.

სოფლის განვითარების სტრატეგიით გათვალისწინებული ამოცანების ეფექტიანად განხორციელების მიზნით, საკოორდინაციო საბჭო, უზრუნველყოფს შესაბამისი საშუალოვადიანი სამოქმედო გეგმის შემუშავებას.

6.3. დაფინანსება

სტრატეგია და სამოქმედო გეგმა განხორციელდება საქართველოს სახელმწიფო ბიუჯეტით, ასევე, ქვეყნის ძირითადი მონაცემების და მიმართულებების

დოკუმენტით (BDD) გათვალისწინებული პასუხისმგებელი უწყებების ასიგნებების ფარგლებში, რომელიც საფუძვლად უდევს სახელმწიფო ბიუჯეტის დაფინანსებას.

სახელმწიფო ბიუჯეტი არის სოფლის განვითარების სტრატეგიის და სამოქმედო გეგმის განხორციელების დაფინანსების ძირითადი წყარო. საქართველოს შესაბამისი სამინისტროების და საქართველოს მთავრობას დაქვემდებარებული შესაბამისი უწყებების მიერ მომზადებული სტრატეგიის დოკუმენტები და სამოქმედო გეგმები უნდა შეესაბამებოდეს ამ სტრატეგიით განსაზღვრული პოლიტიკის პრიორიტეტებს.

სტრატეგიის და სამოქმედო გეგმის ეფექტიანი განხორციელებისთვის უზრუნველყოფილ იქნება საერთაშორისო პარტნიორების და დონორი ორგანიზაციების ჩართულობა.

სოფლის განვითარების მიმართულებით ინიცირებული პროექტების დაფინანსება განხორციელდება სხვადასხვა უწყების დაქვემდებარებაში არსებული პროექტების განმახორციელებელი სააგენტოებისა ან/და ფონდების მიერ.

6.4. საერთაშორისო თანამშრომლობა

სტრატეგიის და სამოქმედო გეგმის ეფექტური განხორციელებისათვის, საქართველოს მთავრობა მჭიდროდ ითანამშრომლებს საერთაშორისო პარტნიორებთან, საერთაშორისო დონორებთან და საფინანსო ინსტიტუტებთან როგორც რესურსების მობილიზების, ასევე ტექნიკური მხარდაჭერის მიღების მიმართულებით. ამ მხრივ პრიორიტეტულია თანამშრომლობა ევროკავშირთან.

6.5. დაინტერესებულ მხარეთა ჩართულობა

სოფლის განვითარების პროცესში ყველა დაინტერესებული მხარის აქტიური მონაწილეობა მნიშვნელოვნად შეუწყობს ხელს სტრატეგიით დასახული მიზნების ეფექტიან განხორციელებას და შედეგების მდგრადობას. განსაკუთრებული მნიშვნელობა მიენიჭება როგორც მოსახლეობის, ასევე კერძო სექტორისა და არასამთავრობო ორგანიზაციების ინფორმირებულობას. მათ კონსულტაციებში ჩართულობის უზრუნველყოფას, რათა გამოხატონ თავიანთი აზრი და მოახდინონ მათთვის მნიშვნელოვანი საკითხების ინიცირება. აღნიშნული პროცესი იძლევა „ქვემოდან ზემოთ“ მიდგომის განხორციელების შესაძლებლობას და უზრუნველყოფს სოციალური განათლების, ნდობის და ურთიერთგაგების გაღრმავებას. შესაბამისად, განისასაზღვრება დაინტერესებულ მხარეთა ჩართულობის მექანიზმები.

6.6. მონიტორინგი და შეფასება

სტრატეგიის განხორციელების პროცესში შემუშავდება მონიტორინგის და შეფასების ერთიანი სისტემა, რათა განისაზღვროს ეკონომიკური ზრდის და სოფლის განვითარების სათანადო პოლიტიკის ჩარჩო.

მონიტორინგისა და შეფასების ერთიანი სისტემა უზრუნველყოფს კონკრეტული პოლიტიკის მიმართულებით განხორციელებული ღონისძიებების შედეგებისადმი ერთიან მიდგომას და შეფასებას, რაც მნიშვნელოვანია დაგეგმილი ღონისძიებების ეფექტიანობისთვის.

მონიტორინგის და შეფასების ერთიანი სისტემა გამოიყენებს შეთანხმებულ ინდიკატორებს რომლებიც ასახავენ საწყის მდგომარეობას, სამოქმედო გეგმით გათვალისწინებული ღონისძიებების განხორციელების, მათი უშუალო შედეგებისა მაღალი დონის საბოლოო მიზნების მიღწევის მდგომარეობას.

სტრატეგიის და სამოქმედო გეგმის განხორციელების მონიტორინგს უზრუნველყოფს საქართველოს სოფლის განვითარების უწყებათაშორისი საკოორდინაციო საბჭო.

საქართველოს სოფლის განვითარების 2017-2020 წლების სტრატეგიის 2017 წლის სამოქმედო გეგმა

	პრიორიტეტული ღონისძიება	აქტივობა	შედეგების ინდიკატორი	პასუხისმგებელი უწყება	პარტნიორი ორგანიზაცია	განხორციელების ვადა	საპროგნოზო ბიუჯეტი (ლარი)	დაფინანსების წყარო	კომენტარი
1.ამოცანები ეკონომიკისა და კონკურენტუნარიანობის სფეროში									
1.1	კონკურენტუნარიანობა, ფერმერული საქმიანობის ეკონომიკური გაჯანსაღება, რესტრუქტურიზაცია და მოდერნიზაცია, დივერსიფიკაციის და ეფექტიანი მიწოდების ჯაჭვის განვითარების მეშვეობით.	1.1.1 სოფლის მეურნეობის დარგში ახალი საწარმოების გახსნის ან არსებულის გაფართოების ხელშეწყობა შეღავათიანი აგროკრედიტის პროგრამის ფარგლებში	ფინანსური მხარდაჭერა გაეწევა 110-მდე ახალი ან არსებული საწარმოს გაფართოებას /გადაიარაღებას/ მოდერნიზებას;	საქართველოს სოფლის მეურნეობის სამინისტრო	ა(ა)იპ სოფლის მეურნეობის პროექტების მართვის სააგენტო; კომერციული ბანკები	2017 წელი	47,000,000.0	სახელმწიფო ბიუჯეტი	
		1.1.2 აგრობიზნესში წარმოების რისკების შემცირება და კონკურენტუნარიანობის ზრდა აგროდაზღვევის უზრუნველყოფით	5 000 ჰა-მდე სასოფლო-სამეურნეო მიწის ნაკვეთების დაზღვევა	საქართველოს სოფლის მეურნეობის სამინისტრო	ა(ა)იპ სოფლის მეურნეობის პროექტების მართვის სააგენტო;	2017 წელი	7,000,000.0	სახელმწიფო ბიუჯეტი	
		1.1.3 ახალი ინტენსიური/ნახევრად ინტენსიური ხილის ბაღების გაშენების და მაღალხარისხიანი სანერგე მეურნეობების გაშენების ხელშეწყობა სახელმწიფო პროგრამა "დანერგე მომავალი" ფარგლებში	-700 ჰექტარი ახალი მრავალწლიანი კულტურის თანამედროვე ტიპის ინტენსიური და ნახევრადინტენსიური ბაღის გაშენება; - 2 ახალი სანერგე მეურნეობის გაშენება	საქართველოს სოფლის მეურნეობის სამინისტრო	ა(ა)იპ სოფლის მეურნეობის პროექტების მართვის სააგენტო; კომერციული ბანკები	2017 წელი	7,000,000.0	სახელმწიფო ბიუჯეტი	
		1.1.4 ქართული ჩაის წარმოების ხელშეწყობა სახელმწიფო პროგრამა "ქართული ჩაის" ფარგლებში	სავარაუდო სარეაბილიტაციო ფართობი შეადგენს 180 ჰა-მდე.	საქართველოს სოფლის მეურნეობის სამინისტრო	ა(ა)იპ სოფლის მეურნეობის პროექტების მართვის სააგენტო;	2017 წელი	400,000.0	სახელმწიფო ბიუჯეტი	
		1.1.5 სოფლის მეურნეობის პროდუქციის შემნახველი და გადამამუშავებელი საწარმოების შექმნის ხელშეწყობა	ფინანსური მხარდაჭერა გაეწევა მინიმუმ 6 ახალი საწარმოს შექმნას.	საქართველოს სოფლის მეურნეობის სამინისტრო	ა(ა)იპ სოფლის მეურნეობის პროექტების მართვის სააგენტო; კომერციული ბანკები	2017 წელი	5,000,000.0	სახელმწიფო ბიუჯეტი	
		1.1.6 სოფლად სამელიორაციო სისტემების მოდერნიზაცია/გაუმჯობესება მოსავლიანობის ზრდის ხელშეწყობის მიზნით	სარწყავი მიწების წყლით უზრუნველყოფის გაუმჯობესება დაახლოებით 7 500 ჰა-ზე; ახალი სარწყავი მიწების ათვისება - დაახლოებით 130 ჰა; რეაბილიტირებული დამშრობი ფართობი - დაახლოებით 1 600 ჰა; გაიწმინდება და მოეწესრიგდება დაახლოებით 800 კილომეტრი სიგრძის სარწყავი და სადრენაჟო არხი; შეკეთდება ან შეიცვლება სავარაუდოდ 70 კმ მილსადენი	საქართველოს სოფლის მეურნეობის სამინისტრო	შპს "საქართველოს მელიორაცია"	2017 წელი	48,000,000.0	სახელმწიფო ბიუჯეტი	
		1.1.7 ქართული აგროსასურსათო პროდუქციის ექსპორტის ზრდის ხელშეწყობა პოპულარიზაციით	ქართული ღვინისა და აგროსასურსათო პროდუქციის ცნობადობის და ექსპორტის ზრდის მიზნით, არანაკლებ 10 საერთაშორისო გამოფენაში მონაწილეობა	საქართველოს სოფლის მეურნეობის სამინისტრო	სსიპ "ღვინის ეროვნული სააგენტო"	2017 წელი	6,000,000.0	სახელმწიფო ბიუჯეტი	
		1.1.8 სოფლად მეწარმეობის ხელშეწყობის მიზნით კოოპერატივების შექმნის, სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივების მხარდაჭერა	დაახლოებით 10-მდე კოოპერატივის აღჭურვა ყურძნის ანდა რძის მიმღებ-გადამამუშავებელი აღჭურვილობით; დაახლოებით 28-მდე კოოპერატივის აღჭურვა თაფლის და ფუტკრის პროდუქტების წარმოებისათვის საჭირო ინვენტარით (სკები, თაფლის საწურები, აკრები, ფიჭის ასათვლელი). დაახლოებით 7-მდე კოოპერატივში დაინერგება საერთაშორისო სტანდარტები (Iso, Global Gap, Haccp)	საქართველოს სოფლის მეურნეობის სამინისტრო	სსიპ "სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივების განვითარების სააგენტო"	2017 წელი	4,870,000.0	სახელმწიფო ბიუჯეტი	

1.2	დაფერხებული. სოფლის ეკონომიკის დეფერხებულია სოფლის მეწარმეობის დაკავშირებული დაფერხებულია ვენების გაზრდილებით და მეწარმეო ორსაზიანი-საწყისი მიმართულებების განვითარების საშეღებით.	1.2.1. საბაზრო პროგრამის ანრიმო საქართველოში' ინფექტირული და მცირი და მეწარმეობის მხარდაჭერა	• პროექტების რაოდენობა: 150-მდე • ვაჭრები ინფექტირის მიღებით: 320 მც. ღირს; • დახმარებული რაოდენობა: 6000-მდე • რეგიონში მეკვლილი მცირი და მეწარმეობის ობიექტების (ბენეფიციარების) რაოდენობა: 1300-მდე • დაბრუნებული ბენეფიციარების რაოდენობა: 3000-მდე	სსიპ-მეწარმეობის განვითარების სააგენტო	საქართველოს ეკონომიკის და მდგრადი განვითარების სამინისტრო; სსიპ -საბაზრო ტრანსის ეროვნული სააგენტო; სსიპ სოფლის მეურნეობის პროექტების მართვის სააგენტო	სე 2017 – IV კვ 2017	32,050,000.0	სახელმწიფო ბიუჯეტი	პროექტი ხორციელდება 2016 წლიდან და გაგრძელდება 2017 წლის განმავლობაში
1.3	ტურიზმი სოფლად. სოფლად ტურიზმის და შესაძლებლი ტურიზმული პროდუქტების განვითარება სოფლის სხვადასხვა და ეროვნული კულტურული ღირებულების საფუძველზე.	1.3.1. საბაზრო პროგრამის ანრიმო საქართველოში' სამეწარო ინფექტირის მხარდაჭერის მიმართულების ფარგლებში სამეწარმეების განვითარება მხარდაჭერა	• პროექტების რაოდენობა: 30-მდე • ვაჭრები ინფექტირის მიღებით: 40 მც. ღირსად; • დახმარებული რაოდენობა: 800-მდე • ახალი ითანების რაოდენობა: 700-მდე	სსიპ-მეწარმეობის განვითარების სააგენტო	საქართველოს ეკონომიკის და მდგრადი განვითარების სამინისტრო	სე 2017 – IV კვ 2017	1,500,000.0	სახელმწიფო ბიუჯეტი	პროექტი ხორციელდება 2016 წლიდან და გაგრძელდება 2017 წლის განმავლობაში
		1.3.2. მიდა ტურიზმის წახალისება	მინიმუმ 15 საბარებელი ღონისძიება საქართველოს მასშტაბით	სსიპ- საქართველოს ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაცია	საქართველოს ეკონომიკის და მდგრადი განვითარების სამინისტრო	სე 2017 – IV კვ 2017	450,000.0	სახელმწიფო ბიუჯეტი	
		1.3.3. მცირე ტურისტული ინფრასტრუქტურის განვითარება	40 დამონტაჟებული საინფორმაციო დაფა; 30 მოკარებული ტურისტული მარშრუტი	სსიპ- საქართველოს ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაცია	საქართველოს ეკონომიკის და მდგრადი განვითარების სამინისტრო	სე 2017 – IV კვ 2017	670,000.0	სახელმწიფო ბიუჯეტი	
		1.3.4 სოფლად ტურიზმის ზრდის მიზნით ტურისტული პროდუქტის განვითარება	5 ახალი და განახლებული ტურისტული პროდუქტის სახეობა; მინიმუმ 20 შეფასებული სახელმწიფო მარშრუტი	სსიპ- საქართველოს ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაცია	საქართველოს ეკონომიკის და მდგრადი განვითარების სამინისტრო	სე 2017 – IV კვ 2017	185,000.0	სახელმწიფო ბიუჯეტი	
		1.3.5. სოფლად დასის ტურიზმის განვითარების ხელშეწყობის მიზნით მცირე ინფრასტრუქტურის განვითარება პროექტის „ველის გზა" ფარგლებში	მინიმუმ 180 დამონტაჟებული მანიშნებელი საქართველოს მასშტაბით	სსიპ- საქართველოს ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაცია	საქართველოს ეკონომიკის და მდგრადი განვითარების სამინისტრო	სე 2017 – IV კვ 2017	300,000.0	სახელმწიფო ბიუჯეტი	
		1.3.6. კერძო სექტორის ჩართულობის განვითარება ტურისტული მომსახურების კლასიფიკაციის (კატეგორიების) პროგრამა)	მინიმუმ 700 გადამისაცემელი კერძო სექტორის წარმომადგენელი კვალის მასშტაბით	სსიპ- საქართველოს ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაცია	საქართველოს ეკონომიკის და მდგრადი განვითარების სამინისტრო	სე 2017 – IV კვ 2017	240,000.0	სახელმწიფო ბიუჯეტი	
			2. ამოცანებს სოციალური მდგომარეობის და ცხოვრების დონის ფერხში						
2.1	უნარები და დასაქმება. ეროვნების ამაღლება ინოვაციების და მცირეწარმეობის მიმართულებით. ახალ თანამშრომლობის (სახალისა უნარ-ჩვევების განვითარებისა და დასაქმების ხელშეწყობით (განსაკუთრებით ახალგაზრდების და ქალებისათვის).	2.1.1. სოფლად ინოვაციების განვითარების ხელშეწყობის მიზნით ზოგადი და სპეციალიზებული ტრენინგის კურსების ჩატარება ინოვაციების ცენტრების ბაზაზე	1500-მდე დატრენინგებული მონაწილე	სსიპ-საქართველოს ინოვაციების და ტექნოლოგიების სააგენტო	მსოფლიო ბანკი; კერძო სექტორი; USAID ZRDA; USAID G4G	სე 2017 – IV კვ 2017	100,000.0	სახელმწიფო ბიუჯეტი	
		2.1.2. ინოვაციების განვითარების და პოპულარიზაციის მიზნით ხელშეწყობი ღონისძიებების ორგანიზება	10-მდე ჩატარებული კონკურსი, ოლიმპიადა, გამოფენა, კონფერენცია	სსიპ-საქართველოს ინოვაციების და ტექნოლოგიების სააგენტო	მსოფლიო ბანკი	სე 2017 – IV კვ 2017	50,000.0	სახელმწიფო ბიუჯეტი	
		2.1.3. პროფესიულ განათლებაზე ხელმისაწვდომობის გაზრდა მეწარმეობის ბაზრის მოთხოვნების და მასში შემავალ სოფლებში	რეგიონებში პროფესიულ განათლებაში ჩართულ პირთა (სტუდენტების) რაოდენობა საბაზისო მაჩვენებელთან შედარებით (7588) გაზრდილია 5%-ით	საქართველოს განათლების და მეცნიერების სამინისტრო		სე 2017 – IV კვ 2017	11,115,000.0	სახელმწიფო ბიუჯეტი	
		2.1.4. საორიენტაციო და მოსამზადებელი კურსების განხორციელება რეგიონების სკოლის მოსწავლეებისათვის	რეგიონებში სკოლის მოსწავლეებისათვის შეთავაზებული საორიენტაციო და მოსამზადებელი კურსები მინიმუმ 5 ხალიანში (საბაზო ინდიკატორი -0)	საქართველოს განათლების და მეცნიერების სამინისტრო	UNDP	სე 2017 – IV კვ 2017	224,300.0	სახელმწიფო ბიუჯეტი დონორი ორგანიზაციები	
		2.1.5. პროფესიული განათლების სარისხის გაუმჯობესების მიზნით სოფლის მეურნეობის მიმართულებით მოდულური პროგრამების (დუალური მიდგომით) განხორციელების ინიციირებადობა	დუალური მიდგომით განხორციელებული 3 პროგრამა სოფლის მეურნეობის მიმართულებით (საბაზო ინდიკატორი - 0)	საქართველოს განათლების და მეცნიერების სამინისტრო	UNDP GIZ	სე 2017 – IV კვ 2017	1,494,900.0	სახელმწიფო ბიუჯეტი დონორი ორგანიზაციები	

2.1.6. სოფლად განსახლების მიერველ ღონისძიების ისეთ ადგილებში განსახლება, სადაც საცხოვრებელთან ერთად ხელმისაწვდომია მინა	400 ფუნილი ოჯახებისთვის გადაცემული საცხოვრებელი სახლი მიწის ნაკვეთთან ერთად	საქართველოს იუსტიციის ტერიტორიებიდან ძალებით გადაადგილებულ პირთა, განსახლების და ლტოლვილთა სამინისტრო		I კვ 2017 – IV კვ 2017	8,000,000.0	სახელმწიფო ბიუჯეტი	
2.1.7 სამინისტროდან დასაწყების ხელმწყობის მიზნით, ქართული ენის კურსების ჩატარება ეთნიკური უმცირესობებით კომპაქტურად დასახლებული სოფლების სახოგადოებრივ ცენტრებში.	მინიმუმ 30-ის სოფლის მოსახლეს წარმატებით გაიარა ქართული ენის კურსი	სსიპ-საჯარო სკოლების განვითარების საგენტო	იუსტიციის სამინისტროს სასწავლო ცენტრი	I კვ 2017 – IV კვ 2017	7,760.0	სახელმწიფო ბიუჯეტი; დონორი ორგანიზაციები	
2.1.8. სოფლის მოსახლეობის დასაქმებისპროგრამების შესახებინფორმაციის საჭიროების მქონეთა პროფესიული მომსახურება-კარიერიზებებია და კონსულტირების ამოცანებით	საქართველოს რეგიონებში გადაზადებულია არანაკლებ 200 პირების მიმღები.	საქართველოს შრომის, ჯანმრთელობის და სოციალური დაცვის სამინისტრო	სსიპ- სოციალური მომსახურების სააგენტო საქართველოს განათლების და მეცნიერების სამინისტრო	I კვ 2017 – IV კვ 2017	30,000.0	სახელმწიფო ბიუჯეტი	
2.1.9. სოფლის მოსახლეობის დასაქმების ხელშეწყობა პროფესიული განათლების ხელშეწყობით მეწარმეობების დონეზე	საქართველოს ოთხ რეგიონში არანაკლებ 40 პირებით მიმღებ გაეწიათ პროფესიონალიზმის და კარიერის დაგეგმვასთან დაკავშირებული მომსახურება.	საქართველოს შრომის, ჯანმრთელობის და სოციალური დაცვის სამინისტრო	სსიპ- სოციალური მომსახურების სააგენტო	I კვ 2017 – IV კვ 2017	48,000.0	სახელმწიფო ბიუჯეტი	

		2.1.10.მიწისღრმა, დაბალენერგეტიკული ჯგუფების დასაშენებლად ხელმისაწვდომი ტერიტორიების ხელმისაწვდომობის გაუმჯობესება	მიწისღრმა დაბალენერგეტიკული ჯგუფების დასაშენებლად ხელმისაწვდომი ტერიტორიების ხელმისაწვდომობის გაუმჯობესება ხელფასების სუბსიდირება. ორასზე მეტ 10 და 100 კაციან ორგანიზაციებში დასაქმებული პირების ხელფასების სუბსიდირება	საქართველოს მრეწველობის, ენერგეტიკისა და ბუნებრივი რესურსების სამინისტრო	სსიპ - საინვესტიციო სააგენტო	2017 წლის IV კვარტალი	1,000,000	სახელმწიფო ბიუჯეტი	
		2.1.11. ხიდების მოასფალტების დასაშენებლად ხელმისაწვდომი ტერიტორიების ხელმისაწვდომობის გაუმჯობესება	ყოველწლიურად ასფალტდება მინიმუმ ერთი ხიდი. ხიდებში მოსწორებული რაოდენობის შეფასება არანაკლებ 150 საშენის მასალების საქართველოს რეგიონებში.	საქართველოს მრეწველობის, ენერგეტიკისა და ბუნებრივი რესურსების სამინისტრო	სსიპ- საინვესტიციო სააგენტო	2017 წლის IV კვარტალი	15,000,0	სახელმწიფო ბიუჯეტი	
2.2	ინფრასტრუქტურა და მოძრაობა. პორტიდან სახელო-სამგზავრო ინფრასტრუქტურის (მათ შორის კონტეინერულ ტერმინალების ტექნიკურად შესაძლებელ მიმდებარე ტერიტორიების ჩათვლით) განვითარება და ხარისხიანი საბაჟო-მეზღვაო ტერმინალის ხელმისაწვდომობა, საინფორმაციო და საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების ჩათვლით.	2.2.1. ინვესტიციის განვითარების მიზნით, საქართველოს მასშტაბით ინვესტიციის ცენტრების შექმნა	შექმნილი, აღჭურვილი და ოპერირებადი 10 ინვესტიციის ცენტრი დასავლეთ და ხიდებში	სსიპ-საქართველოს ინვესტიციისა და ტექნოლოგიების სააგენტო	მსოფლიო ბანკი	2017 წლის IV კვარტალი	1,200,000.0	სახელმწიფო ბიუჯეტი	
		2.2.2. ხიდების მოსახლეობის მიღწევადი ხარისხის პორტიდან ტერმინალის ხელმისაწვდომი ელექტრონული, მათ შორის, ავტომატური მოსახლეობის გაუმჯობესებით (სამხრეთ 2017 წლისთვის - ერთი ხელ ხიდის მოსახლეობის რაოდენობა 2.0, 2015 წლის მაჩვენებელი: 1.7); ბ) ხიდებზე სანქციონირებული ტერმინალების ხელმისაწვდომობის გაუმჯობესება	ა) ერთ ხელეფექტურზე ვიზიტების რაოდენობის ზრდა 1.7-დან 2.0-მდე; ბ) სანქციონირებული სამგზავრო ხერხი ხელმისაწვდომია ქვეყნის მასშტაბით ყველა ხიდებში 24 საათის განმავლობაში (87 ლოკაციიდან)	საქართველოს მრეწველობის, ენერგეტიკისა და ბუნებრივი რესურსების სამინისტრო	ა) სსიპ ინვესტიციის სააგენტო ბ) სსიპ სანქციონირებული სამგზავრო ტერმინალების ოპერატორი (რეგიონალის)	I კვ 2017- IV კვ 2017	ა) 28,000,000.0 ბ) 27,296,000.0	სახელმწიფო ბიუჯეტი	
		2.2.3. ხიდებზე საზღვაო ინფრასტრუქტურის გაუმჯობესება	250 კმ-ზე მეტ ავტომობილის მოძრაობის საავტომობილო საზღვაო მიმაგრებულზე - დაგებული ან რეაბილიტირებული გზის სიგრძე	მუნიციპალიტეტები	საქართველოს რეგიონული განვითარებისა და ინფრასტრუქტურის სამინისტრო	2017 წლის IV კვარტალი	50,000,000.0	მუნიციპალიტეტების ბიუჯეტები; სახელმწიფო ბიუჯეტი; დონორი ორგანიზაციები	

2.2.4. სოფლად სკოლამდელი აღზრდის ხელმისწვდომა	70-მდე ახალშენებულ-რეაბილიტირებული საბავშვო ბაღი	მენეჯმენტი	საქართველოს რეგიონული განვითარებისა და ინფრასტრუქტურის სამინისტრო	(ეკ 2017 – IV კვ 2017	10,000,000.0	მენეჯმენტის ბიუჯეტი; სახელმწიფო ბიუჯეტი; დონორი ორგანიზაციები	
2.2.5. სოფლად სპორტის და კულტურის განვითარების ხელშეწყობა	25-მდე ახალშენებულ-რეაბილიტირებული სპორტული და კულტურული ობიექტი	მენეჯმენტი	საქართველოს რეგიონული განვითარებისა და ინფრასტრუქტურის სამინისტრო	(ეკ 2017 – IV კვ 2017	5,000,000.0	მენეჯმენტის ბიუჯეტი; სახელმწიფო ბიუჯეტი; დონორი ორგანიზაციები	საქართველოს რეგიონული განვითარებისა და ინფრასტრუქტურის სამინისტროს პარტნიორობა ჯგუფებშიის მენეჯმენტებთან სახელმწიფო ორგანოების კოორდინაციის განხორციელებას
2.2.6. სოფლად წყალმომარაგების, წყალდიდობებით გამოწვეული ეკოლოგიური შედეგების პრევენცია და ღონისძიება	20 კმ-მდე მოწყობილ-რეაბილიტირებული სანიაღვრე არხი	მენეჯმენტი	საქართველოს რეგიონული განვითარებისა და ინფრასტრუქტურის სამინისტრო	(ეკ 2017 – IV კვ 2017	2,000,000.0	მენეჯმენტის ბიუჯეტი; სახელმწიფო ბიუჯეტი; დონორი ორგანიზაციები	საქართველოს რეგიონული განვითარებისა და ინფრასტრუქტურის სამინისტროს პარტნიორობა ჯგუფებშიის მენეჯმენტებთან სახელმწიფო ორგანოების კოორდინაციის განხორციელებას
2.2.7. სოფლად წყალმომარაგების სისტემის რეაბილიტაცია	300 კმ-მდე წყალმომარაგების სისტემის ახალშენებული-რეაბილიტაცია და 20-მდე გამწმენდი ნაგებობის მშენებლობა-რეაბილიტაცია	მენეჯმენტი	საქართველოს რეგიონული განვითარებისა და ინფრასტრუქტურის სამინისტრო	(ეკ 2017 – IV კვ 2017	12,000,000.0	მენეჯმენტის ბიუჯეტი; სახელმწიფო ბიუჯეტი; დონორი ორგანიზაციები	საქართველოს რეგიონული განვითარებისა და ინფრასტრუქტურის სამინისტროს პარტნიორობა ჯგუფებშიის მენეჯმენტებთან სახელმწიფო ორგანოების კოორდინაციის განხორციელებას
2.2.8. რეგიონების, მათ შორის სოფლის მოსახლეობის ეკონომიკური გაძლიერება	ბაზარზე გასაღების სამუშაოები; დამხმარე პოტენციური ბენეფიციარების რაოდენობა - 35 000	საქართველოს ეკონომიკის სამინისტრო	BIG „ბიზნეს ქალაქი გორი"; BIG „საქართველოს გაზის ტრანსპორტირების კომპანია"	(ეკ 2017 – IV კვ 2017	35,31 0,000.0 20,000,000.0	სახელმწიფო ბიუჯეტი; კერძო ინვესტიცია	
2.2.9 სოფლის მოსახლეობის საჯარო მოხმარებებზე წვდომის გაზრდა დამხმარეთა საზოგადოებრივი ცენტრების მშენებლობით	დამხმარეთა აშენებულია საზოგადოებრივი ცენტრები და საქართველოს მასშტაბით 48 ცენტრი ფუნქციონირებს (3 დაფუძნებული მიმდინარეობს); საზოგადოებრივი ცენტრების მეშვეობით მოსახლეობა 200-ზე მეტი საჯარო სერვისი მინიმუმ 15 000 დამხმარეთა სოფლის მაცხოვრებელ ახალ წვდომა საჯარო მომსახურებებზე სრს. ცენტრების მეშვეობით	სსიპ-სახელმწიფო სერვისების განვითარების სააგენტო	მენეჯმენტი; სსიპ „საჯარო რეესტრის ეროვნული სააგენტო", სსიპ „საქართველოს ეროვნული არქივი", სსიპ „საქართველოს ნოტარიუსთა პალატა",სსიპ „სოციალური მომსახურების სააგენტო", BIG „შეკვანიზატორი", იურიდიული დახმარების სამსახური, ღია მთავრობა, BIG „მეგობრობი"	(ეკ 2017 – IV კვ 2017	1,110,800.0	სსიპ სახელმწიფო სერვისების განვითარების სააგენტოს ბიუჯეტი; საერთაშორისო ორგანიზაცია (ფონდები)	
2.2.10. მენეჯმენტური სერვისების ხარისხის ამაღლება სოფლის მოსახლეობისთვის და ამ მიზნით მენეჯმენტების მართვის სისტემის (BIS) დანერგვა	დამხმარეთა საჯარო მისაღებების რაოდენობა (ხუთ მეორე 1). საზოგადოებრივი ცენტრის კონცეფციის გამოყენებით. ყველა მენეჯმენტების მართვის სისტემა ფუნქციონირებს 50 მენეჯმენტებში სხვადასხვა სერვისებით	სსიპ-სახელმწიფო სერვისების განვითარების სააგენტო	პარტნიორები: სსიპ „მონაცემთა გაცვლის სააგენტო", სსიპ „საჯარო რეესტრის ეროვნული სააგენტო", სსიპ „სპორტ ლოტოები", სსიპ „ციფრული განვითარების ფონდი", სსიპ „სიდენსიონალური ტექნიკური სამსახური" (ფინანსთა სამინისტრო); გერმანიის საერთაშორისო თანამშრომლობის სააგენტო (GIZ)	(ეკ 2017 – IV კვ 2017	134,000.0	დონორი ორგანიზაცია (ფონდები)	

		2.2.11. ხიდის მოსახლეობისთვის თანმდევრად საჯარო ბიბლიოთეკებსა და საჯარო მოსახერხებლებზე ხელმისაწვდომობის ზრდა - დასაბეჭდით თანმდევრად საჯარო ბიბლიოთეკების მოვლინებას სახოგადოებრივი ცენტრის კომპეტენციის გამოყენებით	ურთიერთობრებს 2 დასაბეჭდით თანმდევრად საჯარო ბიბლიოთეკებს სახოგადოებრივი ცენტრის კომპეტენციის გამოყენებით; გადასაფენებელია ხიდიდანაც ხიდებსა და დასაბეჭდ საჯარო ბიბლიოთეკის მანძილზე 15 თანმდევრობელი	სსიპ-სახელმწიფო ხელოვნების განვითარების საგენტო	მერიისა-ბეჭდები, საქართველოს სანიბლიოთეკო ასოციაცია, საქართველოს პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკა	I კვ 2017 – IV კვ 2017	315,605 ლარი 9,000.0 აშშ დოლარი	სსიპ სახელმწიფო ხელოვნების განვითარების საგენტოს ბიუჯეტი; დონორი ორგანიზაციები (ეროკავშირი; SIDA)	
		2.2.12. იმ მეწარმეთა ცენტრებში სანიტარო მოსახერხების ხელმისაწვდომობის უზრუნველყოფა, სადაც 2018 წლის განმავლობაში არ არის ასეთი ხელოვნება ხელმისაწვდომი (მათ შორის ხელმისაწვდომია ასეთი ცენტრების სიმაღლეშიმისაწვდომ არსებული ხიდების მოსახლეობისათვის).	კვალიფიცირებული სანიტარი ხელოვნების რაოდენობა 15	სსიპ -საქართველოს ნიჭიერებათა პალატა	საქართველოს თეატრალის საზოგადოება	I კვ 2017 – IV კვ 2017	100,000.0	სსიპ -საქართველოს ნიჭიერებათა პალატის ბიუჯეტი	ნიჭიერებათა პალატა ნიჭიერებებს გაეცნეს სხვადასხვა სახის ტრადიციულ და მატერიალურ დასახურებას
		2.2.13. გადასახადის გადამხდელთათვის შემოსავლების სამსახურის სერვისებზე ხელმისაწვდომობის ზრდა - იმ რეგიონებში, სადაც შემოსავლების სამსახურს არ აქვს წარმოდგენილობა, მომხმარებელს "RSCAR" მიერ გადამხდელებისთვის ყველა საჭირო მომსახურების გაწევა.	2017 წლის საშუალოდ 6500 გადამხდელს გაეწევა მომსახურება საქართველოს 33 რეგიონში	სსიპ - შემოსავლების სამსახური	საქართველოს ფინანსთა სამინისტრო	I კვ 2017 - IV კვ.2017	73,000.0	სახელმწიფო ბიუჯეტი	
2.3	ადგილობრივი მოსახლეობის ჩართულობა, ხიდების მოსახლეობის (განსაკუთრებით ქალებისა და ახალგაზრდების) ჩართულობის გაზრდა ადგილობრივი საჭიროებების იდენტიფიცირებასა და მათი [illegible]	2.3.1. ქალთა აქტიურობის და ჩართულობის ზრდის ხელშეწყობა (სახოგადოებრივი ცენტრების მაგალითზე)	ქალთა უფლებების და გენდერული თანასწორობასთან დაკავშირებული ჩატარებული ხელ მცირე 6 ღონისძიება	სსიპ -სახელმწიფო ხელოვნების განვითარების საგენტო	თეატრალის სამინისტრო; ქალთა საინფორმაციო ცენტრი; სსიპ საქართველოს თეატრალის სახლი ცენტრი სხვა არასამთავრობო ორგანიზაციები	I კვ 2017 – IV კვ 2017	15,000.0	ევროკავშირი; Sida; პარტნიორი ორგანიზაციები	

	... განაზღვრაში.	2.3.2. სოფლის მოსახლეობის ცნობიერების ზრდა ლეგალურ მიგრაციასა და მიგრანტთა უფლებებთან დაკავშირებით (საზოგადოებრივ ცენტრების ბაზაზე)	ჩატარებულია მინიმუმ 10 საინფორმაციო შეხვედრა	სსიპ -სახელმწიფო სერვისების განვითარების სააგენტო	მიგრაციის სფეროში მოღვაწე არასამთავრობო ორგანიზაციები სსიპ საქართველოს იუსტიციის სასწავლო ცენტრი	I კვ 2017 – IV კვ 2017	25,000.0	ევროკავშირი; Sida; პარტნიორი ორგანიზაციები	
3. ამოცანები გარემოსა და ბუნებრივი რესურსების მდგრადი მართვის სფეროში									
3.1	წყლის, ტყისა და სხვა რესურსები. მიზნობრივ სოფლის ტერიტორიებზე წყლის, ტყისა და სხვა რესურსების მართვის გაუმჯობესება.	3.1.1 ტყის მდგრადი გამოყენების (მათ შორის სოფლის მოსახლეობის მიერ) მიზნით, ტყეების კატეგორიზაციის ოპტიმალური სისტემის შემუშავება და დანერგვა.	მიღებულია ახალი ტყის კოდექსი, რომელიც განსაზღვრავს ტყის კატეგორიზაციის (მათ შორის დაცული, სარეკრეაციო, დაცვითი და სამეურნეო ტყეების) ახალ წესს	საქართველოს გარემოსა და ბუნებრივი რესურსების დაცვის სამინისტრო	... სააგენტო მსოფლიო ბანკი გერმანიის საერთაშორისო თანამშრომლობის საზოგადოება -GIZ	I კვ 2017 – IV კვ 2017	20,000.0	დონორი ორგანიზაციები	
		3.1.2. ბუნებრივი საძოვრების ბიოლოგიური რესურსების მდგრადი გამოყენების უზრუნველყოფა.	შეფასებულია ვაშლოვანის, ლაგოდეხის და თუშეთის დაცულ ტერიტორიებზე არსებული საძოვრების მდგომარეობა შემუშავებული და დამტკიცებულია ვაშლოვანის, ლაგოდეხის და თუშეთის დაცულ ტერიტორიებზე არსებული საძოვრების მდგრადი მართვის გეგმები (საპილოტე).	საქართველოს გარემოსა და ბუნებრივი რესურსების დაცვის სამინისტრო	სსიპ-დაცული ტერიტორიების ეროვნული სააგენტო მუნიციპალიტეტები საერთაშორისო დონორი ორგანიზაციები	I კვ 2017 – IV კვ 2017	100,000.0	დონორი ორგანიზაციები	გრძელდება 2018 წელსაც
3.2	ნარჩენების მართვა. სოფლად ნარჩენების მართვის მდგრადი სისტემების განვითარების ხელშეწყობა.	3.2.1 მუნიციპალური ნარჩენების მართვის გაუმჯობესება	შემუშავებულია მუნიციპალური ნარჩენების მართვის პირველი ხუთწლიანი გეგმები	მუნიციპალიტეტები.	საქართველოს გარემოს და ბუნებრივი რესურსების დაცვის სამინისტრო საქართველოს რეგიონული განვითარებისა და ინფრასტრუქტურის სამინისტრო საერთაშორისო ორგანიზაციები	I კვ 2017 – IV კვ 2017	50,000.0	საერთაშორისო დონორი ორგანიზაციები	გრძელდება 2018 წელსაც
			სულ მცირე ერთ მუნიციპალიტეტში მაინც განხორციელებულია ბიოდეგრადირებადი ნარჩენების უტილიზაციის საპილოტე პროექტი	საქართველოს გარემოსა და ბუნებრივი რესურსების დაცვის სამინისტრო	მუნიციპალიტეტები არასამთავრობო ორგანიზაციები საერთაშორისო ორგანიზაციები.	I კვ 2017 – IV კვ 2017	100,000.0	სახელმწიფო ბიუჯეტი საერთაშორისო დონორი ორგანიზაციები USAID	გრძელდება 2019 წლამდე
		3.2.2. დაცული ტერიტორიების ნარჩენების მართვის გაუმჯობესება.	შემუშავებულია დაცული ტერიტორიების ნარჩენების მართვის გეგმის სახელმძღვანელო დოკუმენტი.	საქართველოს გარემოს და ბუნებრივი რესურსების დაცვის სამინისტრო	სსიპ-დაცული ტერიტორიების სააგენტო არასამთავრობო ორგანიზაციები საერთაშორისო ორგანიზაციები.	I კვ 2017 – IV კვ 2017	60,000.0	საერთაშორისო დონორი ორგანიზაციები	გრძელდება 2019 წელსაც
3.3	კლიმატის ცვლილება. კლიმატის ცვლილებით გამოწვეული შესაძლო ნეგატიური გავლენის შემცირების ღონისძიებების განხორციელება. რისკების შეფასება.	3.3.1 აგრო-მეტეოროლოგიური სისტემის გაუმჯობესება/განვითარება მოსალოდნელი ხეთქისების/კატასტროფების პრევენციის მიზნით	აღდგენილი და ფუნქციონირებადი აგრო-მეტეოროლოგიური სისტემის სადგურების რაოდენობა	საქართველოს გარემოსა და ბუნებრივი რესურსების დაცვის სამინისტრო	საქართველოს სოფლის მეურნეობის სამინისტრო სსიპ-გარემოს ეროვნული სააგენტო	I კვ 2017 – IV კვ 2017	50,000.0	სახელმწიფო ბიუჯეტი საერთაშორისო დონორები	გრძელდება 2018 წელსაც
		3.3.2. ადგილობრივი ხელისუფლების ცნობიერების ამაღლება კლიმატის ცვლილების, როგორც ბიომრავალფეროვნებისა და ეკოსისტემების საფრთხის შესახებ.	მუნიციპალიტეტებისთვის ჩატარებული ტრენინგების რაოდენობა	საქართველოს გარემოსა და ბუნებრივი რესურსების დაცვის სამინისტრო	მუნიციპალიტეტები საერთაშორისო დონორი ორგანიზაციები არასამთავრობო ორგანიზაციები	I კვ 2017 – IV კვ 2017	50,000.0	საერთაშორისო დონორები	გრძელდება 2018 წელსაც